

Priručnik

za interkulturalno učenje kroz dramu

Projekat finansira Evropska unija u okviru programa
„Podrška civilnom društvu“

5A3Art²

Priručnik za interkulturalno učenje kroz dramu

Beograd 2012.

Sadržaj

Sunčica Milosavljević UVOD	7
Aleksandra Joksimović DRAMSKA EDUKACIJA ZA INTERKULTURALNO UČENJE - POTENCIJALI I PERSPEKTIVE	9
Darinka Kovačević INTERKULTURALNO UČENJE	13
Sunčica Milosavljević OSNOVNI POJMOVI INTERKULTURALNOG UČENJA	17
Bojana Škorc ISTRAŽIVANJE POTREBA ZA INTERKULTURALNIM UČENJEM U SRBIJI	21
Sunčica Milosavljević UVOD U TEHNIKE INTERKULTURALNOG UČENJA KROZ DRAMU	27
VEŽBE ZAGREVANJA	29
Ja se zovem. Splav. Dobar dan. Kreni, stani. Kretanje po brzinama. Osvrni se oko sebe/rizomi. Kružići i crvići – fizičko zagrevanje. Ubistvo s predumišljajem. Vruće-hladno. Ti se zoveš... Predmeti na liniji. Živa skala.	

PROCES 1: GLEDAJ ME, SLUŠAM TE	37
MODUL 1. Kultura i identitet	38
Uvodna radionica – Skala interkulturalne osetljivosti. Bolna reč. Kako me vidiš? Zagonetno predstavljanje. Lekovita reč.	
MODUL 2. Sličnosti i različitosti	42
Uvodna radionica – Skala interkulturalne osetljivosti. Koliko smo slični koliko smo različiti? Hoću-neću da se družim.	
MODUL 3. Diskriminacija, konflikti, ljudska prava i odgovornosti	44
Uvodna radionica – Skala interkulturalne osetljivosti. Strip portreti. Živi strip. Slike iz života.	
PROCES 2: SUSRETI	49
Prvi koraci u interkulturalno učenje (mlađi uzrast)	

MODUL 4. Kulturni identitet	50		
Moj običan dan. Mapa mog dana. Lične uloge. Susret. Neobavezna radionica.			
MODUL 5. Kulturne različitosti	55		
Draga Bako. Dragi Bakini. Odigravanje susreta.			
MODUL 6. Diskriminacija i kritička kulturna svesnost	60		
Ritam-zvuk. Zvučne slike. Vrli novi svet.			
PROCES 3: SLIKE MOJE I TVOJE	63		
Usvajanje pojmova interkulturalnog učenja (stariji uzrast)			
MODUL 7. Identitet i kultura	64		
Ja značim (pokret ličnog imena). Ja radim (pokret i radnja). Ja i drugi (interakcija). Šta vidim (poetizacija materijala). Poziv na izložbu fotografije expo kultura (selekcija materijala). Prijava na izložbu kulture (organizovanje materijala). Obeleženi (zagrevanje za nastavak procesa). Kulturna razglednica (kreativna razrada).			
MODUL 8. Stereotipi i predrasude	71		
TABLOID TRES – magazin interkulture (identifikovanje stereotipa). Novinske priče (razbijanje stereotipa).			
MODUL 9. Diskriminacija i empatija	75		
Novinari i producenti (šta je to diskriminacija)?			
		Istraživačko novinarstvo (činioci diskriminacije). Kako postati scenarista (analiza diskriminacije). U cipelama drugoga (građenje i upoznavanje lika). U stolici drugoga (prezentacija likova). Happy end (prezentacija likova).	
		MODUL 10. Konflikti i rešenje konflikta	81
		Dodirni i uradi (postupak i radnja). Neobična priča (razvijanje scenarija). Nemoj da smaraš, i nemoj da varaš! (uvođenje obrta i preokreta). Verovali ili ne (oslobađanje od konvencija). Još malo iznenađenja (mehanizmi učenja). Poslovice u pokretu (uvod u primenu tehnika u nastavi).	
		PROCES 4: ANA I FILIP	87
		Primena u nastavi književnosti	
		PRIMERI	93

Uvod

Sunčica Milosavljević

Priručnik za interkulturalno učenje kroz dramu rezultat je projekta **IDEAL** – Dramska edukacija za interkulturalno učenje / Intercultural Drama Education And Learning, sprovedenog tokom 2011. i 2012. godine u 4 grada u Srbiji – Beogradu i Novom Beogradu, Nišu, Smederevu i Zrenjaninu.

U ovom projektu termin *interkulturalno* odnosi se na susret različitih kulturnih vrednosti unutar srpskog društva koje se rapidno raslojava. Projekat je pokrenut kao podrška obrazovanju mladih, koje društvo u

Uvod

tranziciji često zanemaruje. Cilj projekta je da pomogne mladima i njihovim nastavnicima da nauče kako da različitosti uvažavaju, prihvataju i pozdrave kao priliku za upoznavanje novih vrednosti.

Sa osloncem na iskustva evropskih društava koja se sreću sa sličnim izazovima, tim umetnika, edukatora i stručnjaka dizajnirao je nacionalnu metodologiju za interkulturalno učenje kroz kreativni dramski proces. Da bi metodologija bila utemeljena, prethodilo je istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u našoj zemlji. Nalazi i preporuke stručnog saradnika bili su osnov za razvoj programa koji predstavljamo u ovom Priručniku.

Pošto su i interkulturalno učenje i kreativni dramski proces još uvek nedovoljno rasprostranjeni pojmovi kod nas, uvodni tekstovi upoznaju nas s pretpostavkama interkulturalnog učenja u Srbiji i razlozima korišćenja kreativne drame.

Članak pedagoga Aleksandre Joksimović predstavlja projekat **IDEAL** i obrazlaže značaj interaktivnog peda-

goškog pristupa u savremenom obrazovanju. O konceptu interkulturalnog učenja i evropskim iskustvima piše interkulturalni trener Darinka Kovačević. Sledi pregled ključnih pojmova u oblasti interkulturalnog učenja koji zapravo sažima rezultate ogromnog rada kolega iz Srbije i Evrope. Zaključke istraživanja o potrebama za interkulturalnim učenjem u Srbiji i potencijalima kreativnog dramskog pristupa izlaže psiholog Bojana Škorc.

Sledi opis programa čiji autori su Sunčica Milosavljević, Ivana Despotović, Dubravka Subotić i saradnica Dafina Žagar koja je za vežbu *Ana i Filip* obradila književna dela.

Tim trenera koji su značajno doprinieli profilisanju programa čine još Anđelija Jočić, Miloš Dilkić, Mina Sablić koja je pomogla i u opisu vežbi, Nataša Milojević, Zoran Rajšić i Jelena Stojanović kao scenski dizajner. Važan programski deo preneli su evropski partneri Stefan Andre, Theres du Vinage i Celine Muehl.

Razvoj programa u 4 grada podržali su partneri i koordinatori Anđela

Simičić, Andrijana Kocić, Bojana Menković, Bojana Radoičić, Denis Milosavljević, Dragoljub Martić, Smiljana Tucakov, Suzana Ponjavić, Svetlana Rackov Ješić i Vladislav Nešić koji je sve radionice zabeležio foto aparatom. Video zapise beležili su Lazar Jakovljević i Aleksandar Papajić.

Program su proverili i svojim sugestijama obogatili nastavnici i dramski pedagozi u Srbiji koji su aktivno i nadahnuto učestvovali u treninzima. Možemo samo poželeti da nam je obrazovni sistem jednako odgovoran, posvećen, dalekovid i otvoren kao što su nastavnici koji rade u njemu.

Svima se od srca zahvaljujemo. ■

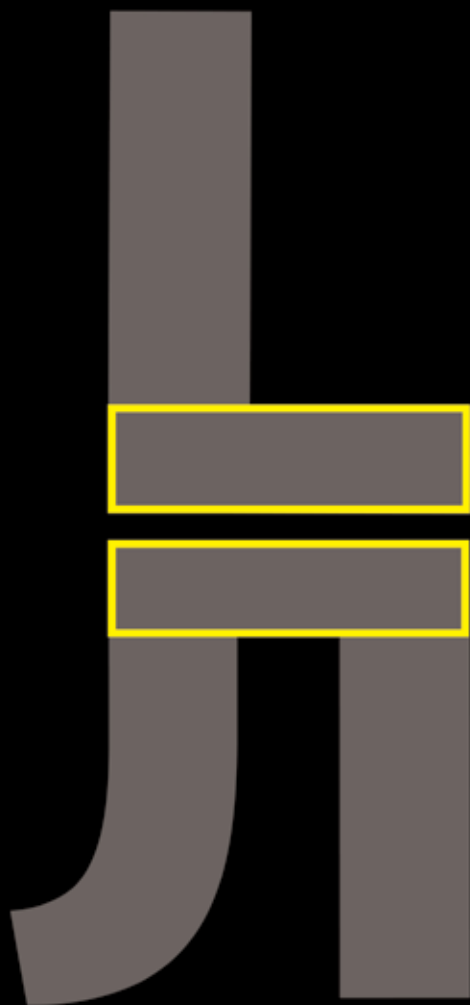
Kao ilustracije korišćeni su plakati studenata Fakulteta primenjenih umetnosti u Beogradu, nastali 2009. godine povodom međunarodnog konkursa na temu tolerancije. Zahvaljujemo se prof. Rastku Ćiriću u prof. Zdravku Mićanoviću što su nam omogućili objavljivanje radova.

Dramska edukacija za interkulturalno učenje - potencijali i perspektive

Aleksandra Joksimović

IDEAL - program obuke za interkulturalno učenje kroz dramu, prilagođen je potrebama srpskog društva i ima za cilj formiranje nacionalne metodologije koja reaguje na socio-ekonomske razlike, etničku različitost, ugroženo rodno i generacijsko razumevanje, kao i ostale društvene izazove u lokalnoj zajednici. Programom je

...Serbian (CYRILLIC) VS Serbian (LATIN)...

Dramska edukacija za interkulturalno učenje - potencijali i perspektive

dizajniran za nastavnike, kako bi im pružio praktične instrumente za svakodnevni rad sa mladima. Zasnovan je na tehnikama drame i pozorišta, i pokazuje da je njihov potencijal moguće upotrebiti u vaspitnoobrazovnom procesu. Program je obuhvatio oko 200 nastavnika u Srbiji, koji veštine usvojene kroz program primenjuju u radu sa mladima.

IDEAL može da ima snažan uticaj jer je i u metodološkom smislu dobro osmišljen i vođen. Obavljeno je vrednovanje pre realizacije programa, u kojem su dobijeni podaci na osnovu kojih su oblikovani ciljevi programa i sadržaji i ciljevi edukacije, a koji su skladu sa potrebama učesnika i karakteristikama konteksta u kojem se program odvija.

U procesu realizacije pokazano je da je dramske tehnike moguće adekvatno primeniti u redovnom školovanju u okviru svih nastavnih predmeta i da su efekti edukativnih metoda zasnovanih na drami višestruki.

Pre svega, učešćem u dramskim procesima kod dece se razvija divergentno mišljenje i deca se podstiču da daju raznovrsne odgovore i rešenja. Drama, poput ostalih umetnosti, probija i ruši „crno-belo” ili „tačno-pogrešno” odgovore, i pruža deci priliku da rezonuju na način koji je mnogo zastupljeniji u svakodnevnom životu nego onaj kojem nas inače uči

tradicionalna škola. Za ostvarivanje potencijala i rad u savremenom svetu neophodne su obe vrste rezonovanja, a ne samo standardizovani odgovori. Kada uključimo učenike u kreativno rešavanje problema, pozivamo ih da kao partneri učestvuju u obrazovnom procesu. Umesto da im kažemo šta da razmišljaju, bavljenjem umetnošću kod dece će se razviti autentična reakcija koja će se artikulirati kroz određeni medijum. Oni tada uče iznutra ka spolja, odnosno razvija im se ili podržava unutrašnja motivacija. Ovakvo rešavanje zadataka zahteva i kritičko mišljenje, analizu i prosuđivanje. Sposobnost da se samostalno i nezavisno razmišlja jeste osnova kreativnosti. To je ujedno način učenja u kojem je dete potpuno uključeno. Umetnost stoga poziva decu da budu aktivni učesnici u svetu koji ih okružuje, a ne samo posmatrači. Pošto je drama interaktivna, ona čini učenje svrsishodnim i povezanim sa životom.

IDEAL upućuje na to da je drama pogodna za građenje interkulturalnih veština. Deca tako imaju u vidu različite tačke gledišta i postižu dublje razumevanje ljudskog ponašanja, motiva, različitosti, kulture i istorije, i podstiču se da uče o tome kako utiču na druge i kako da se stave u poziciju drugih.

Pored toga, drama je efikasan metod podučavanja jer angažuje mnogo ra-

zličitih stilova učenja. Nastavne metode koje se baziraju na verbalnim predavanjima i testovima, prvenstveno se oslanjaju i neguju verbalnu i logičko-matematičku inteligenciju. Upravo su umetnosti, a među njima svakako drama, polja u kojima mogu da dođu do izražaja ona deca kod koje su izraženije druge vrste inteligencije, kao što su vizuelna/prostorna, telesnokinetička, muzička, intrapersonalna ili interpersonalna.

Drama u ovom trenutku nije deo školskog kurikuluma, nije zastupljena ni kao metod u nastavnim predmetima, niti kao poseban obavezni ili izborni predmet u školi. Postoji samo kao vannastavna ili vanškolska aktivnost u okviru dramskih sekcija u pojedinim školama ili kao ponuda u okviru vanškolskih institucija ili organizacija civilnog sektora.

Formalno obrazovanih dramskih pedagoga u Srbiji nema, ne postoji predmet, katedra ili odsek za dramsku pedagogiju ni na jednoj visokoškolskoj ustanovi u Srbiji, bilo umetničkoj bilo onoj koja obrazuje ili učestvuje u obrazovanju budućih vaspitača ili profesora razredne i predmetne nastave. Inicijalno školovanje budućih nastavnika, vaspitača i dramskih umetnika odvija se bez mogućnosti da se edukuju u oblasti dramske pedagogije.

IDEAL je stvorio edukovan kadar za uvođenje dramskog interkulturalnog

učenja u redovnu nastavu kojom je obuhvaćena gotovo čitava populacija dece i mladih u Srbiji. Osmišljeni su i realizovani načini na koje se potencijali umetnosti mogu upotrebiti da bi se podržao interkulturalni i društveno odgovorni obrazovni koncept. Pokazano je da se dramski pristup može koristiti u radu sa decom na svim obrazovnim i vaspitnim sadržajima u redovnoj nastavi. Ostvarena su ključna strateška partnerstva, što će doprineti podršci, umrežavaju i jačanju kapaciteta dramskih pedagoga, nastavnika i ostalih zainteresovanih za dalji rad na promociji i edukaciji u oblasti dramskih kreativnih procesa.

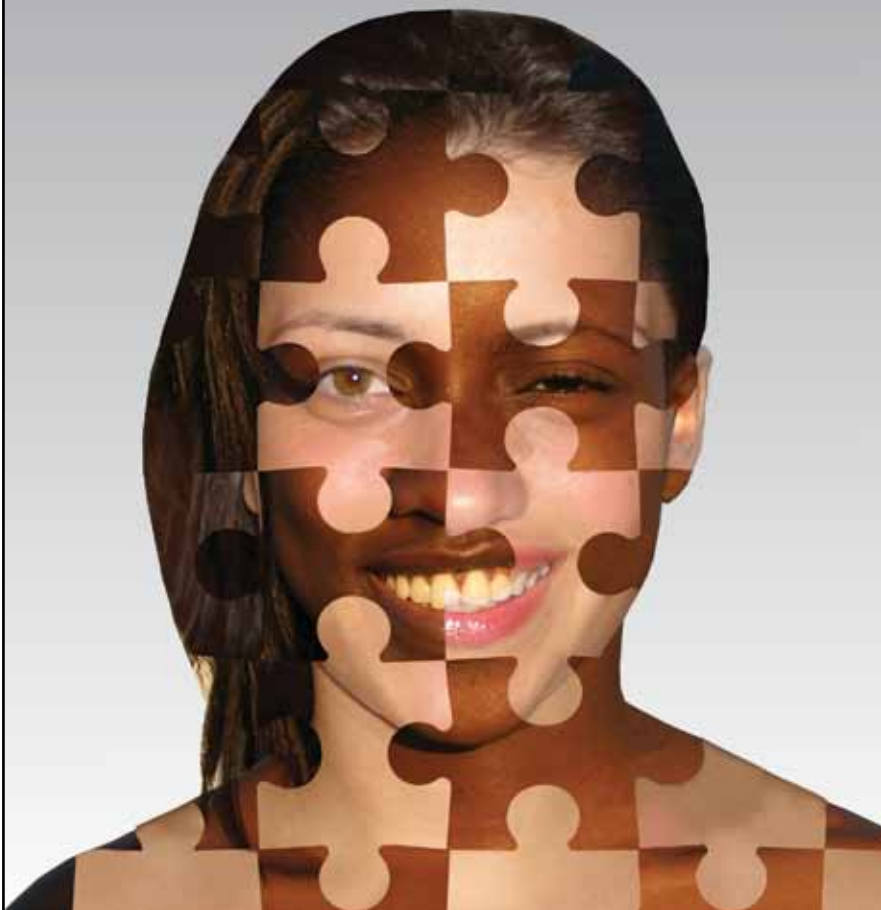
Stvoren je brojani i snažan blok stručnjaka spremnih da učestvuju u kreiranju i realizaciji nastavnih programa zasnovanih na drami, kao i u formiranju predmeta ili odseka za dramsku pedagogiju na visokoškolskim ustanovama. Ovakvi stručnjaci morali bi da budu aktivno uključeni u institucionalno uvođenje drame i dramske pedagogije u školski sistem u Srbiji, što je Nacionalnom strategijom obrazovanja predviđeno.

Realizacijom programa **IDEAL** stvoreni su uslovi da se kroz dramske procese utiče na senzibilizaciju javnosti za pitanja interkulturalnosti, smanjenja nasilja među mladima i uvede kultura dijaloga i tolerancija. Direktno osnaživanje toleran-

cije među pedagogima koji rade sa mladima prvi je korak ka promociji tolerancije među mladima; upravo radom sa pedagogima na tom planu dobijen je jedan od ključnih efekata ovog programa. ■

BE TOLERANT.

Milica Aleksić

Interkulturalno učenje

Darinka Kovačević

U Evropi kojoj, iako nismo članovi EU, pripadamo i čije su nam kulturne politike i društvena kretanja najbliži, pratimo dva uzajamno konfrontirana trenda: insistiranje na ljudskim pravima kao ultimativnoj vrednosti, naročito kada se radi o pojedincima ili grupama koji zbog svoje različitosti imaju probleme da se ostvare u društvu i kao takvi budu prihvaćeni i trend u kome se nosioci tradicionalnih kulturnih obrazaca osećaju ugroženo i nastoje ih odbraniti. Oba ova trenda pojačana su globalizacijom, nevero-

Interkulturalno učenje

vatnom pokretljivošću stanovništva koja, je, štaviše, zagarantovana najvišim evropskim aktima, proširenjem Evropske unije. **Interkulturalnost je mesto susreta ta dva koncepta.**

Interkulturalnost

Teoretičar interkulturalnosti, nemačko-iranski filozof Hamid Reza¹ Jusufi u svom delu *Interkulturalnost i istorija* smatra da je to teorija i praksa koja se bavi istorijskim i savremenim odnosom svih kultura i ljudi kao njihovih nosilaca na bazi njihove potpune **istovrednosti**.

Prema Scaba Feldesu² interkulturalnost predstavlja vrstu relacije koja po pravilu dovodi do stvaranja „nove vrednosti”. Radi se o dinamičkom konceptu ustanovljavanja uslova, mogućnosti i posledica interakcije između kultura, uključujući njihovu percepciju.

Radi jasnijeg definisanja pojma važno je interkulturalnost razdvojiti od multikulturalnosti, jer se ova dva pojma često mešaju iako su bitno različiti. Dok je interkulturalnost indi-

.....

¹ Hamid Reza Yousefi: *Interkulturalität und Geschichte*. Perspektiven für eine globale Philosophie, Hamburg 2010

² Csaba Földes: *Interkulturelle Kommunikation*. Positionen zu Forschungsfragen, Methoden und Perspektiven. Veszprém Und Universitätsverlag Wien Praesens, Wien 2007

vidualno putovanje do mesta susreta sa Drugim i Drugaćijim, koje otvara perspektive promene i ličnog razvoja, multikulturalnost teži da ispolji, praktikuje i afirmiše specifična kulturna obeležja, koja određena etnička grupa doživljava kao nosioce sopstvenog identiteta. Upuštanje u interkulturalnu situaciju pretpostavlja otvorenost, znatiželju, spremnost na promenu i uzbuđenje zbog susreta sa nepoznatim. Multikulturalnost, međutim, neguje tradicionalne, za svoju etničku grupu karakteristične aspekte kulture, kao što su jezik, običaji, vera, nošnja, gastronomija, dakle obrasce ponašanja koji su pripadnicima grupe ili poznati ili ih, ako im još nisu poznati, nastoje usvojiti a ne promeniti. Multikulturalnost uvažava postojanje različitih kultura i to smatra bogatstvom i kvalitetom savremenog sveta, ali, za razliku od interkulturalnosti, ne insistira na neophodnosti njihove **interakcije**.

Naša sredina je multikulturalna, što može predstavljati izvor i mesto konflikta, ali može postati i mesto interkulturalnih susreta, znači susreta jednakovrednih kulturnih obrazaca koji će, možda, kroz interakciju dovesti do stvaranja „nove vrednosti”, do uspostavljanja dijaloga i istinskog a ne proklamovanog uvažavanja.

O tome nam govori i evropska praksa. Evropa se, usled ratova, propasti komunizma, pada Berlinskog zida,

proširenja koje nije uvek bilo harmonizovano i mnogih drugih razloga suočila sa globalnim migracijama stanovništva. Interkulturalno učenje je ponudilo alate da se, s jedne strane, prihvate pripadnici drugih kultura sa drugačijim obrascima ponašanja, a onima koji su se zatekli u novoj sredini, da se aktivnije uključe u društveni život i obogate ga svojim iskustvom. To je jedan od razloga što je interkulturalnost od sporadičnog postala relevantan fenomen i danas zauzima značajno mesto u mnogim razvijenim zemljama u kojima je interkulturalni pristup obrazovanju i nastavi imperativ inkorporiran u obrazovne politike, i ima nezaobilazno mesto i značaj u svim projektima koji se bave temom ljudskih prava i imaju za cilj smanjenje predrasuda i stereotipnog razmišljanja, kao i povećanje tolerancije.

Šta je interkulturalno učenje?

Profesor dr. Burkhard Miler kaže da to nije „učenje” u onom smislu kako se učenje tretira u nastavi. Učiti možemo strane jezike, možemo sticati znanja o drugim kulturama. Interkulturalno učenje, kaže on, počiva na **ličnom iskustvu**. To nije nešto što se uči, već je to način života, upravo kao što je način života i zatvaranje u odnosu na sve što je strano i nepoznato. Zato za interkulturalno učenje treba stvoriti odgovarajuće okolnosti. Nije čudo što se

često u stvaranju tih okolnosti koriste pozorišne tehnike, kao što smo to i mi učinili u projektu **IDEAL**. Kod nas preveden i adaptiran *T-kit*³ obiluje tehnikama i igrama za interkulturalno učenje, a nezamenjivu pomoć predstavlja i knjiga *Education Pack*, koja se može pronaći na veb stranici Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI)⁴.

Profesor Miler dalje smatra da je osnovni princip uspešne nastave koncentracija i fokusirana pažnja na sadržaj neke nastavne jedinice, dok je, nasuprot tome, za interkulturalno učenje poželjno odsustvo koncentracije i neusmerena pažnja, ali je zato neophodno da imamo sposobnost da budemo iznenađeni, kao i znatiželju da saznamo šta će se dogoditi i kako ćemo se poneti u slučaju neke neugodnosti. Interkulturalno učenje se dešava kad ljudi koji imaju različit kulturni obrazac nešto rade zajedno (npr. jedu, diskutuju i sl.) i pri tome su znatiželjni, dopuštaju sebi da budu iznenađeni, pa čak i iritirani.

.....

³ http://www.hajdeda.org.rs/08_download/tkit/4_ceo_tkit_interkulturalno_ucenje.pdf

⁴ www.coe.int/ecri/Education_Pack_all_different_-_all_equal, Directorate of Youth and Sport, Council of Europe, 2nd edition, Authors: Pat Brander, Carmen Cardenas, Juan de Vicente Abad, Rui Gomes, Mark Taylor Updating and rewriting: Pat Brander, Rui Gomes, Mark Taylor, 2004

Rečnikom interkulturalnog treniranja, to bi značilo da smo iz tzv. zone komfora ušli u zonu rizika. U fokusu interkulturalnog učenja je senzibilisanje za pojave koje u drugom kulturnom obrascu predstavljaju nešto obično i svakodnevno, a što u svetlu sopstvenog etnocentrizma – posmatranja sveta uslovljenog sopstvenom kulturom – dovodi u najmanju ruku do čuđenja, neodobravanja, negodovanja, a neretko i intenzivnijih osećanja neslaganja.

Taj proces ćemo najlakše shvatiti ako zamislimo mapu podeljenu na tri zone:

- **Zona komfora** predstavlja bezbedno mesto na kome nam je sve uglavnom poznato i u kome se krećemo sa lakoćom, samouvereno i rutinirano. To je naša svakodnevica u kojoj sve držimo pod kontrolom.

- **Zona rizika** predstavlja naš susret sa situacijom koja nam je nepoznata i ljudima sa kojima ne delimo iste poglede na svet, a da pri tome nismo opremljeni protokolima koji nas upućuju na to šta da radimo i iza kojih možemo da se zaklonimo, ali isto tako, to je i prihvatanje bilo koje svakodnevnice situacije koju bismo najradije izbegli.

- **Zona panike** je situacija u kojoj nemamo čvrst oslonac i koja značajno prevazilazi naše mogućnosti. U real-

nom životu to se događa kada, recimo, ulazimo u instituciju kao što je to zatvor, čije kodekse ponašanja ne poznajemo ili u stranu zemlju čiji jezik ne govorimo i čija se kultura bitno razlikuje od naše.

Interkulturalno učenje se dešava samo u tzv. zoni rizika, koju ne bez razloga nazivamo i **zonom učenja**. U zoni komfora sve izazove smo već savladali, a zona panike može biti jedno bolno i kontraproduktivno iskustvo, koje dovodi do zatvaranja i povlačenja u sebe. Ali ako prigrlimo izazove i shvatimo ih kao prilike za učenje, ispunićemo **cilj**, a to je **pomeranje granice i povećavanje sopstvene zone komfora**.

Ali proces interkulturalnog učenja se ne završava iskustvom u zoni rizika. Naprotiv, ono se dešava tek kad se odmaknemo od mesta i trenutka „susreta” i kada razmislimo. To je **re-troaktivno učenje** – učenje sa produženim delovanjem.

Profesor Miler smatra da interkulturalno učenje nije „oslobađanje od predrasuda”, već svest o sopstvenim predrasudama, sposobnost da se s njima poigravamo i da ih tretiramo sa **humorom**. Drugim rečima, interkulturalno učenje predstavlja i upoznavanje sopstvenih granica i njihovo izražavanje, predstavlja „odvajanje” od samog sebe, što ne znači i odricanje od sebe.

Interkulturalno učenje

Danas kada govorimo o kulturi, govorimo o njenoj raznolikosti⁵, a kada govorimo o pojedincu, govorimo o mnogostrukom identitetu koji proizlazi iz njegove posebnosti i različitih uloga koje preuzima.

U procesu interkulturalnog učenja uvek se radi o susretu ja i Drugi, jer nisu samo svi ljudi slični, već je i svaki čovek različit, čak i kad stanuje u istoj ulici, ide u isto odeljenje ili pripada istoj porodici. Pretpostavka je da je svaki kulturni obrazac jednako vredan. Suština te situacije je interaktivni **odnos** sa Drugim, težnja je da se ostvari **interkulturalni dijalog** kroz koji ćemo razumeti različitost i potrebe Drugoga, a cilj je povećanje **interkulturalne osetljivosti**.

🌀 A šta su trajne vrednosti koje proističu iz interkulturalnog pristupa?

Interkulturalno učenje se i u evropskim praksama obraća prvenstveno mladim ljudima. Gotovo da nema kampa ili projekta za mlade u kome se ne podstiče druženje mladih iz različitih krajeva. Takav pristup čini da mladi ljudi ne preuzimaju tradicionalni sistem vrednosti „u paketu“, već da se osnažuje njihova sposob-

.....

⁵ UNESCO, Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti (2001) i Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (2005)

nost da prema sopstvenoj, ali i drugoj kulturi i tradiciji zauzimaju kritički odnos. Na taj način najbolje preveniramo potencijalnu asimilaciju i razvijamo samopoštovanje, poštovanje i razumevanje sopstvene kulture i kulture drugih. Identitet nije jednom za svagda data kategorija, on se gradi i menja tokom čitavog života.

Primenom interkulturalnog učenja otklonićemo mnoge zablude, stereotipe i predrasude. To je važno za naše posleratno društvo, u kome veliki broj mladih, suočeni sa konfliktnim situacijama o kojima smo pisali na početku teksta, reaguju nasilno u odnosu na Drugog i Drugaćijeg. Interkulturalno učenje stvoriće bolje uslove za budućeg aktivnog građanina, smanjiti isključivost, povećati tolerantnost i razviti kulturu dijaloga.

Skeptici se plaše da interkulturalni pristup životu neizostavno vodi opasnosti od gubitka identiteta (pri tome se identitet doživljava kao gotovo isključivo tradicionalni i nacionalni) i apsolutizaciji posebnog odnosno individualnog identiteta. Naprotiv! Interkulturalizam počiva na uvažavanju različitosti, pa samim tim i na uvažavanju nacionalnog i etničkog identiteta, jezika, sopstvene istorije, i stavlja ih u aktivan i konstruktivan odnos sa drugima na pretpostavci koja nije upitna, a to je da su različiti, a jednako vredni. ■

LITERATURA:

- Hamid Reza Yousefi: *Interkulturalität und Geschichte*. Perspektiven für eine globale Philosophie, Hamburg 2010
- Csaba Földes: *Interkulturelle Kommunikation. Positionen zu Forschungsfragen, Methoden und Perspektiven*. Veszprém Und Universitätsverlag Wien Praesens, Wien 2007
- Prof. dr. Burkhard Miler: *Was ist interkulturelles Lernen?*, Pariz, 10.3.2010.
- Arne Gillert... et al.: *Intercultural Learning T-kit*, Council of Europe Publishing, F-67075 Strasbourg Cedex © Council of Europe and European Commission, November 2000. Priređivač izdanja na srpskom jeziku: Darko Marković, „Hajde da...“, Beograd, 2005.
- Pat Brander... et al: *Education Pack "All different - All equal"*, Directorate of Youth and Sport, Council of Europe, 2nd edition. Updating and rewriting: Pat Brander, Rui Gomes, Mark Taylor, 2004

be tolerant

Osnovni pojmovi interkulturalnog učenja

Sunčica Milosavljević

Šta je to kultura

Pojam kulture je veoma kompleksan i širok, a shvatanje kulture se razlikuje od jednog do drugog društva i istorijskog perioda. Opšteprihvaćeno je da shvatanje kulture obuhvata „Kulturu” (pisanu inicijalom) kao visoku kulturu, i „kulturu” kao *svakodnevnu kulturu*.

„Kulturu” čine najznačajnija umetnička dostignuća u oblasti slikarstva, vajarstva, muzike, arhitekture, poezije, pozorišta, filma, itd; „kulturu” čine

Osnovni pojmovi interkulturalnog učenja

običaji i navike po kojima živimo, npr. kultura stanovanja, pozdravljanja, saobraćaja, gostoprимства, porodičnih odnosa, radne navike, itd.

Dok su ranije definicije kulture uzimale u obzir uglavnom visoku kulturu, savremeno shvatanje kulturu sagledava u najširem smislu, kao skup vrednosti, uverenja i normi koje čine naš **identitet**. Identitet je jedan od osnovnih pojmova koji se vezuju za kulturu: i u svakodnevnom životu, identitet neke osobe ili društvene grupe zapravo prepoznajemo i određujemo po njenoj kulturi⁶.

U svetu, kao i u društvu, postoje mnogobrojne kulture koje su međusobno različite. To, naravno, ne znači da su neke kulture više, a druge manje vredne. Stanovište o podjednako vrednosti različitih kultura naziva se **kulturni pluralizam**.

Kulturni identitet

Kulturno pluralno društvo, dakle, sastoji se od više grupa ili zajednica, od kojih svaka poseduje svoj **kulturni identitet**. Pravo na kulturni identitet je pravo na osobenost i samosvojnost u ispoljavanju kulture svake ljudske zajednice.

.....
⁶ UNESCO Guidelines on Intercultural Education, Education Sector UNESCO (ED-2006/WS/59) – CLD 29366, Paris, 2006

Važna komponenta identiteta, koja je za veliki broj ljudi danas jedna od osnovnih, jeste **nacionalni identitet**. Pravo na **nacionalnu kulturu** je otud jedno od osnovnih ljudskih prava, a odnosi se na **jezik, tradiciju i kulturno nasleđe i osećanje nacionalne pripadnosti** kao ključne identifikatore.

Različitost po osnovi nacionalne kulture i identiteta, međutim, nije jedina, a često ni najistaknutija različitost u savremenim društvima. Sva savremena društva – uključujući i naše – su **višedimenzionalna**, i obuhvataju mnoge različitosti koje se ispoljavaju kao kulturne posebnosti. Partikularan kulturni identitet vezuje se za socijalne grupe ili klase (poljoprivrednici, studenti, radnici, vojska...), religijske, polne i rodne, generacijske, subkulturne i mnoge druge društvene grupe; kod nas, različite regionalne pripadnosti (npr. Vojvođani, Crnogorci, Beograđani...) impliciraju i određene kulturne karakteristike; kulturne osobenosti se automatski učitavaju i u pojmove ruralno i urbano; itd.

Činjenica je, tako, da mi, kao građani savremenog društva, nemamo jedan prost i jedinstven identitet, već **pluralne identitete**. Danas možemo sresti sveštenika koji vozi džip; plavušu koja govori 4 svetska jezika; Crnogorca feministu; policajca koji je član Mense itd.

Stereotip – predrasuda – diskriminacija

Ako ste se malopre osmehnuli, to se zato što su malopredložniji navodi u sukobu sa **stereotipom** koji je društvo duboko usadilo u svakog od nas. Da bi zaštitilo svoje ustaljene vrednosti, društvo proizvodi stereotipe kojima žigoše različitosti. Stereotip je konstrukt koji čini da mislimo da znamo ono što ustvari ne poznajemo. Činjenice (iz istorije ili iz života) najčešće prevazilaze ili opovrgavaju strukturu stereotipa.

Bilo da su u pitanju **pozitivni** ili **negativni stereotipi** (mogu biti i kontradiktorni, npr: srpski seljak je neiskvaren, i: srpski seljak je jako pokvaren), njihova svrha je da održe postojeći poredak (kod nas je to transvestiran patrijarhalni društveni poredak i slabo uređena ekonomska tranzicija).

Dok pluralni identiteti počivaju na posebnostima, i čine od svakog čoveka jedinstvenu i neponovljivu ličnost, stereotip sugerise jednostavan ili veoma sveden kulturni identitet. Iako su stereotipi potrebni ne samo društvu, već i ljudima, jer olakšavaju orijentisanje u složenom i zahtevnom svetu, neobaziranje na različitosti nas udaljava od stvarnosti, i vodi u stvaranje **predrasuda**.

Predrasude i stereotipi kao kategorije mišljenja imaju **etičku dimenziju**, i

otvaraju put **diskriminaciji** kao ponašanju koje, potcenjujući vrednosti drugih osoba, grupa ili čitavih naroda, ograničava ili ukida njihova prava, i često vodi u nasilje. Nažalost, često je i škola jedno od mesta gde se i nenamerno generišu predrasude i stereotipi, a ponekad ispoljava i nasilje.

Interkulturalni susret: konflikt ili dijalog

Mnoga današnja društva su multikulturalna – u njima zajednički žive različite kulturne grupe, ali nisu sva pluralna. U susretu više kultura, kako na personalnom tako i na nivou društva, nepoštovanje kulturnih posebnosti i različitosti često dovodi do **konflikta**⁷. Zagovornici kulturne hegemonije tvrde da se konflikt sprečava otklanjanjem razlika. Zagovornici kulturnog pluralizma, pak, zalažu se za negovanje različitosti i transformaciju konflikta u dijalog među kulturama.

Kako bi prevazišla konflikt, savremena društva ulažu velike napore u razvoj **interkulturalnosti** kao stanovišta zasnovanog na dijalogu. Interkulturalnost je savremen pojam koji nedograđuje pojam multikulturalnosti: dok

.....

⁷ U kontekstu interkulturnih susreta konflikt se shvata kao „doživljena i/ili stvarna inkompatibilnost vrednosti, očekivanja, procesa ili rezultata između dve ili više strana iz različitih kultura”. <http://www.aaf.org/default.asp?id=910>; pristupljeno 01.07.2012.

multikulturalnost opisuje koegzistenciju grupa ljudi koji pripadaju različitim kulturama, interkulturalnost podrazumeva njihovu **interakciju**.

Interkulturalni dijalog je, tako, shvaćen kao otvorena i dostojanstvena razmena između pojedinaca i grupa različitog etničkog, kulturnog, verskog i jezičkog porekla i nasleđa, uz razumevanje i uvažavanje. Ponekad interkulturalni dijalog zahteva **medijaciju** – posredovanje ili uspostavljanje odnosa među kulturama, kako bi se omogućila, podstakla ili razvila razmena vrednosti, ideja i poruka. Interkulturalnost sugerise da ljudi iz različitih kultura mogu i treba da **uče jedni od drugih**.

Interkulturalnost i škola

Interkulturalno obrazovanje

Ali kako naučiti interkulturalne stavove i ponašanje?

Interkulturalno obrazovanje se ne predaje kao predmet u školi, jer se interkulturalno znanje ne prenosi klasičnim nastavnim postupcima; ono se stiče kao **iskustvo** koje se postepeno razvija – od unapređenja interkulturalne osetljivosti, preko poznavanja drugih kultura i njihovih vrednosti, do sposobnosti interakcije sa drugim kulturama. Zato se umesto termina interkulturalno obrazovanje koristi termin **interkulturalno učenje**.

Interkulturalno učenje

Interkulturalno učenje je proces koji često nije ni lak ni bezbolan⁸.

Pre svega, svako od nas treba da poznaje sopstvenu kulturu, da bismo bili sposobni da razumemo kulture drugih. Nažalost, vrlo često i sami uviđamo da površno poznajemo sopstvenu kulturu i njenu složenost.

Očekuje se takođe da proverimo sopstveni pogled na svet i život. Naime, u interkulturalnom učenju preispituje se sve ono što uzimamo „zdravo za gotovo” (stereotipi). Kroz ovaj proces često ćemo otkriti svoje zablude o drugima, i biće nam potreban napor da to prihvatimo. Može nas začuditi, pa i revoltirati način kako drugi vide nas; biće nam potreban napor i to da prihvatimo.

Proces učenja vodiće nas kroz prevaziženje crno-bele slike o sebi i drugima i sklonosti da olako donosimo sud (dobra kultura – loša kultura), do postepenog prihvatanja različitih kulturnih merila o vrednostima i svetu. Interkulturalno učenje može biti veliki izazov kako za lični, tako i za grupni (kolektivni) identitet, ali na kraju postaje način na koji obogaćujemo i sebe i društvo.

.....

⁸ O procesu interkulturalnog učenja videti više u članku Darinke Kovačević *Interkulturalno učenje*, objavljenom u ovom izdanju.

Osnovni pojmovi interkulturalnog učenja

Interkulturalna kompetentnost

Kako bismo prevladali tenziju koja obavezno prati **interkulturalni susret**, neophodna je radoznalost. Iskustvo interkulturalnog susreta, koje se vremenom transformiše u kompetenciju, često ima karakter interkulturalnog šoka. Stoga su programi učenja koji se odvijaju u bezbednim radioničarskim uslovima veoma dragocena priprema za interkulturalni susret.

Interkulturalno smo kompetentni ako umemo **da prepoznamo i koristimo kulturne razlike kao jedan od resursa za učenje**. Važni činio-ci interkulturalne kompetencije su svest o sebi kao o kompleksnom kulturnom biću (**kulturna svesnost**) i svest o uticaju koji kultura kojoj pripadamo vrši na naše mišljenje i ponašanje (**kritička kulturna svesnost**). Vrednosti na kojima se temelji interkulturalna kompetentnost su poštovanje **ravnopravnosti i ljudskih prava**.

Uloga škole u unapređenju interkulturalnih kompetencija

Interkulturalna kompetentnost se uvežbava i primenjuje tokom celog života. Zato je potrebno da se **interkulturalna komponenta integriše u školske kurikule na svim nivoima obrazovanja**. Ali interkulturalno obrazovanje nije potrebno samo učenicima: edukacija nastavnika takođe treba da uključi razvoj kompetencija za upravljanje različitostima, jer su nastavnici svojim odnosom prema različitostima uzor đacima. ■

LITERATURA:

- A. Berthoin-Antal, V. Friedman: *Negotiating Reality as an Approach to Intercultural Competence*, Discussion Paper SPIII 2003 –101(2003), Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB) <http://skylla.wzb.eu/pdf/2003/iii03-101.pdf>, pristupljeno 2. 7. 2012.
- Darko Marković: *Radioničarski način rada u "Bukvaru tolerancije" - terminološka i metodološka pojašnjenja* (2006), Beograd: Grupa „Hajde da...“, <http://www.hajdeda.org.rs/produkcija/clanci.htm#7>, pristupljeno 28. 6. 2012.
- Grupa autora: *Interkulturalno obrazovanje i razumevanje* (2007), Beograd: Grupa MOST
- Grupa autora: *NE prolazi ulicom bez traga: ka interkulturalnosti* (2009), Beograd: Grupa 484
- Grupa autora: *T-kit: interkulturalno učenje* (2005), Beograd: Grupa „Hajde da...“
- Grupa autora: *Vodič za unapređenje interkulturalnog obrazovanja* (2007), Beograd: FOD i Grupa MOST
- Grupa autora: *Vodič kroz kreativni dramski proces* (2012), Beograd: Bazaart, www.bazaart.org.rs
- Milena Dragičević Šešić, Branimir Stojković: *Kultura, menadžment, animacija, marketing* (2008), Beograd: CLIO
- Milena Dragičević Šešić, Sanjin Dragojević: *Interkulturalna medijacija na Balkanu* (2004), Sarajevo: OKO
- Mirjana Kristović: *Uloga interkulturalne komunikacije*, u: Božidar Jakšić (ed.), *Interkulturalnost versus rasizam i ksenofobija* (1998), Beograd: Filip Višnjić, pp.327-334
- Savet Evrope: *Bela knjiga o interkulturalnom dijalogu „Živeti zajedno kao jednaki u dostojanstvu“* (2008), Strazbur: <http://www.mos.gov.rs/sites/default/files/download/BKID.pdf>, pristupljeno 1. 7. 2012.
- UNESCO: International Conference on Education, 43rd Session, The Contribution of Education to Cultural Development (1992), p.5, §10
- UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity (2001)
- UNESCO Guidelines on Intercultural Education, Education Sector UNESCO (ED-2006/WS/59) – CLD 29366 (2006), Paris
- <http://www.aaf.org/default.asp?id=910>; pristupljeno 1. 7. 2012.

Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji

Bojana Škorc

Društveni momenat u kome se nalazi Srbija danas, obeležen je mnogobrojnim kontrastima i izazovima. Mladi se kao socijalna grupa nalaze pred istim izazovima i opterećenjima kao i društvo u celini, slabe mreže podrške mladima, a rastu opšti negativni po-

Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji

kazatelji socio-ekonomskog položaja porodice: siromašenje, marginalizacija, masovni oblici nasilja, kao i dugoročne posledice ratne i izbegličke krize kojima je zemlja bila izložena.

Prema mnogobrojnim istraživanjima, vidljiv je porast nasilja među mladima u okviru i izvan konteksta škole, trend koji postoji na svim nivoima od svetske do lokalne zajednice (Popadić, 2009). Istovremeno, mnogobrojna istraživanja pokazuju da su neki od negativnih indikatora obrazovanja u Srbiji zabrinjavajući (nizak opšti nivo pismenosti, slabe kompetence učenika) i da je potreban brz i aktivan odgovor na to.

Zato je ključan uticaj koji alternativni oblici rada sa mladima vrše u ovoj situaciji, donoseći dugoročne preventivne efekte na status mladih u obrazovnom, socijalnom, političkom, kulturnom i najširem društvenom kontekstu. Potreban je sistematski rad u životnoj praksi mladih.

Kreativna drama u obrazovanju

Drama kao metod rada sa decom/mladima je svakako najizazovniji i najsloženiji oblik rada. Upravo zbog toga se ne može uvoditi i razvijati brzo, jednosmerno odozgo-naniže, kampanjski ili pod javnim pritiskom. Ključno je da dramski pedagozi razlikuju pod kojim uslovima ovaj metod

može da se primeni (liberalna atmosfera, poverenje grupe, uspostavljeni odnosi, odsustvo procenjivanja i ocenjivanja, odsustvo voditelja-kontrolora). Ovaj oblik rada zbog svoje složenosti i zbog toga što pokreće duboke lične sadržaje, isključuje jaku kontrolu, direktivno vođenje i „izazivanje“ efekata, a često je i emocionalno rizičan. Uprkos toga, razvojna dobit od ove metode je ubedljivo najveća. Zato je potrebno u partnerstvu sa dramskim pedagozima razvijati i proširivati ovaj pristup.

Jedna od ostvarivih akcija je uvođenje interkulturalnog učenja zasnovanog na dramskoj/teatarskoj metodi sa mladima i jačanje dramskog metoda sa mladima u i izvan zvaničnog obrazovnog okvira. Preduslov za to je sistemski rad sa dramskim pedagozima u Srbiji, izrada preporuka i modela rada, skretanje pažnje javnosti, povećanje motivacije kod mladih i podrška njihovom aktivizmu.

Profil dramskog pedagoga – ko radi sa decom/mladima?

Istraživanje koje je projekat **IDEAL** sproveo u Beogradu, Novom Beogradu, Zrenjaninu, Smederevu i Nišu pokazuje da se dramskim radom s decom i mladima bavi heterogena grupa pedagoga, od kojih velika većina (75.4%) pripada zaposlenima u obrazovanju. Tu su i predstavnici nevladinog sektora, kulturnih i umetničkih

grupa i ustanova. Najzastupljeniji su nastavnici srpskog i drugih jezika. Ovo je verovatno povezano sa razumevanjem dramskog rada kao prikaza literarnih tekstova, što upućuje na preusko shvatanje dramskog rada u obrazovanju. Iznenadjuće je malo učešće pedagoga/psihologa (5%) i profesora građanskog vaspitanja (2%), koji bi morali po prirodi uloge i programa koje izvode da budu okrenuti ka dramskoj metodi. Polna struktura grupa pokazuje prevlast ženskog dela, što je posledica realne dominacije ženskog pola u poslovima obrazovanja.

Ako se planira postavljanje opštijih standarda u obrazovanju bilo bi neophodno uključivanje **više osoba iz pod-zastupljenih grupa** kao što su osobe muškog pola širih strukovnih oblasti, stručni saradnici u školama i nastavnici/profesori građanskog vaspitanja.

Takođe, iskustvo pokazuje da je aktivitet i učešće profesionalaca neophodno ne samo inicirati, nego i **sistematski podržavati**. Dugoročno ciljani programi za profesionalce bi morali da imaju prevlast u odnosu na kratkoročne, kampanjske treninge i edukacije. Ukratko, nije presudno povećavati znanje dramskih pedagoga, važno je imati dugoročno motivisane učesnike koji sebe vide u praktičnom kontekstu.

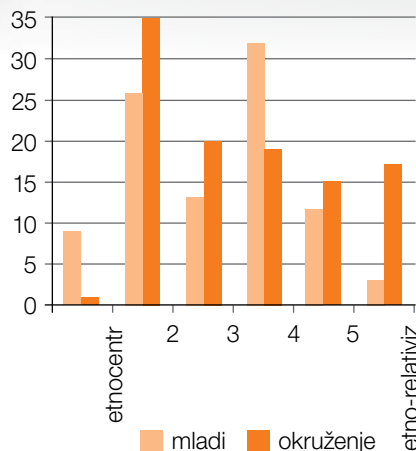
Interkulturalne kompetence

Kako učesnici vide mlade, kako sebe na Benetovoj skali interkulturalnosti?

Benetova skala interkulturalne osetljivosti prikazana je kao proces koji se posmatra od jednog (etnocentrizam) ka drugom opozitu (etnorelativizam) između kojih je raspoređeno četiri podeoka različitih kvaliteta. Pošto Benetova skala nije numeričkog tipa nego sadrži diskretne (ograničene), nedeljive i kvalitativne kategorije između kojih ne postoje prelazi, numerisanje rezultata treba shvatiti uslovno. Brojevi označavaju kategorije koje između sebe ne stoje u numeričkom odnosu.

Benetova skala pokazuje nešto pozitivniji – ali još uvek nedovoljno pozitivan – stav mladih, nego okruženja. Najviše vrednosti kod mladih nalaze se u oblasti „prihvatanje” pa „odbrana”, a kod okruženja „odbrana” pa „minimiziranje” pa „prihva-

tanje”. Ekstremni etnocentrizam se ređe pojavljuje, i to kod grupe mladih, dok u okruženju skoro da nije zastupljen.

Rezultat verovatno odgovara realnoj slici gde grupa mladih ima više otvorenosti za razlike nego standardno okruženje u kome se nalaze. To ukazuje na potrebu šireg rada, tj.

pravljenja šire politike koja zahvata i mlade i okruženje (aktivnosti mladih koje su vidljive okruženju – pozorište, kampanja, javna prezentacija).

Vrednost mešovitih grupa Okruženje bi moglo da deluje na mlade u oblasti etnocentrizma (rad na prevenciji izolacije, separacije) što se najefikasnije postiže radom u *mešovitim grupama*. Generacijska mešovitost, polna, socio-ekonomska, etnička, uzrasna, daju nov kvalitet radu. Ukoliko postoji rizik pri formiranju grupa mešovitog tipa, on se može umanjiti tako što se na početku rada formiraju manje grupe a rad završava zajedničkim aktivnostima. Tamo gde bi rizik bio vrlo visok (etničko mešanje, polarizovanost, tenzija) može se početi paralelno sa više grupa, pa ih postepeno spajati kroz unapred osmišljene aktivnosti, na primer, raditi na izabrane teme, a zatim na kraju pripremiti zajednički javni performans, prezentaciju ili dramski komad.

Tabela: Stadijumi razvoja interkulturalne osetljivosti (Benetov model / Milton Bennett)

ETNOCENTRIZAM			ETNORELATIVIZAM		
1	2	3	4	5	6
poricanje	odbrana	minimiziranje	prihvatanje	adaptacija	integracija
izolacija separacija	omalovažavanje superiornost obrtanje u suprotnost	fizički univerzalizam transcendentalni univerzalizam	bihejvioralni relativizam vrednosni relativizam	empatija pluralizam	kontekstualna evaluacija konstruktivna marginalnost

Autoritarnost odraslih prema mladima Sa druge strane, okruženje bi moglo da uči od mladih u oblasti **odbrane** (prevencija omalovažavanja, superiornosti, obrtanja u suprotnost). To ukazuje, verovatno, na autoritativan stav koji je karakteristika odraslog iz okruženja, a vezan je sa patrijarhalnim vrednosnim sistemom u kome se „zna ko je gazda”. Dobijene

Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji

razlike na ovom podeoku idu u korist grupe mladih i posledica su verovatno, generacijskog jaza, tendencije odraslih da se začaure u svoje pozicije i zauzmu stav nipodaštavanja.

Različitosti i sličnosti aktuelne u društvenom kontekstu?

Najveće razlike kod **mladih** se pojavljuju na **socio-ekonomskom, polno-rodnom, subkulturnom, urbano-ruralnom i rasno-etničkom** polju. Znatno niže su na regionalnom, generacijskom polju, polju nacionalnog osećanja, religijskom, mikro-socijalnom i političkom. Sasvim su niske u ostalim poljima.

Rad na različitosti

Ova slika najjasnije upućuje na pravce delovanja prema mladima - ne treba da se teži smanjivanju razlika, jer to nije ni moguće ni poželjno, već **razvijanju tolerancije i spremnosti na integrisanje razlika**. Kako se vidi, **siromaštvo** (koje „štrči” u zajednici), **pol** (seksualno opredeljenje, devojke, „čudni”), **subkulturni milje** (druga moda, druga muzika, drugi fudbalski klub), **etnička pripadnost** (najčešće Romi, druge etničke zajednice) i **gradsko-seoska pripadnost** (dominacija urbanog vrednosnog modela, nipodaštavanje mladih iz ruralnih sredina) su najvažniji osnovi za pojavljivanje konflikata, sukoba i diskriminacije.

Eksces ili sistemski konflikt?

Najčešće prikazani oblici nasilničkog ponašanja i konflikata se mogu svrstati u dve grupe – oni kod kojih postoji **ekscena** priroda (ispadi, tuče, trenutna malterisanja, dobacivanje, ponižavanje, napad) i oni koji su **duroćniji** (etiketiranje, odbacivanje, isključivanje iz grupe, izbegavanje). Iz toga proizilazi da preventivne akcije ne mogu biti iste – na **eksceno delovanje odgovor treba da bude brz i energičan**, a na **duroćnije** slabijeg intenziteta ali **trajan i sistematski**.

Najčešće prikazana ponašanja su fizički i verbalni sukobi, ogovaranje, tužakanje, izbacivanje iz društva, ruganje, ponižavanje, isključivanje i slično.

Aktivizam ili pasivnost?

Pri koncipiranju i izvođenju prikaza situacija diskriminatornog ponašanja, bilo je mnogo lakše prikazati problem nego aktivno delovanje u takvoj situaciji. Tokom diskusija koje su se pojavljivale, vidljivo je da pedagozi sebe najčešće vide kao nekoga bližeg „žrtvi” nego „akteru događaja”. I pored vidljivog saosećanja i potrebe da se objekat agresije zaštiti, **pedagozi** pokazuju kao da ih situacija prevazilazi, da se **osećaju pasivno i bespomoćno**.

Osećanje bespomoćnosti i pasivnosti moglo bi se ublažiti ako se edukativni rad orijentiše na **podršku dramskim**

pedagozima, njihovo **povezivanje sa drugim društvenim akterima** (učenicima, učeničkim udruženjima, građkim parlamentom, nevladinim aktivistima) i **konkretizovanje realnih društvenih odgovornosti**. Većina prikaza događa se u školskom kontekstu, ali nije poreklom iz njega, nego iz mnogo dubljih socio-psiholoških korena. Zato nije ni za očekivati da će dramski pedagozi videti sebe kao uspešnog borca protiv diskriminacije, niti je realno da oni to mogu. U budućim radioničkim koracima potrebno je: **osnaživanje i ohrabrivanje dramskih pedagoga, konkretizacija i suočavanje sa realnošću** (razjašnjenje šta se može, a šta se ne može učiniti), **realistično razdvajanje lične odgovornosti, pedagoške uloge i društvene odgovornosti**.

Rad dramskih pedagoga

- Nalazi pokazuju da pedagozi sebe smeštaju u okruženje **opterećeno problemima**, koje se doživljava više kao etno-centrirano, nego kao otvoreno (Benetova skala), kao i da sebe doživljavaju kao **pasivne**.
- **Razlike u shvatanju dramskog metoda** – dramski pedagozi i nastavnici ne samo da izvode različite aktivnosti sa decom/mladima, nego se stiče utisak da im nije jasno polje dramskog rada. **Fokusirana profesionalna edukacija** koja bi se više naslanjala na **dramsko**, a manje na pedagoško polje, dala bi nov profesionalni kvalitet učesnicima.

- **Podrška pedagozima** – edukativni rad bi mogao da se formalizuje kao akreditovana obuka sa sertifikatom, što bi omogućilo sistematski rad sa profesionalcima u obrazovanju.
- **Povećanje grupe** – uvođenje širih profila u grupu dramskih pedagoga – muškaraca, kao i stručnih saradnika i nastavnika/profesora Građanskog vaspitanja pojačao bi efekte projekta.
- **Tolerantno i prihvatajuće ponašanje pedagoga** je preduslov za razvoj takvog stava kod dece/mladih. Bio bi koristan rad sa pedagozima na temu tolerancije, kako se ona ne bi doživela kao pasivnost, nekritičnost, polarizovanost, povlađivanje, slabost i slično.

Na opštem planu, neophodno je delovati u oblastima **tolerancije na socio-ekonomske razlike** svuda, **polno – rodno – seksualne tolerancije** svuda, **subkulturne različitosti** kao i **rasno – etničke tolerancije** u četiri regije (skoro svuda), a takođe u oblastima **urbano-ruralne različitosti** u tri regije, dok se **regionalna različitost** pojavljuje samo u regiji Zrenjanina.

Ovo ukazuje na veliku sličnost između regija prema oblasti delovanja. Nadalje, to znači da je **program** relevantan za primenu **svuda**.

Tipovi vrednosti koje se mogu primećivati iz komentara pedagoga je da svaka od navedenih oblasti intervencije ima

Oblasti delovanja pedagoga prema mladima – oblast i regija

1. **Socio-ekonomska** (Beograd, Novi Beograd, Niš, Smederevo, Zrenjanin) - burne reakcije na **vidljive socijalne razlike**, vidljivo siromaštvo, vidljivo bogatstvo vršnjaka, razlike u stilu života, odeći, ponašanju, statusnim simbolima (marka patika, mobilnog, odeće). Grupe koje su diskriminisanе su: **vidljivo siromašni, vidljivo slabijih statusnih simbola, slabije obučeni, „nemarkirani“**.
2. **Polna – rodna** (Beograd, Novi Beograd, Niš, Smederevo, Zrenjanin) - reakcije na „čudne“ osobe koje **odstupaju od polnog stereotipa, homoseksualce, ženski pol, feminizirane muškarce, anti-mačo muške modele**.
3. **Subkulturna** (Beograd, Novi Beograd, Niš, Smederevo) - negativna reakcija prema vršnjacima koji odstupaju od **vrednosnog stereotipa (uče, ne šminkaju se, nisu agresivni, ne slušaju folk, povučeni)**, koji dobijaju etikete „štreber“, „sektas“, „smarač“ i slično.
4. **Rasna – etnička** (Beograd, Smederevo, Zrenjanin) - negativne reakcije na pripadnike drugih nacija, najčešće, agresivno ponašanje prema **Romima, drugim nacionalnostima, fizički sukob između grupa različitih nacionalnosti**.
5. **Urbano – ruralno** (Beograd, Niš, Zrenjanin) - negativne reakcije na **osobe iz manjih sredina, „seljake“, dodoše, nove u gradu, učenike iz drugih mesta, kontra-model je superioran i nedostižan urbani junak**.
6. **Regionalno** (Zrenjanin).

određeni **tip osobe** koja simboliše ovaj oblik diskriminacije, što ukazuje na potrebu da se utiče na **građenje novog modela vrednosti među mladima**.

Preporuke u vezi rada sa mladima

- **Mešovite grupe** - Radionice sa mladima bi trebalo da uključe što je više moguće različitih učesnika. Tamo gde je potrebno, gde postoji velika socijalna opozicija ili isključivost, poželjno je i aktivno podržati uključivanje novih članova, posebno iz marginalnih grupa. Ovo se ne sme raditi direktno (prozivanjem) nego indirektno, uključivanjem u

aktivnosti koje su sigurne i bezazlene (na primer, početi sa crtanjem ili literarnim radom, pa ići prema dramskom).

- **Rad na toleranciji i integraciji** – Ove oblasti su od ključnog značaja, ali se ne mogu tretirati direktno, nego kroz indirektni, kreativni rad u okviru dramskih aktivnosti. Deca i mladi veoma rano dobiju verbalnu poruku o značaju tolerancije, ali to ne znači ništa ako ostaje na nivou lekcije iz Građanskog vaspitanja. Potrebno je organizovati aktivnosti koje su direktno vezane za njihov životni kontekst, inicirane od njihove strane, a podržane od strane dramskih peda-

Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji

goga. Radionice tipa: šta ti imaš da kažeš... šta misliš... šta je važno....

- **Meta diskriminatorskih ponašanja** su najčešće vršnjaci, pojedinci ili mlađa deca iz okruženja koja po nečemu odstupaju. Istraživanja pokazuju da se nasilničko ponašanje u školi pojavljuje do uzrasta od oko 12 godina, a zatim počinje da opada. Izabrane mete su uglavnom smeštene izvan škole: vršnjačko druženje, sport, dvorište, kafić, ulica, što pokazuje da **problem diskriminacije nije školski, tako da se samo delimično može tretirati kroz školu.**

- **Akutno i sistematsko delovanje** – konfliktne situacije imaju dva oblika: ekscesni (eksplozivni) i dugoročni, slabiji, manje upadljiv. Prevencija diskriminacije i oblici prevazilaženja moraju da zavise od ovih oblika iskazivanja, a najbolji efekti će doći od situacija u kojima **deca/mladi sami predlažu i situacije i rešenja.** Čak i kada se nama kao pedagogima njihovi predlozi učine neadekvatnim, dobit od autentičnog odgovora je mnogo veća nego od gotovih odgovora koje deca/mladi dobijaju od odraslih.

Dugoročni efekti programa

- **Saradljivost učesnika** Uočljiva spremnost, saradljivost i optimizam dramskih pedagoga u radu upućuje na to da se radi o **ozbiljnom par-**

tnerskom shvatanju zadatka, kao i o zadatku za koji postoji velika društvena potreba. **Polje dramskog rada sa mladima u obrazovno-vaspitnom sistemu nije razvijeno ni iskorišćeno ni približno koliko bi bilo potrebno.**

- **Struktura procesa** – Proces koji ima dugoročno razvojno delovanje, kao što je uvođenje dramskog rada u školski okvir, ne može da bude brz i brzo da donese vidljive efekte, već mora da bude sistematski. **Kreativno i istraživačko ponašanje dece i mladih nije dovoljno prisutno ni podržano od strane obrazovnih institucija,** kao ni od **šireg socijalnog okvira** – u školi je učenje svedeno na memorisanje i jednosmernu komunikaciju od edukatora prema edukovanom. Izvan nje, dominantna agresivna ponuda kladionica, kafića, noćnih klubova, kockarskih klubova, turbo-folk kulture, šopinga, igara na sreću i subkulturnih miljea, naročito **defavorizuje decu i mlade iz suburbanih regija kojima ovo čini dominantan deo kulturne ponude.** **Započinjanje sistematskog dramskog edukativnog rada u školama,** posebno u suburbanim delovima zemlje, tražiće upornost i dugoročan napor, ali se zato efekti mogu ozbiljno da unaprede status mladih (zato nije loše kombinovati što veći broj drugih **aktivnosti podrške** – liflete, javne nastupe, sa-

radnju sa lokalnom samoupravom, kampanje).

- **Regionalne razlike** – Postoje jasni zajednički trendovi ali i posebnosti regije. Na primer, rasna i etnička razlika se pojavljuje na četvrtom, dva puta na petom a jednom na sedmom mestu rang lista kod svih regija osim Zrenjanina, gde se pojavljuje na drugom mestu. To pokazuje da je ova tema u datoj sredini aktuelnija, „vruća“, i odražava realnu multi-etničnost koja je odlika ovog mesta. **Rang-liste razlika koje se pojavljuju za svaku od regija mogu da se iskoriste kao polazišta za radioničke teme u ovim mestima.**

- **Značaj tolerancije** – tolerancija je kao opšti stav neophodna i ključna za obe grupe – mlade i pedagoge. U društvenom trenutku i medijima koji su obeleženi polarizovanjem, sukobljavanjem i podgrevanjem „crno-belog“ stava, tolerancija se ukazuje kao izlaz ne samo iz individualne krize odrastanja, nego i društvene krize. Da bi se podržala i razvila, neophodan je lični rad pre svega pedagoga, a zatim njihov angažman na radu sa mladima. **Direktno osnaživanje tolerancije među pedagogima koji rade sa mladima je prvi korak ka promociji tolerancije među mladima, što stvara osnov za društveno odgovorno ponašanje.** ■

Uvod u tehnike interkulturalnog učenja kroz dramu

Sunčica Milosavljević

Program je dizajniran s ciljem da podstakne interkulturalno učenje u obrazovnim procesima, korišćenjem kreativnog dramskog metoda. Program sadrži standardne i neke nove tehnike drame u obrazovanju, koje nastavnik može da primeni na času i u vannastavnim aktivnostima. Iako se program izvodi kroz kreativnu dramu, akcenat je na razvoju interkulturalnih kompetencija mladih.

Uvod u tehnike interkulturalnog učenja kroz dramu

Kako su osmišljene programske celine

Prvo poglavlje čine vežbe zagrevanja kao obavezan uvod u radionice. Program je zatim grupisan u 4 celine od kojih svaka predstavlja zaokružen kreativan dramski proces koji se zasniva na ličnim materijalima učesnika, a završava se dramskim strukturama koje vodiitelj može da razvije u dramsku prezentaciju ili predstavu. Svaki proces ima više modula koji se sastoje od radionica.

1. **Utvrđite potrebe:** GLEDAM TE, SLUŠAJ ME
2. **Prvi koraci u interkulturalno učenje:** SUSRETI
3. **Usvajanje pojmova interkulturalnog učenja:** SLIKE MOJE I TVOJE
4. **Primena u nastavi književnosti:** ANA I FILIP

Program prvog procesa služi da utvrdi potrebe za interkulturalnim učenjem (u odeljenju, školi...). Iz rezultata procesa vodiitelj dobija smernice za dalje kreiranje programa. Uzrast koji može da odgovori na podsticaje jesu učenici starijih razreda osnovne škole, srednjoškolci i još stariji, a uz određene modifikacije i deca uzrasta ispod 14 godina.

Program drugog procesa namenjen je učenicima 5. i 6. razreda osnovne škole i starijima. Program razigrava učesnici-

ma bliske situacije i tako uvodi osnovne interkulturalne pojmove kao što su identitet, susret, kulturne uslovnosti, veštine vođenja dijaloga itd. Takođe koristi različite izražajne medije da privuče i održi pažnju mladih učesnika: kreativni pokret, kreativno pisanje, kreativni zvuk i dr. U ovoj celini poseban značaj pridaje se radu u parovima, a vodiitelj treba obilno da koristi smisao za humor i da ga podstiče kod učesnika.

Treći proces namenjen je starijim osnovnoškolcima, srednjoškolcima i mladim ljudima, jer zahteva viši stepen sposobnosti apstrakcije i kreativne sinteze, kao i veštine timskog rada. U ovom procesu učesnici mnogo češće rade u grupama, na razvoju sadržaja koji transcendiraju više umetničkih polja kao i analitičkih

pristupa. Nastavnik ima zadatak Vodiitelja u ulozi i sa učesnicima razrađuje složene pojmove kao što su stereotip, kulturni ambijent, medijska manipulacija i dr.

Četvrti proces daje primer primene pristupa u nastavi književnosti. Kroz kreativnu dramsku metodologiju razrađena su 4 domaća dela koja su deo lektire. Metod se može primeniti sa učenicima viših razreda osnovne škole, srednjoškolcima i još starijima. Od nastavnika zahteva otvorenost i komunikativnost, i spontano stvaranje, kao i svi prethodni procesi, materijal za dramsku prezentaciju ili predstavu.

Nadamo se da će predložene tehnike biti podsticajne i korisne za Vaš rad. ■

Kako čitati ovaj priručnik

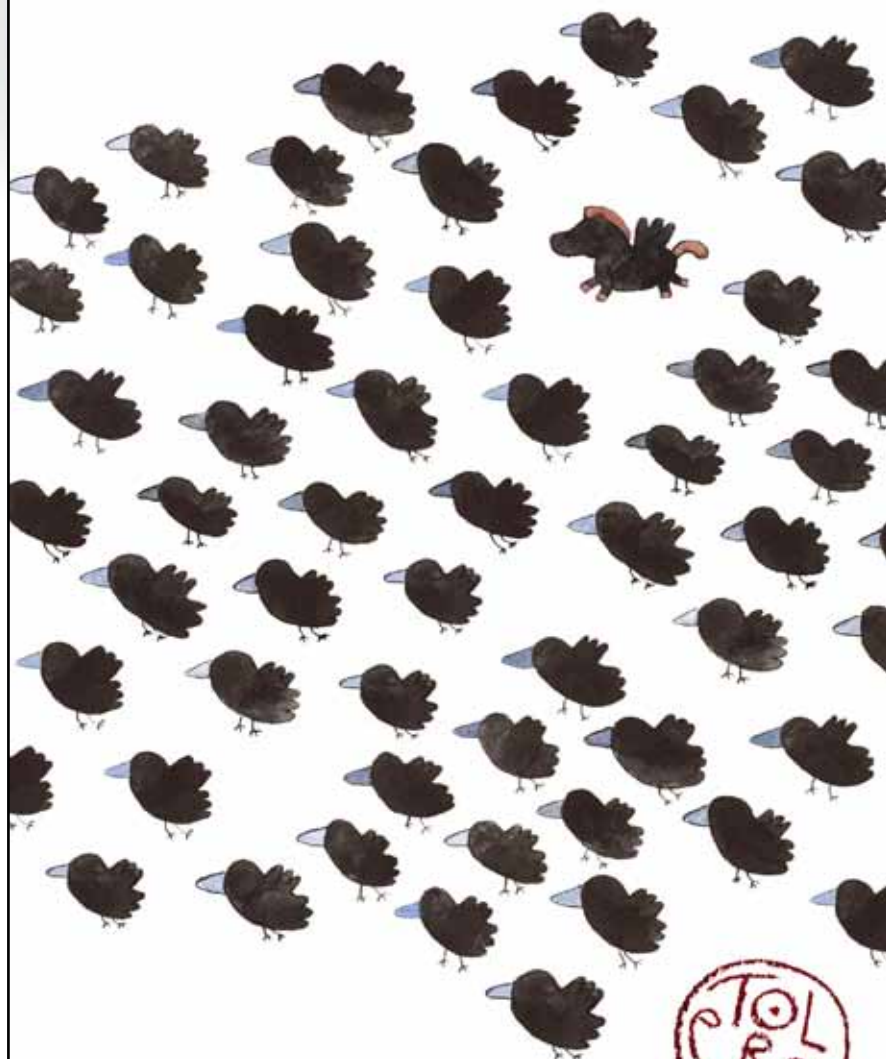
Vežbe su detaljno opisane, tako da i nastavnik ili dramski pedagog koji ih nije upoznao na radionici, može lako da ih primeni. Vežbe su uklopljene u radionice, a mera vremena je školski čas: većina radionica traje jedan, ali je za neke potrebno više školskih časova. Nastavnik treba da planira tok radionice tako da ga odmor ne omete.

Nastojali smo da sve što je potrebno za izvođenje programa bude već dostupno u učionici. Skupa oprema nije potrebna ni za jednu radionicu. Svi procesi treba da se vode u učionici; rad na pozornici se ne preporučuje.

Objašnjenje pojmova vezanih za kreativnu dramu, potražite u *Vodiču kroz kreativni dramski proces* (www.bazaart.org.rs). Naša adresa je idealcult@gmail.com - pišite nam! ■

...like, that's not something you see every day.

Manja Lekić

Vežbe zagrevanja

Zagrevanje je obavezan početak svake radionice. Kroz zagrevanje se stvara i neguje duh grupe, odnos prema procesu rada, međusobni odnos učesnika i odnos grupe sa voditeljem.

Vežbe za zagrevanje se biraju i koriste zavisno od potreba grupe i od pravca kojim hoćemo da vodimo proces u daljem toku radionice. Nekim grupama potrebno je „utimljavanje“, nekim pak da se podstakne a da se „pokrenu“, a nekim da pojačaju koncentraciju ili disciplinu, itd. Planirani tok procesa može zahtevati da se već kroz zagrevanje stvaraju elementi materijala za dalji rad, ili da se formiraju manje grupe, ili da se prepozna stav učesnika o nekoj temi, itd.

Vežbe zagrevanja

Ista vežba može nam poslužiti za različite svrhe i namene, zavisno od načina primene. Stoga voditelj-pedagog treba da bude fleksibilan i maštovit u korišćenju vežbi za zagrevanje, i slobodno da ih ponavlja s vremena na vreme, s istim ili različitim fokusom.

Vežbe za zagrevanje su brojne, a ovde Vam predlažemo one koje možete da radite sa čitavim odeljenjem i koje istovremeno razvijaju intelektualne, socijalne i kreativne veštine učesnika.

Uslovi potrebni za uspešan radionički rad za sve vežbe su isti:

- prostorija treba da bude dovoljno velika da svi mogu slobodno da se kreću,
- idealna veličina grupe je od 15 do 25 učesnika,
- učesnici treba da budu udobno odeveni i obuveni, i
- svaka vežba traje do 15 minuta.

Ukoliko izvođenje vežbe zahteva drugačije uslove ili rekvizitu ili opremu (npr. marker traka, šešir...), to je posebno naglašeno. ■

Ja se zovem

OPIS: U krugu, svaki učesnik kaže svoje ime i rukuje se sa onim do sebe; sledeći učesnik kaže svoje ime i rukuje se sa sledećim do sebe; i tako duž čitavog kruga.

ZAŠTO KORISTIMO VEŽBU? U grupi koja se ne poznaje, ova vežba služi za predstavljanje i upoznavanje. Može se raditi i u grupi učenika koji se poznaju – za sticanje navike da se učesnici gledaju u oči (iznenadićete se koliki broj ljudi izbegava pogled!).

PRIMENA ZA INTERKULTURALNO UČENJE: Ovo je dobar način da učesnike naučimo da se jedni prema drugima odnose uljudno. Odnos uvažavanja je uslov da se radionica sprovede uspešno!

Ukoliko radite u višenacionalnoj grupi, kroz ovu vežbu svako će čuti pravilan izgovor imena koje ne pripada njihovoj jezičkoj grupi, a Vi nastojte da se učesnici potrudite da ga korektno izgovore.

PRIMENA U DRAMSKOM RADU: Ova vežba je dobar uvod za analizu, razumevanje i izgradnju lika.

PRIMENA U PROCESIMA UČENJA: U nastavi, vežba se može razraditi za usvajanje, ponavljanje ili

proveru gradiva. Npr. ako obrađujete lekciju iz istorije ili literarno delo, učenici mogu da se predstavljaju kao istorijski ili književni likovi. ■

Splav

Za naredne igre potrebno je da se učesnici kreću kroz prostor tako da ga ravnomerno popune. Kada to savladaju, mogu preći na igre.

OPIS: Prostor gde radite (učionica, sala...) je zamišljeni splav na kom treba da vlada ravnoteža, kako se ne bi prevrnuo. Od učesnika zatražite da se slobodno kreću po „splavu“, vodeći računa o balansu. Treba sugerisati da se ne kreću u krug kao na ringišpilu, već da menjaju smer, da traže praznine i stupaju u slobodne prostore.

Kada voditelj pljesne rukama, učesnici treba se „zalede“. Pazite: učesnici treba da se zaustave *odmah*, a ne npr. nakon još dva koraka. Ako nastave da se kreću, vratite ih na mesto gde su bili u trenutku kada ste pljesnuli.

Prođite kroz prostor i ukažite gde se nalaze praznine, a gde su učesnici zgusnuti. Ako je neravnoteža na splavu izrazita, možete i da „prevrnete splav“: *Pljus!* – svi „padnu u vodu“ i moraju da plivaju do obale ☺.

Nastavite igru i ponovite test ravnornog raspoređivanja u prostoru još nekoliko puta. Ohrabrujte učesnike svaki put, tražite da sami procene uspešnost, kako bi se motivisali za igru.

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? „Splav“ je veoma efikasna vežba za „utimljavanje“, sticanje osećaja za prostor, za mesto drugih osoba u prostoru i za uspostavljanje odnosa prema drugima. Svest o drugima – gde se nalaze i šta rade, jedna je od najvažnijih socijalnih veština. Svest o drugima neophodna je za rad i nastup na sceni, ali i u mnogim drugim situacijama, npr. u sportu. ■

VAŽNO: Pozicioniranje pedagoga kao voditelja radionice: Za ovu i sve naredne igre neophodno je da grupa prati instrukcije pedagoga. Kako biste se postavili u ulogu vođe igre, u narednom potezu igre „Splav“ zadajte novo pravilo: Kada pljesnete rukama, svi učesnici treba da krenu ka Vama, a kada pljesnete dva puta, svi idu što dalje od Vas. Ovom vežbom usmerićete pažnju grupe na sebe kao voditelja: čak i kada se učesnici udaljavaju od Vas, Vi ste im referentna tačka.

Dobar dan

OPIS: Učesnici hodaju kroz prostor, gledaju se u oči, a zatim razvijaju vežbu kroz 3 koraka:

1. kažu „dobar dan“
2. kažu „dobar dan“ i rukuju se
3. kažu „dobar dan“ i rukuju se, ali ne smeju da puste ruku dok ne nađu sledeću osobu sa kojom će se rukovati.

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? I dalje vežbamo uljudno ponašanje i uvažavanje, i dodajemo prilazak osobi koju pozdravljamo, a zatim i rukovanje – fizički dodir. U nastavku igre, kada uvodimo „lančano“ rukovanje, očekujemo od učesnika da podele pažnju na više sagovornika, i da uključe socijalne veštine kako bi „privukli“ druge učesnike –pozvali ih, šarmirali, zadržali itd.

PRIMENA ZA INTERKULTURALNO UČENJE: Kroz ovu igru, doći će u bliži dodir i oni učesnici koji privatno jedni drugima nisu naklonjeni, čime se vežbaju veštine nenasilne komunikacije.

PRIMENA U DRAMSKOM RADU: Vežba omogućava da se pozdravljanje radi „iz lika“ – da se pronađe i utvrdi način na koji bi neki lik pozdravio

druge likove, zavisno od odnosa prema njima. Može se iskoristiti i da se odrede akcione grupe – da se povežu likovi koji imaju zajedničku radnju ili cilj (samo oni se rukuju, a druge izbegavaju). Na kraju vežbe, kada se svi povežu, možete zaustaviti učesnike i tražiti da obrazlože zašto su se povezali sa tim određenim likovima.

PRIMENA U PROCESIMA UČENJA: Nastavnik može da primeni ovu igru na više načina, npr. da vežba pozdravljanje na stranim jezicima, ili da objasni pojavu privlačenja nekih elemenata, itd. ■

Kreni, stani

OPIS: Učesnici se slobodno kreću po prostoru (menjajući smer, stupajući u slobodne-prazne prostore...). Voditelj daje instrukcije *Kreni* i *Stani* koje učesnici prate. Vežbajte trenutno zaustavljanje!

U drugom koraku zamenjujemo značenje ovih reči, pa kad se kaže *Kreni* – svi treba da stanu, a kad se kaže *Stani* – treba da krenu.

Potom voditelj ubacuje instrukcije *Gore* i *Dole* (ili *Skoči* i *Čučni*), prvo u pravom, a potom u zamenjenom značenju (kad kaže *Skoči* svi treba da čučnu, a kad kaže *Čučni* svi treba da skoče).

Vežbe zagrevanja

Nadalje se mogu ubacivati nove instrukcije: *Levo-Desno, Napred-Nazad* itd (zavisi od toka vežbe, broja, sposobnosti i raspoloženja učesnika; što su mlađi, fizički sposobniji i veštiji, treba postaviti pred njih izazovnije kombinacije).

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? Ovo je jedna od najzabavnijih vežbi za osvešćivanje pokreta, razbijanje šablonskog i rutinskog postupanja, i samim tim za koncentraciju. Ako je Vaša grupa zaigrana i nije sklona da razmišlja, ovu vežbu možete češće ponavljati.

PRIMENA ZA INTERKULTURALNO UČENJE: Ova vežba je sjajna za razbijanje svake vrste rutinskog reagovanja, što uključuje i stereotipe. Ako hoćete da ukažete učenicima na neki stereotip, iskoristite princip ove igre i zamenite ključnu reč nekom neočekivanom, npr. umesto Baka učenici mogu da izgovore Novak Đoković, umesto Veštica – Baka, itd. Odjednom će stereotip zvučati besmisleno, odnosno otkriće se njegova neutemeljenost.

PRIMENA U DRAMSKOM RADU: Ova vežba je neprocenjivo korisna za osvešćivanje radnje. Koristite je da pomognete učenicima da na sceni ne reaguju privatno, već iz datih okolnosti i lika.

PRIMENA U PROCESIMA UČENJA: Ako učenici imaju problem nešto da

zapamte, možete se poslužiti obrtanjem značenja, jer će zamenjeno značenje naterati učenike da razmišljaju. ■

Kretanje po brzinama

Opis: Učesnicima kažemo da kretanje može imati 10 brzina: 0 je mirovanje, brzina br. 1 je nalik veoma usporenom filmu, brzina br. 5 je normalna brzina kretanja, a brzina br. 10 je urnebesno brzo kretanje nalik filmskom slepstu. Učesnici se slobodno kreću po prostoru, a Voditelj im daje instrukcije da uspore ili ubrzaju kretanje navodeći nižu ili višu brzinu između 0 i 10.

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? Ovo je dobra vežba za smirivanje žustrih grupa i za koncentraciju. Korisna je kako za stvaranje grupne dinamike, tako i za ličnu afirmaciju učesnika kroz rad na kontroli sopstvene motorike. Vežba razvija i osećaj za drugu, jer pri brzom kretanju učenici moraju da vode računa gde su druge osobe i kuda se kreću.

PRIMENA ZA INTERKULTURALNO UČENJE: Ovakve vežbe ubrzava proces upoznavanja članova unutar grupe, omekšavaju prvi kontakt i pogodne su u raznorod-

nim kao i u homogenim grupama. Ukoliko odeljenje nije jedinstveno, ili zbog određenih problema atmosfera u odeljenju nije zadovoljavajuća, ovim vežbama možete dovesti učenike do skladnijih odnosa i usmeriti ih na međusobno slušanje i uvažavanje.

PRIMENA U DRAMSKOM RADU:

Osim što razvija kontrolu nad sopstvenim telom, što je za scensku akciju od suštinske važnosti, ova vežba je dobar kratak uvod u pozorišne uslovnosti: počev od starosti lika (neće se kretati isto osoba od 10 i osoba od 75 godina), do razumevanja vremenskih preskoka (elipsa) – skupljanja i rastezanja realnog vremena u pozorišnim uslovima.

PRIMENA U PROCESIMA UČENJA:

Duhovit način za razumevanje relativnosti različitih pojava, može se koristiti i za vežbanje brojeva u stranom jeziku itd. ■

Osvrni se oko sebe / rizomi

OPIS: Učesnici se slobodno kreću po prostoru. Voditelj od njih traži da stave ruku na rame osobi na koju se odnosi pitanje:

1. S kim se poznajete i radite (učite, družite se na odmoru...)?
2. S kim se poznajete, a ne radite (ne učite, ne družite se na odmoru...) zajedno?
3. S kim se ne poznajete?

Kada svi stave ruku na rame osobi na koju se pitanje odnosi, nastaje čudne strukture slične rizomima. Što je struktura složenija, Voditelj ima bolju priliku da je iskoristi za dalji rad.

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? Ova vežba može poslužiti i kao uvodna igra i kao završnica nekog segmenta rada. Kada se radi na početku, pitanja treba postaviti u svrhu upoznavanja učesnika, a kada se radi u završnici, pitanja postavljamo kao svojevrsan rezime ili evaluaciju. Ako Vam je to potrebno, igra može poslužiti i za formiranje parova od učesnika koji nisu imali priliku da često rade zajedno ili da se druže. Igra je takođe dobar način da nastavnik stekne direktan uvid u međusobne odnose u grupi.

PRIMENA U DRAMSKOM RADU: Zabavan način da se učesnici podele u parove ili manje grupe.

PRIMENA ZA INTERKULTURALNO UČENJE: U radioničkom procesu nastojimo da učesnike podelimo u parove i manje grupe tako da rade sa osobama sa kojima se ne poznaju

dobro. Susret i saradnja sa novom osobom predstavlja pozitivan izazov za učesnike, jer ih nagoni da izađu iz svojih svakodnevnih matrica i kanala komunikacije sa bliskim osobama. Ovaj postupak podstiče učesnike da razvijaju nove odnose i da se prilagođavaju novim načinima izražavanja, dogovaranja i liderstva, pa makar i u najmanjoj grupnoj jedinici (paru), i da razvijaju socijalne i interkulturalne veštine i sposobnosti snalaženja u novim i drugačijim okolnostima.

PRIMENA U PROCESIMA UČENJA:

Ova vežba može nastavnicima dati podsticaj da povremeno uvedu segmente „očigledne nastave“. Ako učenici zastupaju likove književnog dela, uspešno će osvestiti ili utvrditi odnose i akcione grupe u delu; npr. mogu pokazati ko koga voli ili ko se kome udvara u *Pokondirenoj tikvi*, što nastavniku daje opipljiv osnov za analizu na času. ■

Kružići i crvići - fizičko zagrevanje

OPIS: Svi stanu u krug. Razmrdavamo deo po deo tela, vrlo postupno. Počinjemo od prstiju na rukama, uključujemo postepeno ostale delove ruku, ramena, trup, noge, tako da u nekom momentu celo telo mrda i kreće se kroz prostor. Pokret je zasnovan na kružnom kretanju svakog

zgloba. Delovi tela ne trebaju da prate istu putanju, niti da ruke ili prsti rade isto.

Učesnike uvek treba podsećati na zglobove koji su bili prvi uključeni u pokret, kako ne bi zaboravili da pokreću laktove ili prste u trenutku kada rade na kolenima. Takođe, podstičite ih da postavite ruke u pozicije gde nikada nisu bili – ova indikacija uvek zabavi grupu i podstakne je na eksperimentisanje.

Na kraju smirite pokrete tako što isključujemo-smirujemo delove tela obrnutim redosledom (noge, kukovi, trup, ramena, ruke, tako da na kraju ponovo stojimo u krugu i mrdamo prste kao na početku).

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? Ovo je fizičko zagrevanje koje nije previše naporno. Ako pak ima fizički sposobniju ekipu (npr dobro utrenirane sportiste, plesače), Voditelj može zahtevnije pokrete, interakciju itd.

PRIMENA ZA INTERKULTURALNO UČENJE:

Ukoliko se nađu u višenacionalnoj grupi, učesnici mogu probiti jezičku barijeru time što će sa nekim komunicirati kroz pokret i primetiti koliko se mogu razumeti van jezičkog okvira. ■

Ubistvo s predumišljajem

ŠTA VAM JE POTREBNO? Karton-ska cedulja na kojoj je nacrtana mrtvačka glava, nalik upozorenjima da je nešto otrovno ili smrtonosno. Ukoliko radite sa mlađom ili osetljivom grupom učesnika, iskoristite drugi simbol. Pazite da ceduljica može da se sakrije u šaci, odnosno da bude manja od površine dlana.

TRAJANJE: Može trajati i više dana. Traje dok se igra ne razreši na ovaj ili onaj način.

OPIS: Svi učesnici stanu u krug okrenuti ka sredini kruga, stave ruke iza leđa i zažmure, tako da Voditelj, koji je izvan kruga, može neprimetno da spusti svakome cedulju u ruku. Voditelj obiđe krug više puta i diskretno preda cedulju nekom od učesnika. Onaj ko je dobio cedulju je odabran da igra Ubicu. Niko drugi osim naravno Voditelja-žandara, ne treba da zna ko je Ubica.

Ubica ima zadatak da „poubija” što više učesnika, tako što će im pokazati cedulju sa mrtvačkom glavom dok drugi igrači ne gledaju. Onog trenutka kada neko ugleda cedulju, on je „mrtav”. Od tog trenutka, „ubijeni” igrač ne sme da oda da je „mrtav”, niti da bilo ponašanjem bilo rečima i komentarima oda ko je Ubica. Ubica može biti neutralisan jedino tako što će ga uočiti neko ko je

još uvek „živ” i prijaviti Voditelju-žandaru. Ukoliko „živi” igrač iznese netačnu optužbu, on sam „umire” tj ispada iz igre. Ako je optužba ispravna, Ubica gubi igru i igra je gotova. Ubica dobija igru ako uspe sve da „poubija”.

Igru možete ponavljati mnogo puta, tako da ona može trajati čitavu školsku godinu.

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? Direktna cilj igre je da se učesnici drže u grupi (tako sprečavaju Ubicu da ih odvoji i ubije), stoga je pogodna za grupe koje se ne poznaju ili su slabije funkcionalne. Po pravilu, tinejdžeri veoma vole ovu i slične „mrtvačke” igre, tako da su iskustva sa ovom igrom obično veoma pozitivna. Ipak, ponekad učesnik odabran da bude Ubica teško podnosi identifikaciju sa negativnim likom, pa se dešava da odustane od igre. Takvi igrači su uglavnom uznemireni, pa ih treba smiriti, objasniti da je to igra na koju svako može da pristane ili ne pristane, i zatim im ostaviti na volju da li će i na koji način učestvovati u nastavku igre ukoliko se igra uopšte nastavi. (Neki učesnici ni ne prijave da su odustali od igre, nego prosto ne obave svoju ulogu do završetka radionice.)

PRIMENA AKTIVNOSTI ZA INTERKULTURALNO UČENJE: Vežba razvija koheziju i solidarnost grupe; učesnici se integrišu i rade timski kako ne bi bili ubijeni. Pogodna je za rad sa grupom koja se tek upoznaje, da „probije led”.

PRIMENA U DRAMSKOM RADU:

Odlična vežba za samosavlađivanje i za opažanje. Neobično je korisna da se učesnicima objasni da je drama u svojoj suštini radnja, i da ono što neko govori i ono što radi može biti sasvim suprotno, odnosno da treba da gledaju šta neko radi.

PRIMENA U PROCESIMA UČENJA:

Igru možete vezati za gradivo time što će Ubica biti lik iz istorije ili književnosti. Moguće je uvesti i nove likove u igru koji su saveznici Ubice ili njegovi zakleti protivnici: time ćete podići dinamiku grupe i učesnici će međusobno tražiti ko je ko, kako bi se udružili i pobedili u igri. ■

Vruće-hladno

ŠTA VAM JE POTREBNO? Marama za vezivanje očiju, neki omanji predmet zgodan za sakrivanje, ali ne premali. Dostupni delovi garderobe učesnika, za brzo kostimiranje.

Igru „Vruće – hladno” svi znamo, i igramo je upravo onako kako je inače znamo:

Jedan učesnik žmuri, dok voditelj sakriva lopticu ili neki drugi predmet. Zatim učesnik traži skriveni predmet, a ostali učesnici ga vode ka sakrivenom predmetu, govoreći

„vruće” kada se približava predmetu, i „hladno” kada se udaljava.

(**Mogućnost:** skriveni predmet može tražiti dobrovoljac, a na nekim radionicama to je bila osoba koja je poslednja ušla u učionicu nakon pauze.)

1. VARIJACIJA: Sledeći dobrovoljac radi isto, ali vezanih očiju, tako da mora dodatno da se snalazi u prostoru i da se oslanja na čulo sluha.

2. VARIJACIJA: Sledeći dobrovoljac ne traži u prostoru predmet, nego osobu koju treba da prepozna.

3. VARIJACIJA: Sledeći dobrovoljac ne traži u prostoru predmet, nego osobu koju treba da prepozna, ali tu osobu prethodno ostali učesnici kostimiraju tako da joj promene lični opis, pa bi onom ko je ne vidi bilo teško da je prepozna i otvorenih očiju.

Ukoliko je zadatak pretežak, kostimirani može da pomogne tako što će nešto reći svojim pravim glasom, ili malo izmenjenim.

PRIMENA AKTIVNOSTI U PROCESIMA UČENJA: U svakom procesu polazimo od poznatog ka nepoznatom. Zato je dobro početi radnu sesiju nekom poznatom igrom ili sadržajem, pa onda razrađivati dalje. Ovako razrađena igra, koja kreće od svima poznatih pravila, dodavanjem novih-drugačijih pravila može poslužiti kao uvod u kreiranje kostima.

PRIMENA AKTIVNOSTI ZA INTERKULTURNO UČENJE: Vežba opominje učesnike da se međusobno bolje gledaju. Uočavanje detalja je veoma važno u socijalnoj i kulturnoj inteligenciji i komunikaciji. ■

Vežbe sa linijom

Za naredne vežbe potrebno je zalепiti marker/krep traku na pod na sredini prostorije. Marker traka/krep traka se može nabaviti u farbarama, a umesto nje možete upotrebiti konopac, kredu ili neka druga pomagala za ocrtavanje linije na podu (npr. ređanjem svezaka i sl).

Ti se zoveš...

ŠTA VAM JE POTREBNO? Veliko platno ili čaršaf.

VELIČINA GRUPE: Za veću grupu treba veći čaršaf i duža linija.

TRAJANJE: Igra se dok svi ne dođu na red bar jednom. Igru možete i češće ponavljati.

OPIS: Svi stanu u krug i kažu kako se ko zove. Možete uvesti i rukovanje sa sledećom osobom u krugu. Naglasite učesnicima da treba što više imena da zapamte.

Voditelj podeli učesnike u dve jednake grupe (npr. A i B). Voditelj i asistent stanu na sredinu linije i zategnu krajeve platna, tako da donja ivica platna pokriva liniju. Obe grupe se skupe i čučnu iza platna, na što većoj udaljenosti, ali tako da ih ona druga grupa ne vidi.

Kada Voditelj prstom pozove po jednog učesnika iz grupe A i iz grupe B, oni treba da se bez glasa došunjaju sasvim blizu platnu, tako da ih niko iz protivničke ekipe ne vidi dok prilaze. Na znak, Voditelji ispuštaju čaršaf, a dva učesnika čim se ugledaju, treba što brže da izgovore ime onog drugog. Ko prvi prepozna i seti se imena igrača sa kojim je suočen, dobija poen za svoju ekipu. Poen se dobija samo ako se ime izgovori tačno i ako niko iz ekipe nije suflirao.

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? Ova igra može se igrati kao igra upoznavanja, igra koncentracije i brze reakcije, ili prosto kao lako zagrevanje. Odlično funkcioniše i u grupama gde se učesnici dobro poznaju. Razvija timski duh i solidarnost učesnika. Idealna za učenje stranih reči i imena. Takođe se može iskoristiti za podelu učesnika u parove. ■

Predmet na liniji

ŠTA VAM JE POTREBNO? Neki predmet - lopta, šešir ili bilo šta što imamo pri ruci, a da nije preterano malo, veliko, teško ili opasno. Pri postavljanju linije u prostoru treba voditi računa da bude udaljena od zidova, električnih grejalica i ostalih potencijalno opasnih tačaka, kako se ne bi desilo da se učesnici zaletе i povrede.

TRAJANJE: Igra se dok svi ne dođu na red bar jednom. Igru možete i češće ponavljati.

OPIS: Linija od marker-trake u ovoj igri takođe služi kao granična linija između dve ekipe. Ekipe stoje na zamišljenim linijama koje su paralelne i podjednako udaljene od linije u sredini, tako da svaki učesnik ima para naspram sebe. Razmak između učesnika i linije treba da bude minimum 1 metar, kako bi imali prostora za kretanje. Voditelj svakom paru kaže koji je njegov broj: 1, 2, 3, 4, 5 itd.

Na jednom kraju linije, a može i na sredini – nije naročito važno, stoji predmet, npr. šešir. Kada voditelj prozove neki broj, suparnički par kome je dodeljen taj broj treba da dotrči do predmeta. Ukoliko jedan učesnik uspe da uzme predmet tako da ga protivnik sa druge strane linije ne dotakne, dobi-

ja poen za svoju ekipu. Ukoliko onaj drugi stigne da ga dotakne, poen ide protivničkoj ekipi. Ni jedan učesnik nema pravo da nogom prestupi preko linije, ali imaju pravo da posegnu u protivničku teritoriju onoliko koliko im dužina ruke (ili noge) dozvoljava.

Igra može da se igra onoliko dugo koliko to učesnicima prija. A to je često dugo ☺

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? Ovo je dobra igra za zagrevanje i podizanje energije. Osim fizičkog angažmana i veštine, zahteva i smišljanje raznih taktika za grabljenje predmeta i postizanje poena. Često preraste u pravo nadmudrivanje takmičara.

Ovo je jedna od igara koje, pošto se igraju individualno, a opet u okviru tima, umeju da dovedu do afirmacije učesnika koji možda u drugim poljima nisu tako uspešni. Stoga je veoma korisna za osvežavanje grupne dinamike. Jedan je i od načina za podelu učesnika u parove ili veće grupe. ■

Živa skala

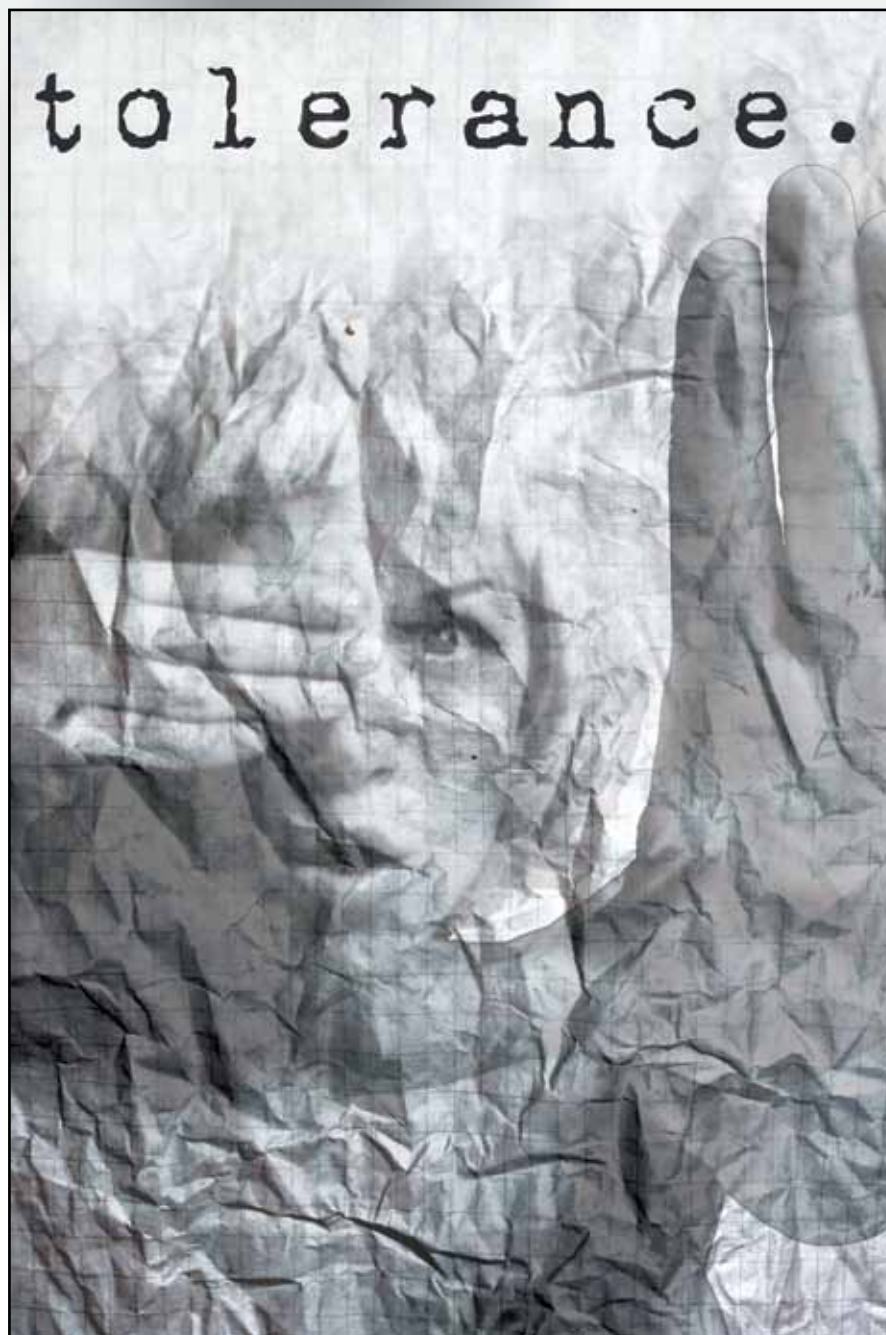
OPIS: Voditelj uvede zabranu na bilo kakvu verbalnu komunikaciju. Učesnici treba da se sporazumevaju mimikom, izrazom lica itd, ali nemaju pravo da govore.

Voditelj daje zadatke učesnicima kako da se poredaju na liniji, i na kom kraju je koja vrednost (najmanji, najveći...). Učesnici treba da se poredaju:

- po visini
- po danu i mesecu rođenja (na jednom kraju linije je neko ko je rođen npr. 1.januara, a na drugom kraju npr. 31. decembra)
- po godištu (najstariji učesnik je na jednom kraju linije, najmlađi na drugom kraju)

Da bi igru učinio zanimljivijom, Voditelj može uvesti pravilo da prilikom premeštanja na liniji, učesnici moraju hodati po njoj, kao po žici razapetoj nad ponorom. Tako će učesnici morati da pridržavaju jedni druge i da se na različite načine pomažu. Ako neko „padne u ponor“, vraća se na početak linije, i opet prevaljuje čitav put do svog mesta.

ZAŠTO KORISTIMO IGRU? Ovom igrom se podstiče neverbalna komunikacija, snalažljivost u neobičnoj situaciji i kooperativnost među učesnicima. Osim toga, ona je elegantan način da učesnike odvojimo u grupe za nastavak procesnog rada (u starije podgrupe ili po broju članova porodice, ili po bilo kom drugom kriterijumu koji je od značaja za vežbu koja sledi). ■

Zorana Lalić

Proces 1: Gledaj me, slušam te

MODUL 1: Kultura i identitet

Skala interkulturalne osetljivosti. Bolesna reč. Kako me vidiš? Zagonetno predstavljanje. Lekovita reč.

MODUL 2: Sličnosti i različitosti

Skala interkulturalne osetljivosti. Koliko smo slični, koliko smo različiti? Hoću-neću da se družim.

MODUL 3: Diskriminacija, konflikti, ljudska prava i odgovornosti

Skala interkulturalne osetljivosti. Strip portreti. Živi strip. Slike iz života. Dramska razrada rezultata.

Modul 1: Kultura i identitet

Uvodna radionica

Skala interkulturalne osetljivosti

Ovu vežbu Vam predlažemo kao uvod u svaki od 3 modula koja ovaj proces sadrži. Na času, vežba može biti uvod u teorijsko predavanje ili način za razumevanje i utvrđivanje gradiva tokom ili nakon predavanja.

TEHNIKA: Kada tehniku žive skale koristimo za procesni rad (a ne kao zagrevanje), ona nam služi da saznamo mišljenje učesnika o nekom pitanju. Kroz fizičku aktivnost – zauzimanjem mesta na skali, učesnici se lakše opredeljuju za izlaganje svog stava i suda, nego kada o tome treba da govore.

Trajanje:

30 min.

Šta Vam je potrebno:

Linija na podu, opisana u vežbama zagrevanja. Na zidu treba da bude istaknuta skala (zalepljeni pak papiri sa nacrtanom skalom) koja će biti potrebna u sledećoj vežbi. Ako radite Benetovu skalu, podelite učesnicima istampan sažetak sa značenjem podeoka na skali.

OPIS: Da zagrejte učesnike, možete iskoristiti neku od vežbi sa linijom iz prethodnog poglavlja (trajanje zagrevanja: 10 minuta). Da nastavite rad, potrebno je samo da odredite na kom kraju linije je jedna krajnost (označena brojem 1), a na kom druga (označena brojem 5 ili 6, zavisno od broja ponuđenih odgovora na pitanja tj. teme koju razrađujete), dok je između spektar ocena.

Voditelj pozove učesnike da na pitanja odgovore tako što će stati na ono mesto na skali koje odgovara broju ponuđenog odgovora. Voditelj čita pitanja i odgovore (ako je potrebno, odgovore će pročitati više puta, ili ih ispisati na flip čartu tj. na zidu). Asistent treba da zapiše koliko učesnika se opredelilo za koji odgovor. Nakon svakog pitanja, Voditelj traži od pojedinih učesnika da obrazlože odgovor (ne treba svi da govore). Cilj je da učesnici iskažu stavove, ali dijalog ovde ne treba podsticati.

VAŽNO: Ne treba označavati podeoke na skali na podu, niti insistirati da učesnici zauzmu matematički tačno mesto; zauzimanje pozicije u prostoru pokazaoće Vam istinitije i iskrenije mišljenje i stav učesnika, nego njihova verbalna racionalizacija o temi.

Ovde navodimo pitanja koja su ključna za interkulturalno učenje za sva 3 modula. Voditelj ili Nastavnik može, zavisno od sastava grupe i cilja časa-radio-nice, pitanja da prilagodi ili izmeni.

Modul 1: Kultura i identitet

Da li znate šta je to kultura?

1. Odlično znam šta je kultura
2. Znam šta je kultura i želim da saznam još
3. Svako zna šta je kultura, mislim da to ne treba posebno da se uči
4. Znam definiciju, ali mi nije sasvim jasno na šta se odnosi u životu
5. Uopšte mi nije jasno šta je to kultura

Koliko poznajete sopstvenu kulturu?

1. Znam sve o mojoj kulturi
2. Znam mnogo o sopstvenoj kulturi, ali ne sve
3. Znam dovoljno iz života, ne treba mi posebno učenje o tome
4. Ne poznajem svoju kulturu
5. Ne znam šta je to kultura

Koliko poznajete druge kulture?

1. Poznajem dobro bar jednu kulturu kojoj ne pripadam
2. Znam činjenice o drugim kulturama, nisam ih lično dobro upoznao
3. Živim ovde i nije mi potrebno da upoznajem druge kulture
4. Druge kulture su iste kao naša
5. Ne poznajem nijednu kulturu osim svoje

Na kraju bloka od 3 pitanja, Voditelj ili Nastavnik treba sa grupom da povede razgovor. Naime, to što npr. većina grupe ne prepoznaje diskriminaciju, naravno ne znači da je nema; stoga Voditelj treba da pripremi dalji rad kroz blago ukazivanje na protivurečnosti u odgovorima, na podatke i činjenice, i da rezimira razgovor izdvojivši najvažnije pitanje koje će razviti kroz sledeću vežbu.

Sa starijim grupama, Voditelj može da razradi skalu interkulturalne osetljivosti dr Milтона Beneta (tabela, 23. strana), ispitujući 3 aspekta: koliko je po mišljenju učesnika razvijena interkulturalna osetljivost u njihovom okruženju, koliko među njihovim vršnjacima, a koliko smatraju da su sami osetljivi. Na levom kraju skale treba da označi krajnji (etno)centrizam brojem 1, a na desnom krajnji (etno)relativizam ocenom 6. Podsećamo da učesnike treba pustiti da se slobodno opredele za mesto na skali.

Ako razrađuje Benetovu skalu, dobro je da Voditelj-Nastavnik učesnicima podeli priručni materijal (*hand-out*) u vidu papira sa tabelom gde su upisani stepeni interkulturalne osetljivosti. ■

Bolna reč

Ova vežba je vezana za prethodnu kao njen zaključak, ali istovremeno predstavlja polazište i podsticaj za nov proces refleksije. Naime, na kraju modula koji sledi, učesnici će za *Bolnu reč* tražiti rešenje kroz *Lekovitu reč*. Kad god neki modul otpočinjemo anketom kroz Skalu, na nju treba odmah nadovezati vežbu *Bolna reč*, i taj modul na samom kraju treba zaključiti vežbom *Lekovita reč*.

TEHNIKA: Koliko god majušno delovala, tehnika ključne reči veoma delotvorno podstiče emotivnu inteligenciju kod učesnika.

Trajanje:

10 min.

Šta Vam je potrebno:

Veliki papir na zidu, na kome je nacrtana ista skala kao na podu, flomasteri u 5 različitih boja, stikeri u 5 različitih boja, ili se možete poslužiti tablom i kredama u boji.

OPIS: Učesnici treba da odaberu jednu reč (ili malu sintagmu) koja po

njihovom osećanju izražava ključ, uzrok ili razlog problema kojim ste se bavili u prethodnoj vežbi. Reč može biti izdvojena iz razgovora, ili nova. U svakom slučaju, reč treba da bude sasvim lična, i može biti imenica, pridev, prilog, glagol, broj...

VAŽNO je da se u odabiru reči učesnici ne rukovode samo racionalnim zaključivanjem, već emocijom koja se javila kroz njihovo fizičko prisustvo na Skali i kroz razgovor. Zato ne treba pitati: Koje je vaše mišljenje, već: Po vašem osećanju, u čemu je problem?

Reč treba da se napiše na stiker ili mali komad papira i zakači na tabelu (na zidu ili drugde u prostoru...) na onom mestu na skali gde smatraju da pripada. Da bi pojačali vrednost svoje emocije, učesnici mogu da odaberu boju papira i olovke koja po njihovom osećaju najbolje ide uz tu reč.

Ova tehnika ima konkretne rezultate – pojmove, koji Voditelju koji razvija kreativni proces mogu poslužiti kao materijal za razvoj tematskih sadržaja. ■

Modul 1: Kultura i identitet

Modul 1: Radionica 1

Kako me vidiš?

Vežba je vezana za lični identitet. Učesnici afirmišu ono što smatraju važnim u sopstvenoj ličnosti, i time ukazuju na kulturne vrednosti koje smatraju pozitivnim. Takođe, vežba razvija socijalne i emotivne kompetencije, jer, ponavljajući pokret, učesnici će preuzeti i raspoloženje (intonaciju, manir, „fazon”) onoga koji se predstavlja i osetiće kakva je osoba koja se predstavlja.

Trajanje:

15 min.

Šta Vam je potrebno:

Prostor u kome svi učesnici mogu da stanu zajedno u krug.

OPIS: Ova je inače vežba upoznavanja, tako da za nju zagrevanje nije potrebno. Svi učesnici stanu u krug tako da mogu da se dobro vide i čuju. Učesnici se predstave onako kako bi u tom trenutku želeli da ih drugi dožive i upamte. To čine korišćenjem glasa i pokreta – izgovore svoje ime na neki zanimljiv i originalan način, i istovremeno uz to

u prostoru naprave pokret (skok, piruetu, naklon...). I glas i pokret treba da budu dovoljno precizni i laki da mogu svi da ih ponove i da ne zahtevaju preveliko odstupanje od formacije kruga.

Pokret i glas koji izvide svaki učesnik ponaosob, odmah zatim svi učesnici zajedno ponavljaju što je preciznije moguće. Nakon prvog, predstavi se sledeći u nizu, zatim svi istovremeno ponove njegovo/njeno ime i pokret, pa treći u nizu, i tako redom, dok se ne predstave svi.

Najbolje je da se posle objašnjenja, voditelj prvi predstavi i da svojim primerom sugeriše dužinu, zahtevnost glasa i pokreta, kao i pozitivan stav u komunikaciji.

PODELA U GRUPE: Grupe se prave po **sličnosti**. Voditelj zamoli učesnike da još jednom vrlo brzo ponove isto predstavljanje, ali da pritom pažljivo prate predstavljanje drugih učesnika, i da izdvoje ono koje osećaju kao posebno **blisko**.

Kada se završi drugi krug predstavljanja glasom i pokretom, Voditelj pita učesnike da li su zapamtili neki pokret i način predstavljanja koji im je blizak. Dobro je da učesnici naveđu 4 ili 5 osoba koje bi izdvojili. Voditelj ih onda zamoli da priđu onoj

osobi čije predstavljanje im je blisko. Učesnici treba da prilaze jedan po jedan (ne „čoporativno”).

U slučaju da ne uspeju svi učesnici da se podele u grupe, Voditelj treba da pomogne. To znači da Voditelj mora pažljivo da gleda predstavljanja, i da uspostavi sistem kako da ih zapamti.

TEHNIKA: U svim vežbama koje se rade u malim grupama, voditelj treba da obrati pažnju da se ne grupišu oni koji se već dobro poznaju. Interkulturno učenje, kao i dramski rad, zahteva otvorenost i podrazumeva destabilizaciju stečenih znanja i vrednosti u kontrolisanim uslovima. Do promene-učenja će mnogo teže doći ako se zaštitimo društvom istomišljenika gde se osećamo udobno i bezbedno. Zato Voditelj treba da insistira da grupe budu što heterogenije, i da interveniše ako primeti da učesnici prave kompromise. ■

Zagonetno predstavljanje

Vežba ima za cilj mapiranje dominantnog kolektivnog identiteta (sličnosti) u sredini u kojoj se radionica odvija, i afirmaciju pozitivnih elemenata identiteta. Konkretan rezultat ove radionice su nazivi-imena grupa koja jasno govore o vrednostima koje učesnici uvažavaju.

Trajanje:

25
min.

Šta Vam je potrebno:

Radni prostor u kome svaka grupa može da se izdvoji od ostalih, npr. 4 grupe da odu svaka u svoj ugao.

VELIČINA GRUPE: Grupe mogu imati od 2 učesnika pa naviše, ali ne više od 8.

OPIS: Vežba se sastoji od 4 dela: **razgovora, dogovora, scenskog izvođenja i pogađanja naziva grupe.** Kada su se učesnici podelili u grupe, voditelj ih uputi da prodiskutuju šta im je bilo blisko u predstavljanju druge osobe, i da na osnovu tog razgovora pronađu međusobne sličnosti.

Zatim, grupe treba da odaberu jednu najupečatljiviju zajedničku osobinu, i da se dogovore kako će se predstaviti ostalima, koristeći scenski nastup: da odigraju, otpevaju, odglume, ili na neki drugi način predstave osobenost svoje grupe (što manje priče, to bolje). Osobenost može biti bilo koja – od životne filozofije, preko omiljene hrane, muzike, turističke destinacije, profesionalnih ili zavičajnih sličnosti...

Ovo predstavljanje treba da bude u formi **zagonetke**, kako bi vežba bila interaktivna – publika će pokušati da pogodi koja je to osobenost koju je grupa usvojila kao zajedničku i predstavila. Tako će grupa dobiti ime, npr: Optimisti, Fer igrači, Pet-klub...

Posle prezentacije, učesnici-izvođači ostaju na sceni pred ostalim učesnicima, koji u svojstvu publike pogađaju šta su videli. Tek ako niko ne pogodi, izvođači mogu da objasne o čemu se radi. Dotle vežbaju ćutanje. ☺ ■

Lekovita reč

Ova vežba treba da navede učesnike da razmisle o celokupnoj radionici i svim sadržajima koje smo prošli, i da sasvim kratko, za sebe, naprave mali rezime. *Lekovita reč* zapravo ima funkciju zaključka o naučenom, a svojom lekovitošću obezbeđuje pozitivan stav.

Trajanje:

5
min.

Šta Vam je potrebno:

Skala sa već nalepljenim bolnim rečima. Još stikera i flomasteri.

OPIS: Voditelj traži od učesnika da se prisete svoje bolne reči sa početka radionice, i da osmisle jednu lekovitu reč koju će joj priključiti. Lekovita reč je ona koja bi mogla biti neka vrsta razrešenja, leka, nade koja će pomoći da se reči sa početka radionice prebrode. Učesnici treba da zapišu svoju lekovitu reč na stikeru iste ili druge boje i da je zalepe iznad, ispod, preko, sa strane... svoje prve reči. ■

Modul 2: Sličnosti i različitosti

Trajanje:

60 min.

Uvodna radionica

Počnite vežbom Skala interkulturalne osjetljivosti

Koliko ste slični, a koliko različiti od drugih u Vašem okruženju?

1. Isti sam kao svi drugi
2. Isti sam kao većina
3. Razlikujem se od većine, ali se uklapam u sredinu
4. Sasvim se razlikujem od svih oko sebe i ne uklapam se
5. Razlikujem se od većine, i poštujem njihovu različitost

Koliko u Vašem okruženju ima osoba različitih od Vas?

1. Nema, svi smo isti
2. Ima različitih, ali se uklapaju u sredinu
3. Ima različitih i nameću svoja pravila
4. Ima ih i sasvim odudaraju
5. Svi smo različiti i dobro se slažemo

Kakav je Vaš stav prema osobama različitih od Vas?

1. Ne primećujem da je iko različit
2. Ne smetaju mi, ali se ne družimo
3. Smetaju mi ponekad, ali se družimo
4. Smetaju mi, sve ih treba ukloniti
5. Družim se i sa sličnima i sa različitim od sebe

Nastavite vežbom *Bolna reč*, i na kraju pronađite *Lekovitu reč*. ■

Modul 2: Radionica 1

Koliko smo slični, koliko smo različiti?

Ova vežba nadovezuje se na prethodnu, gde su sličnosti bile slobodno odabrane lične vrednosti. Sada se od grupe traži da prepozna sličnosti i različitosti koje uslovljavaju društveni identitet.

Vežba će pokazati koji parametri čine kohezivne i adhezivne elemente kolektivnog identiteta grupe, ali i koje elemente identiteta učesnici doživljavaju kao sporne. Sporni elementi ne prepoznaju se iz različitosti, već u onim oblastima za koje učesnici ne žele da se izjašnjavaju.

Vežba takođe razvija veštine slušanja i dijaloga, koje su često u našoj kulturi zapostavljene.

VAŽNO: Ako radite u okviru školskog programa, pazite kako će pasti odmor! Pauzu možemo napraviti nakon što učesnici rangiraju sličnosti, ili nakon što rangiraju različitosti.

Šta Vam je potrebno:

Listovi papira na kojima je napisana po jedna kategorija. Listove blago zalepite na podlogu od pak papira tako da formiraju tabelu; treba ostaviti i prazan prostor za upisivanje novih kategorija koje predlažu učesnici. Priručni materijal: lista različitosti odštampana u onoliko primeraka koliko ima grupa (takođe sa par praznih polja). Flomasteri različitih boja – koliko grupa, toliko boja. Tabela se može iscrtati i ispisati na tabli kredama različitih boja.

Za ovu vežbu je dobro uvesti asistenta!

Lista pripadnosti ili opredeljenosti:

Društvena / socijalna	Rasna
Imovinska	Etnička
Obrazovna	Regionalna
Profesionalna	Generacijska
Polna	Mikro-socijalna (porodica)
Seksualna	Religijska
Jezička	Subkulturalna
Ideološka	Zdravstvena

VAŽNO: Kategorije različitosti treba da prilagodite Vašoj grupi učesnika ili sadržaju koji obrađujete. Ovde navodimo opšte kategorije, ali će elementi identiteta među mladima svakako biti bitno drugačiji. Broj parametara nije fiksna – u odeljenju ili grupi mladih sa kojom radite, broj sličnosti/različitosti može biti i znatno manji ili veći: tu se uz jezik, pol, uzrast, mogu naći muzika, omiljene knjige, uspeh u školi, buduće stručno opredeljenje, računari, sport, lični stil, fizički izgled, mesta za izlazak, krug drugova, hobi...

VELIČINA GRUPE: Iste grupe kao u prethodnom segmentu

OPIS: Odaberite zagrevanje koje podstiče timski duh i koncentraciju, ali ne priprema učesnike za fizičku akciju. Vežba se sastoji od 2 bloka: **određivanje sličnosti i određivanje različitosti** u grupi.

VAŽNO: Nikako ne treba najaviti ceo tok igre, već se zadaci daju jedan po jedan.

Voditelj ili asistent svakoj grupi podeli po jednu listu različitosti (na A4 papiru) i zamoli grupe da prodiskutuju u kojim oblastima leže njihove sličnosti. Ukoliko žele, grupe mogu dopuniti listu dodavanjem novih kategorija u prazna polja. Da bi neka kategorija bila usvojena kao zajednička, ubedljiva većina članova grupe treba da se saglasi s njom.

Grupe treba da odrede predstavnike koji će na tabli označiti rezultate. Jedan po jedan, predstavnici uz pomoć Voditelja ili asistenta predstave rezultate i upišu na tabli tačnicu, krstić, smajlija, ili neki drugi znak za sličnosti kod elemenata identiteta. Kada se svi upišu, voditelj kratko rezimira oblasti u kojima je prepoznato najviše sličnosti na nivou čitave grupe.

Voditelj zatim može preći na sledeći korak i zamoliti grupe da prodiskutuju međusobne različitosti. Veoma je važno da voditelj naglasi da je **različitosti moguće pronaći i u onim oblastima gde su već prepoznate sličnosti**. Voditelj obavezno treba da podstiče učesnike – posebno u onim grupama gde je broj sličnosti bio nizak – da živi i otvorenije komuniciraju, skrenuvši im pažnju da npr. iako svi govori-

mo srpskim jezikom, možda neko u grupi govori i engleski, nemački, francuski...

Kada istekne vreme za razgovor, predstavnici grupa, jedan po jedan, uz pomoć voditelja ili asistenta, upišu na tabli znak kod elemenata identiteta za različitosti. Voditelj obavezno treba da sumira rezultate, i da o njima prodiskutuje sa učesnicima, imajući u vidu da je cilj vežbe da učesnici u grupama iznesu svoj stav i pokušaju da ostvare što kvalitetniju komunikaciju.

Zadatak smatramo uspešnim ukoliko dobijemo visok broj različitosti u grupama, posebno ukoliko se različitosti pojavljuju u onim oblastima gde su već prepoznate sličnosti. ■

Modul 2: Radionica 2

Hoću-neću da se družim

Vežbe Koliko smo slični, koliko smo različiti? i Hoću-neću da se družim čine jedan blok. Planirajte kako će pasti odmor!

Cilj vežbe je prepoznavanje najizraženijih oblasti diskriminacije, koje će se razrađivati u sledećem bloku.

Proces 1: Gledaj me, slušam te

Modul 2: Sličnosti i različitosti

Štos zbog kog učesnici vole ovakve vežbe je praktično izjašnjavanje (lepljenje tačkica, upisivanje u tabelu). Sama činjenica da se vrši neka fizička akcija iz koje proizilazi vidljiv i opipljiv rezultat, menja karakter akcije, personalizuje je, i deluje obavezujuće na učesnike. Rezultat vežbe je uvid u oblasti društvenog života mladih gde je isključivanje najzastupljenije.

Trajanje:

15 min.

Šta Vam je potrebno:

Isti materijal kao u prethodnom koraku, plus nalepnice u obliku tačkica; nalepnice možemo zameniti flomasterima (bojicama) kojima će učesnici upisivati svoje poene.

VELIČINA GRUPE: Iste grupe kao u prethodnom koraku

OPIS: Voditelj pita mlade učesnike šta je od svega navedenog za njih najvažnije kad biraju drugove – s kim se oni ili njihovi vršnjaci ne bi družili ako je različit – ako sluša različitu muziku, oblači se čudno, dru-

ži se s devojčicama / dečacima, ne voli fudbal, ne šminka se, ne govori naš jezik, ima drugu boju kože, igra balet, itd. I ako se čuju diskriminatorne izjave, Voditelj ne treba da ih zabrani ili sankcioniše, već vežbu vodi dalje.

Voditelj pita učesnike da li je neka od različitosti o kojima su razgovarali nekada bila povod da on/a postane meta podsmeha, isključivanja ili lošeg ophođenja, ili da neko drugi u njihovom okruženju bude u takvoj poziciji. Učesnici treba da ispričaju primere iz svog iskustva. Voditelj usmerava diskusiju tako što pitanjima suprotstavlja stavove samih učesnika, a svoje ne iznosi.

Voditelj podeli učesnicima po 3 nalepnice i objasni da su to bodovi koje mogu da raspodele u maksimum 3 polja koja su za njih najvažnija prilikom izbora društva. Ukoliko neko smatra da je određeno polje važnije u odnosu na ostale, može u to polje da nalepi sve 3 tačkice, ili u jedno može da nalepi 2 tačkice, a u drugo 1, ili može ravnomerno da rasporedi 3 tačkice na tri polja.

Kada svi učesnici daju svoje ocene, Voditelj i asistent prebroje bodove i izdvoje 4 oblasti s najvećim brojem bodova. ■

Modul 3: Diskriminacija, konflikti, ljudska

Uvodna radionica

Počnite vežbom **Skala interkulturalne osetljivosti**

Da li ste Vi nekad bili diskriminirani?

1. Ne obraćam pažnju
2. Ne, nikada
3. Ponekad
4. Često
5. Nekada sam bio, ali više ne

Da li se u Vašem okruženju često dešava diskriminacija? Da li ste Vi nekad bili prisutni?

1. Ne obraćam pažnju
2. Ne, nikada
3. Ponekad
4. Često
5. Nekada sam bio, ali više ne

Šta Vi možete učiniti u takvoj situaciji?

1. Ne treba ništa da činim, žrtva je sama izazvala takvu situaciju
2. Ne mogu ništa da učinim
3. Mogu da utešim žrtvu diskriminacije
4. Mogu da podržim žrtvu diskriminacije u toj situaciji
5. Mogu da pokušam da sprečim da do takvih situacija dolazi

Nastavite vežbom *Bolna reč* i ne zaboravite da na kraju procesa pronađete *Lekovitu reč*. ■

prava i odgovornosti

Modul 3: Radionica 1

Strip portreti

Pošto se vežba bavi stereotipima kao pojednostavljenim slikama o čitavim društvenim grupama, ona deluje oslobađajuće, jer način izvođenja vežbe čini prihvatljivim da se smejemo i stereotipu i njegovom predmetu, dajući na volju sopstvenim predrasudama, dok kroz sam postupak izgradnje lika jednog pojedinog *Drugačijeg* raskrinkavamo lažnu i uopštenu sliku o *Drugačijima* kao grupi.

Uloga voditelja ključna je u tome – on/a treba da navede učesnike da shvate u kojoj meri su mišljenja o određenim diskriminisanim grupama uvrežena, često neutemeljena i neprimenljiva na pojedince, i da navede učesnike da počnu da razmišljaju o mogućnostima kako da se takav obrazac razmišljanja prevaziđe. Igrovnost i humor su ključna sredstva u postizanju cilja ove vežbe (i njenog nastavka).

Konkretni rezultat ove vežbe je slika kako mladi vide ili zamišljaju *Drugačijeg*.

VELIČINA GRUPE: Idealna veličina manje radne grupe je 5 učesnika.

Trajanje:

45
min.

Šta Vam je potrebno:

Papiri sa najzastupljenijim različitostima položeni na pod, na različitim mestima u učionici.

Dobro zagrevanje za ovu vežbu je igra *Vruće – hladno* jer sadrži jednostavan i blag uvod u kreiranje kostima koji će biti važan deo sledeće vežbe.

OPIS: Nakon zagrevanja izabranog tako da podstakne maštu (10 min), 4 najviše rangirane različitosti (s kim se učesnici ne bi družili) odlepimo sa zidne table i rasporedimo po podu. Učesnici treba da se opredele za onu koja ih najviše interesuje tako što će stati pokraj tog papira. Tako smo dobili nove manje grupe – ne manje od 3, i ne više od 8 članova.

Tražimo od učesnika da prodiskutuju *kakve* su osobe koje ih iritiraju (paziti na formulaciju!⁹).

.....

⁹ Važno je kako formulišemo pitanje: ako pitamo ko su te osobe, postoji opasnost da se učesnici vežu za konkretnu osobu koju poznaju, čime će lik izgubiti na univerzalnosti i komunikativnosti, a grupa će „promašiti temu“.

Ako se grupa učesnika opredelila npr. za različitost na osnovu uspeha u školi, treba kroz razgovor prvo da se usaglasili da li svi misle na štrebere, ili je neko imao na umu lošeg đaka, i zašto. Kad se grupa složi, treba da opiše takvu osobu – njen izgled, navike, postupke... Voditelj treba da prati da li svi članovi grupe učestvuju u razgovoru.

Potom Voditelj predloži grupama da prikažu te likove – da ih oblikuju uz pomoć kostima, šminke i rekvizite, uzimajući kao manekena jednog člana grupe, najbolje onog koji je bio najglasniji u diskriminatornim izjavama. Ove likove nazivamo „strip-portretima“, zbog dalje razrade.

Učesnici imaju pravo da svog manekena presvlače, šminkaju i nameštaju, kako bi sa što više detalja dočarali svoj prototip „Drugačijeg“. Maneken koji predstavlja „Drugačijeg“ treba aktivno da doprinese ocrtavanju lika – dodavanjem karakternih osobina, načina hoda, odabirom rečnika itd.

Kada kostimiranje privedu kraju, učesnici u grupi treba da smisle sa svim kratak sadržaj kojim će se strip portret tj. „Drugačiji“ predstaviti publici – kroz par rečenica sa odabranim vokabularom, glasom i postupcima karakterističnim za takav lik, itd.

Proces 1: Gledaj me, slušam te

Modul 3: Diskriminacija, konflikti, ljudska prava i odgovornosti

Predstavljanje ima formu „monodrame“.

VAŽNO: Voditelj mora neprestano da obilazi grupe, kako bi učesnici izgradili *lik* a ne kopiju iz života. Lik treba da ima naglašenije karakteristike nego što je to u životu, odnosno njegova karakterizacija treba da bude dovedena do krajnosti.

Sve grupe treba da predstavljaju svoje strip portrete, a voditelj traži od svih učesnika da imenuju „Drugačijeg“, i to koristeći žargon.

TEHNIKA: Ova vežba daje jedan moguć primer kako da kroz **fikcionalizaciju realne situacije** pridemo osetljivim temama. Da bi se moglo bezbedno i produktivno govoriti o realnim problemima, npr. o diskriminaciji, potrebno je da uvedemo **reprezente** – likove koji nisu realni, koji pripadaju planu fikcije, koji su dovoljno udaljeni od nas samih da kroz njih možemo sagledati objektivnije, sa distance, i svoje stavove i postupke. Ovakvu bezbednu distancu omogućava upravo dramski ili književni lik, koji je po svojoj suštini – po svojoj opštosti, različit od realne

ličnosti. Lik je neko drugi, i njegovo ponašanje možemo kritikovati bez da se sami nađemo pogođenima.

Da bi se razumela **razlika između lika i realne ličnosti**, ova vežba, koja se bavi izgradnjom stereotipa, veoma je dragoceno sredstvo. Stereotip je dobar prelazni korak za razumevanje opštosti lika. Naime, lik mora da bude univerzalniji od realnih ličnosti, kako bi bio prepoznatljiv široj publici. Lik treba da nas asocira na osobe koje srećemo u raznim sredinama, koje poznajemo i razumemo i možemo da povežemo sa sopstvenim iskustvom. Samo tako će se neko delo ticati i nas, odnosno dopreti do šireg auditorijuma nego što bi se to postiglo razvijanjem ličnih problema realnog lika. ■

Modul 3: Radionica 2

Živi strip

Ova vežba je nastavak prethodne i izvodi se neposredno nakon nje. Dok smo se u prethodnoj vežbi smejali stereotipima, u ovoj se smejemo sebi – svojoj kulturi i okruženju koji proizvode tipične, najčešće inferiorne reakcije na stereotip. Osim oslobađajućeg humora, ova vežba proizvodi i dublji

uvid u mehanizme diskriminacije, jer omogućava da svaki učesnik jasno formuliše bar jednu misao, nameru ili akciju koja je deo situacije tipične za diskriminaciju.

Rezultat vežbe su likovi i elementi dijaloga koje nastavnik koji vodi kreativan proces može da iskoristi za dramsku razradu.

Trajanje:

45 min.

Šta Vam je potrebno:

Strip portreti (kostimirani, našminkani...) iz prethodne vežbe. Papiri formata A4 na kojima su odštampani ili nacrtani oblačići, balončići i strelice, min. po 25 komada od svakog.

VELIČINA GRUPE: Isto kao u prethodnom segmentu

OPIS: Voditelj podeli učesnicima papire formata A4. Na svakom papiru je odštampan jedan oblik.

a. Oblačić, kao kada u stripovima neko razmišlja;

b. Balončić sa malim repom na dole, kao kada u stripovima neko govori;

c. Velike strelice, što ukazuje na akciju onoga ko drži strelicu prema onome na koga je strelica usmerena;

Voditelj objasni da su oblačići ono što se obično **misli** o „Drugacijima“, balončići ono što se obično **govori** o ili direktno „Drugacijima“, a strelice ono što se obično **čini** prema „Drugacijima“.

Voditelj traži od grupe da svaki član uzme po jedan oblik, tako da u svakoj grupi budu zastupljeni i oblačići i okruglice i strelice, odnosno da u svakoj grupi bude barem jedna osoba koja misli nešto u vezi „Drugacijem“, bar jedan koji nešto kaže, i bar jedan koji nešto čini prema „Drugacijem“.

Svaki učesnik treba da flomasterom, krupnim štampanim slovima, upiše u svoj balončić-oblačić-strelicu reč ili rečenicu koja bi bila tipična u toj situaciji, kada bi npr. strip portret ušao u njihovu učionicu ili kafić. Tekst treba da bude napisan tako da publika može jasno da ga vidi i pročita.

Voditelj pozove „Drugacijem“ da stane u svoju poziciju (mesto i položaj

u kom je bio kada se predstavljao). Članove grupe pozove da jedan po jedan uđu na scenu, zauzmu poziciju u određenom odnosu ka centralnom liku tj. „Drugacijem“, i izgovore svoju rečenicu. Maneken koji igra „Drugacijem“ ne treba da odgovara, niti na bilo koji drugi način da reaguje.

VAŽNO: Balončići i oblačići treba da budu postavljeni tako da učesnik izgleda kao lik iz stripa koji nešto misli ili govori. Ako neko drži strelicu, ona treba da pokazuje ka centralnom liku – „Drugacijem“, tako da i pozicijom i upisanom rečenicom jasno ukazuje na to koju akciju taj lik ima prema „Drugacijem“.

Time smo dobili kadrove iz stripa, koje fotografiramo, tako da o njima možemo kasnije da razgovaramo, analiziramo situacije, razrađujemo likove i temu, itd. Razgovor o iskustvima iz vežbe izuzetno ovom prilikom ostavljamo za naredne korake.

Nakon ove vežbe, manekeni mogu da se presvuku i umiju. ☺ ■

Modul 3: Radionica 3

Slike iz života

Ova vežba je kontrapunktirana prethodnoj, jer naspram stereotipa postavlja njegove realne posledice. Vežba jasno formuliše situaciju diskriminacije, pomaže da se sagledaju svi segmenti problema i da se osmotre protagonisti. U drugom koraku, traže se realno moguća rešenja problema.

TEHNIKA: Žive slike (ponekad ih zovemo i zamrznute slike) već su rasprostranjeno i dobro korišćeno sredstvo za razradu različitih nastavnih sadržaja. Njihov potencijal za učenje između ostalog leži u tome što nas učešće u sceni pretvara iz posmatrača u učesnika, što iz osnova menja naš doživljaj takve situacije. U građenju živih slika treba voditi računa o postupnosti koja omogućava učesnicima da sagledaju i procene situaciju i svoju mogućnost učešća u njoj.

Trajanje:

Šta Vam je potrebno:

Stolice i sve ostalo što se nađe u prostoru. Nedostajuće predmete treba zamišljati.

Proces 1: Gledaj me, slušam te

Modul 3: Diskriminacija, konflikti, ljudska prava i odgovornosti

VELIČINA GRUPE: Svi učestvuju. Onaj ko postavlja scenu bira prvo osobe iz svoje grupe, a potom može da uključi i više učesnika. Ipak, ne treba baš svi da budu uključeni u scenu, jer je posmatranje i komentisanje deo vežbe.

OPIS: Nakon zagrevanja Voditelj pita grupe ko ima neko upečatljivo **iskustvo** o diskriminaciji. Učesnika koji se javi, voditelj zamoli da pre nego što ispriča tu priču, izgradi situaciju.

a. Učesnik-autor scene treba prvo da uvede **žrtvu** diskriminacije – da odabere jednog učesnika iz svoje grupe za tu ulogu i postavi ga u prostor, u položaj koji smatra tačnim. Autor treba sve da uradi bez reči, samo blagom fizičkom intervencijom. Može da zamisli da ima pred sobom lutku ili skulpturu od gline koju treba da izvaja i namesti u odgovarajući položaj.

b. Zatim sledećeg učesnika postavlja u ulogu **diskriminatora**.

c. Postavlja **saveznike** obe strane.

d. Zatim postavlja **slučajne posmatrače**, svedoke, prolaznike. (Svi koji su uključeni u sliku-skulpturu treba da stoje mirno u zadatoj poziciji, bez reči i gestikulacije)

e. Najzad učesnik-autor smešta **sebe** u sliku i prikazuje nam svoju poziciju i ulogu u datoj situaciji.

Kada je slika potpuna, Voditelja treba da stupi u nju i da pitanjima navede učesnike u publici da iščitaju gde je težište slike, ko su likovi, ko je aktivan a ko pasivan, na koji način i zašto, itd. Najzad Voditelj zamoli autora slike da verbalno opiše događaj.

Sledeći korak je refleksija koja vodi ka traženju rešenja i izlaza iz situacije diskriminacije.

Učesnici koji su u slici mogu da se opuste, ali ostaju na svojim mestima. Voditelj ih pita kako su se osećali u poziciji koja im je dodeljena. Svi treba da govore o tom iskustvu.

Voditelj zatim pita ostale učesnike da li imaju predlog rešenja, i pozove ih da intervenišu na slici. Učesnici mogu da promene položaj likova u

slici, ili sliku mogu da dopune novim likom za kog smatraju da bi mogao da pomogne da se situacija poboljša ili preokrene. Učesnik koji želi da dopuni sliku treba da podigne ruku, da kaže ko je (npr. „Roditelj”) i da zauzme poziciju u sceni.

Ostali učesnici treba da prokomentarišu koliko je predloženo rešenje realno. Naime, mladi učesnici često traže instant rešenja koja mogu biti nerealna ili utopijska, a cilj vežbe je da sagledaju pravu težinu situacije i postupno se upoznaju sa realnim faktorima koji na nju utiču, kao i da prepoznaju kako oni lično mogu aktivno doprineti prevazilaženju diskriminacije.

Kroz radionice treba razraditi slike iz svih odabranih oblasti diskriminacije. Scene se mogu osmišljavati i kao domaći zadatak. U tom slučaju od mladih možete tražiti i da u novinama, na internetu ili TV-u potraže slučajeve zanimljive za obradu. ■

Dramska razrada

Kroz proces nastaje mnogo za predstavu. Dobro je da proces učenja preraste u proces kreativnog rada. Takva predstava imaće originalan i autentičan sadržaj koji otvara pitanja od važnosti za društvo i mlade. Iskoristite predstavu da pokrenete razgovor u Vašoj školi ili zajednici o temama koje ste obrađivali na času – neka škola bude prava priprema za život! ■

TOLERANCE

Marica Kičušić

Proces 2: Susreti

Prvi koraci u interkulturalno učenje (mlađi uzrast)

MODUL 4: Kulturni identitet.

Moj običan dan. Mapa mog dana. Lične uloge. Susret.

MODUL 5: Kulturne različitosti.

Draga Bako. Dragi Bakini. Beli dijalozi.

MODUL 6: Diskriminacija i kritička kulturna svesnost.

Ritam-zvuk, Zvučne slike, Vrli novi svet.

Modul 4: Kulturni identitet

Modul 4 osmišljen je kao uvod u osnovne pojmove interkulturalnog učenja: kultura, identitet i pluralni identiteti. Realizuje se na osnovu svakodnevnih iskustava učesnika koje transformišemo u lične materijale pogodne za dramsku razradu. Modul se zasniva na fizičkoj akciji (radnji) i postepeno uvodi interakciju koja podstiče razumevanje realnih i građenje fikcionih sadržaja.

Učenje kroz kreativne dramske tehnike često potencira rad sa telom. U osnovi pristupa leži uverenje da učenje treba da uključi i razvija sve sposobnosti mlade osobe, ne samo intelektualne. Neverbalno-telesno izražavanje ima značajne kvalitete: često je neposrednije od verbalnog i pomaže mladima da bolje artikuliraju sopstvene doživljaje. Ovladavanje 'govorom tela' omogućava nam da opažamo, razumemo i koristimo neverbalne poruke i bolje razumemo drugu osobu – njene motive, stavove i vrednosti.

Modul 4: Radionica 1

Moj običan dan

Ova i naredne vežbe predstavljaju uvod u pojam kulture. Odigravanjem svakodnevnih radnji, učesnici

upoznaju ili prepoznaju manifestacije kulture – svoje ili tuđe. Ovo je put da učesnici osveste svoj kulturni identitet: u kojoj meri su naše radnje vezane za jezik, da li se odvijaju u socijalnoj interakciji, kod kuće ili van nje, koliko smo posvećeni drugima, koje naše akcije su međusobno slične, koje su tipične...

Zaključak svakog časa ili koraka vežbe treba da bude razgovor sa učesnicima o tome šta je kultura, šta sve ona obuhvata, kada i kako smo mi učesnici u kulturi, itd.

Trajanje:

OPIS: Pre početka procesa, uradite vežbu zagrevanja (npr. „splav“) gde učesnici imaju zadatak da se ravnomerno rasporede u prostoru. Na kraju zagrevanja, učesnike zaustavite tako da svako ima dovoljno prostora oko sebe.

Recite učesnicima da tamo gde su se zaustavili, sednu i opuste se. Zatražite da se prisete kako su se tog jutra probudili, šta su sve radili kad su ustali, kako su došli u školu... Kad postignete individualnu koncentraciju, pređite na vežbu.

Vežba se izvodi u 3 koraka – trajanje od 5 minuta, od 1 minuta i od 30 sekundi:

1. Jedan običan dan, 5 min: Zadatak je da svako samostalno u prostoru prođe jedan svoj tipičan dan: da odigra sve što uobičajeno radi, koristeći se zamišljenim predmetima (realne predmete: sveske, torbe, itd, treba izbegavati zbog kasnijeg razvoja pokreta). Uputite učesnike da se malo duže zadrže na punktovima gde se odvijaju važne radnje. Interakciju s drugim učesnicima ne treba ni podsticati ni sprečavati. Na kraju dana, svaki učesnik treba da se vrati na tačku u prostoru odakle je krenuo. Trajanje vežbe: 5 min

2. Skraćenje na 1 min: Zatim tražimo od učesnika da jedan običan dan prođu opet, ali ovog puta mnogo brže (kao ubrzani film). Trajanje: 1 min. Tokom ove faze, odbrojavamo 15 sek, 30 sek, 45 sek. Pošto verovatno neće svi učesnici uspeti iz prve da odmere vreme, vežbu možete ponoviti.

3. Skraćenje na 5 pokreta i 30 sec: Kažemo učesnicima da svakako sve radnje tokom dana nisu jednako važne, pa su sigurno i sami primetili da su prilikom skraćivanja ponešto odbacili. Zamolimo ih da razmisle kojih su to 5 radnji za njih najvažnije

u toku dana. Radnje treba da budu intimno važne za učesnike, kao odgovor na pitanje – ko sam ja (škola i učenje, čuvanje mlađe sestre, slikanje, sport, šetanje psa...). Navedemo primere: za nekoga je najvažnija škola, za nekoga basket ili gledanje utakmice, za nekoga druženje, za nekoga rad, za nekoga vreme provedeno s porodicom... **SAVET:** Izbegavamo da se pokazuje buđenje jer je ono retko kad zaista važno.

Tražimo od učesnika da svoj dan svedu na odabranih 5 radnji koje će biti hronološki poredane (ne po važnosti), i da ih izvedu u prostoru tako što će na jednoj strani učionice biti početak, a na drugoj završetak dana. Odaberite dužu stranicu učionice. Vreme za izvođenje je 30 sec.

ORGANIZACIJA PROSTORA: Ako je potrebno, povucite liniju po podu krep trakom. Prostor (učionica, sala...) sada predstavlja vremensku liniju od jutra do večeri. Učesnici stanu na početak dana i kreću se ka završetku, a za obavljanje važnih radnji postavice se na određenim punktovima.

Kada svi učesnici urade vežbu, podelite učesnike u grupe (po četvoro ili petoro) i zatražite da pokažu svoj dan, dok ih ostali učesnici gledaju. Gledaoci mogu da pogađaju šta su

izvođači radili. Kada svi učesnici pokažu, razgovarajte sa grupom o njihovim radnjama kao o kulturnim odlikama i navikama. ■

Mapa mog dana

**Vežba je nastavak i razrada prethodne, s istim ciljevima i ishodi-
ma usmerenim na razumevanje
elemenata kulturnog identiteta.
Ako radimo sa učesnicima iz naše
kulturne grupe, osvešćujemo kul-
turne odlike koje inače, u svakod-
nevnom životu uzimamo „zdravo
za gotovo“. Ako radimo sa kulturno
raznovrsnom grupom, iz prve ruke
saznajemo navike i vrednosti veza-
ne za drugu kulturu.**

Trajanje:

OPIS: Nakon zagrevanja u prostoru po Vašem izboru, učesnicima objasnite **scenska pravila:** na jednoj strani učionice je početak dana, a na suprotnoj završetak. Između je dan podeljen u 5 vremenskih polja: jutro, prepodne, popodne, večer, noć. Ako je učesnicima tako lakše, vremenska polja možemo označiti krep trakom.

Dinamika se postiže tako što neće svi učesnici počinjati i završavati na istim pozicijama. Naime, nije obavezno da svi počnu od jutra (prvo polje), jer možda neko radi ili uči noću i ustaje u podne... Svako treba da počne u onom vremenskom polju kojem realno pripada prva dnevna radnja i da završi u onom vremenskom polju kojem realno pripada poslednja. Takođe, nije obavezno da svaki period dana ima jednu važnu radnju: nekome se možda sve važne radnje odigravaju prepodne, nekome uveče...

Pozovemo dobrovoljca da pokažemo šta pod tim podrazumevamo. Kada dobrovoljac uspe da ostvari jasan primer zadatka, izvedemo manju grupu učesnika (max. 8) i podelimo ih tako da jedna polovina njih krene s jedne strane učionice, a druga polovina s druge, i objasnimo da direkcija dana tj. kretanja može biti i jedna i druga.

Voditelj svakog učesnika ponaosob pita gde počinje njegov dan i namesti ga u odgovarajuće vremensko polje. Voditelj uputi učesnike da naglase i prošire pokrete, kako bi postigli razumljivost, i upozori ih da pokrete treba da uspore, kako bi mogli da ih kontrolišu i da ne bi dolazilo do sudaranja. Voditelj svima kaže da sačekaju znak za početak, i posavetuje učesnike da uvek treba da se koncentrišu pre početka scenske akcije.

Modul 4: Kulturni identitet

Na znak Voditelja, učesnici odigraju svojih 5 važnih radnji-pokreta. U početku, da bi učesnici bili sinhronizovani, možete odbrojavati pokrete: prvi pokret, drugi, peti. Vremenom će grupa steći osećaj za vreme i počće ujednačeno da radi. Vreme za izvođenje je max **1 minut**.

Kada jedna grupa učesnika uspešno uradi vežbu, izvedemo sledeću. Da učesnicima koji su završili, ili onima koji čekaju na svoj red, ne bi bilo dosadno, uključite ih u komentarisanje izvedenih vežbi. Kada svi učesnici izvedu svoju Mapu dana, završite čas razgovorom o kulturnom identitetu. ■

Modul 4: Radionica 2

Lične uloge

Vežba je nastavak prethodnih. S ciljem da postepeno uvedemo pojam pluralnih identiteta, kroz vežbu osvešćujemo rutinu, tako što na neočekivan način preispitujemo svoj način života. Učesnici treba da osveste šta rade, u kojim situacijama učestvuju, odnosno koje uloge – voljno ili nevoljno, svesno ili nesvesno – igraju tokom dana (učenik, nastavnik, roditelj, dete, prijatelj, radnik, kuvar, putnik...).

TEHNIKA: Ponekad nije jednostavno objasniti mladima značenje uloge, jer su skloni da brkaju ulogu i lik. Pod ulogom podrazumevamo funkciju koju ima neki lik u razvoju radnje, npr. spletkaroš, čuvar, zavodnica itd. Uloga je uža od lika. Složene pojmove poput ovih najlakše ćemo objasniti iz ličnog iskustva učesnika.

Trajanje:

30 min.

Šta Vam je potrebno:

Pak-papir ili hamer za mapu dana na zidu, lepljiva traka, stikeri, debeli flomasteri za tabelu, tanki flomasteri ili hemijske olovke za ispisivanje stikera. Unapred pripremite 5 stikera po osobi. Dobro je da imate jednog ili dva asistenta.

OPIS: Nakon obaveznog zagrevanja, podsetite se prethodnog časa, tako što će učesnici glasno reći svoje važne radnje. Razgovarajte sa učesnicima zašto su odabrane radnje važne za njih – obezbedite dovoljno vremena da svaki učesnik iskaže svoja interesovanja i obrazloži svoj izbor. Ne za-

boravite: lična motivacija i ulaganje učesnika je gorivo koje pokreće naš proces učenja i kreativnog rada, i stoga je njihovo aktivno učešće ključno za uspeh procesa. Tokom razgovora, ako neko od učesnika to želi, može izaći da pokaže radnju-pokret o kom govori. Kada svi učesnici predstave vrednosti sadržane u radnjama, pripremljen je teren za prelazak na sledeću vežbu.

Na primeru objasnite pojam uloge: zamolite jednog učesnika da ponovi svoju Mapu dana i pitajte ga u kojim je sve ulogama bio tokom dana: đak, sportista, drug, ćerka, unuk, vozač, putnik, kupac, čitalac....

Voditelj traži od učesnika da svako za sebe razmisli koje je važne uloge igrao tokom dana. Učesnici treba još jednom da prođu u mislima svoju Mapu dana, i da za svaku od 5 odabranih radnji vežu određenu ulogu. Ohrabrite učesnike da budu duhoviti i da na zanimljiv način imenuju uloge.

Podelite pripremljene stikere učesnicima da uloge zapišu (ovaj deo treba da rade samostalno, bez uplitanja drugih), a zatim ih uputite da na zidnoj mapi rasporede stikere u odgovarajuće periode dana: jutro, prepodne, popodne, več, noć.

Kada svi učesnici zalepe svoje uloge, možete im dati malo vremena da pročitaju uloge koje su drugi zalepili u tabelu. Zatim ponovo povedite razgovor u grupi o ulogama koje igramo u svakodnevnom životu – koliko su one međusobno različite, možda ponekad i kontradiktorne, da li je dobro da se na isti način ponašamo u svakoj ulozi ili svoje ponašanje prilagođavamo ulogama (npr. u kojim prilikama smo samostalni, a u kojima smo deo grupe ili tima; kada treba da imamo inicijativu, a kada se to ne očekuje; kada neko o nama brine, a kada mi brinemo o drugima; itd). Naglasite kako je u savremenom društvu uobičajeno i očekivano da ljudi čine različite stvari kako bi bili celovite ličnosti. Pređite na sledeću vežbu. ■

Susret

Vežba je nastavak prethodnih, i osmišljena je kao priprema za interkulturalnu komunikaciju koja se razvija kroz module koji slede.

Trajanje:

60 min.

Šta Vam je potrebno:

Prostor za slobodan pokret.
Papiri sa vremenskim tabelama, krep traka.

OPIS: Uradite vežbu zagrevanja (npr. *Rizomi*) gde ćete učesnike podeliti u parove. Cilj je da učesnici rade s nekim koga ne poznaju dobro (ili ga uopšte ne poznaju), kako bi iz rada proizšao nov kvalitet susreta. Ako u grupi ima neparan broj učesnika, voditelj treba da se uključi u rad u paru i da vodi vežbu iz grupe.

Vežba ima 3 koraka: **razmena radnji (pokreta) unutar parova; kreiranje susreta; imenovanje susreta.**

1. Razmena radnji i pokreta unutar parova (15 min). Voditelj objasni zadatak: u parovima, svako treba da nauči radnje i pokrete svog partnera, pošto će njih izvoditi na sceni. Svrha zadatka je da lični materijali definitivno postanu scenski, tako što će svako preuzeti uloge druge osobe. **Savet:** Ukoliko postoji neki pokret koji samo ta osoba može da izvede, treba ga prilagoditi partneru.

Učesnici treba tačno da znaju gde se (u kom vremenskom polju) radnja-pokret odigrava. Da bismo im u tome pomogli, možemo podeliti tablice s upisanim vremenskim poljima u koju će unositi radnje tako što će ih pobrojati, opisati ili nacrtati (iskoristite ukrštenu tabelu dana).

VAŽNO: Ako radite po školskom rasporedu, planirajte rad tako da odmor padne na ovom mestu. Sledeći blok ne treba prekidati pauzom.

2. Kreiranje susreta (15 min): Voditelj objasni zadatak: parovi treba da naprave zajedničku koreografiju¹⁰ – koristeći sve radnje-pokrete i poštujući koliko god je moguće vremenska polja u kojima se radnje odigravaju. Partneri polaze sa suprotnih strana sale/učionice, kreću se jedan ka drugom, u nekom trenutku se preklapaju i susreću, a zatim nastavljaju dalje, udaljavajući se jedan od drugog.

Susret podrazumeva da, kada se nađu u istom vremenskom polju, partneri ukllope pokrete tako da ostvare interakciju. Ako nemaju baš nijednu radnju u zajedničkom polju, treba da prilagode radnje tako da mogu da se sretnu i urade nešto zajedno.

¹⁰ Koreografijom smatramo svaki pokret uređen u vremenu i prostoru i kao takav ponovljiv. Tako, možemo da koreografišemo način na koji neko diže šoljicu kafe, seda za sto, prolazi kroz prostor ili stupa u interakciju sa drugim učesnicima na sceni, npr. kako uzima pismo od jednog učesnika, čita ga i predaje drugom.

Modul 4: Kulturni identitet

Učesnici **prikazuju** susrete par po par (30 min). Ako ste ograničeni vremenom – možete izvesti po 3 para da istovremeno pokažu svoj susret (15 min).

3. Imenovanje susreta (10 min):

Kad svi pokažu, izvedemo par po par (ili do 3 para istovremeno, u slučaju vremenske stiske) i tražimo da stanu u sliku u trenutku susreta. Naglasimo da njihov susret sada posmatramo kao zasebnu sliku (nevezano za prvobitnu nameru i individualne radnje) i pitamo ih: Kakav je to susret bio? Kako ste se sreli? Jeste li se sreli u školi, na treningu, u parku, pred bioskopom, sa roditeljima u šetnji, na internetu...

Učesnici treba da **imenuju susret**: npr. randevu, video konferencija, sudar, žurka, ispit, čet na internetu, sportsko takmičenje, koncert... Pomozite učesnicima da susretima daju nazive karakteristične za savremeno društvo i kulturu, jer će to biti veoma važno i inspirativno za rad u sledećem segmentu. Kada postignete konsenzus, upišite nazive susreta na tablu ili flip čart. Npr: saobraćajna gužva, sportska utakmica, roditeljski sastanak, školski dan otvorenih vrata, kontrolni zadatak, rok koncert, video konferencija itd.

Na kraju, obavezno pročitajte sve nazive susreta i porazgovarajte s učesnicima o kulturi koju nazivi opisuju. Šta nam situacije govore, kakav je naš svet? Grupišite nazive po kulturnim indikatorima: slike gde ručamo i pijemo kafu zajedno, slike gde se srećemo na čet u ili samo domahujemo jedni drugima u prolazu, slike koje se odigravaju na poslu, stresne situacije itd. Važno je da učesnicima ukažete na šire značenje slika-situacija i kako da iz njih iščitavamo odlike naše kulture. ■

Modul 4: Radionica 3

Neobavezna radionica

Trajanje:

Opcionalno: Nakon imenovanja susreta, Voditelj može odlučiti da na posebnoj radionici te situacije razigra u kratke dramske forme. Ovaj korak je koristan u radu sa mlađim učesnicima, jer će pružiti uvid u sadržaj i način razmene među mladima u određenim situacijama. U radu sa starijim uzrastom, ova međufaza se može preskočiti, jer se nadoknađuje razgovorom u okviru vežbi koje slede.

Ukoliko se odlučite za dramsku razradu susreta, računajte da nakon obaveznog zagrevanja, učesnici treba da se dogovore oko sadržaja, da ga kratko isprobaju i izvedu. Nakon izvođenja obavezno sa učesnicima razgovarajte o razlozima, značenju, vrlinama i nedostacima prikazanih situacija u realnom životu. Cilj razrade je fokus učesnika na odabrane situacije, kako bi što više detalja uneli u naredni niz vežbi. ■

Modul 5: Kulturne različitosti

Pojmove kulture, kulturnog identiteta i pluralnih identiteta koje smo objasnili u prethodnom modulu, sada uopštavamo i upoređujemo kako bismo razumeli značaj kulturnih različitosti. To činimo uvođenjem plana fikcije. Praktično, to znači da realna iskustva učesnika postepeno zamenjujemo zamišljenim situacijama.

U ovom modulu, akcenat je na važnosti poznavanja sopstvene kulture. Dobro poznavanje svoje kulture osnov je za kulturnu svesnost i neophodan preduslov za interkulturalnu razmenu. Postupak koji smo odabrali da motivišemo učesnike da istraže i upoznaju svoju kulturu jeste povezivanje porodične istorije sa istorijskim i kulturnim razvojem ovih prostora. U tom procesu uvodimo kreativno pisanje kao tehniku koja nas vodi ka razvoju dramskih sadržaja.

TEHNIKA: Vrednost fikcionog plana za učenje je ogromna: on istovremeno ostvaruje emotivno povezivanje i uspostavlja distancu prema temi kojom se bavimo¹¹. Na planu fikcije možemo da pro-

.....

¹¹ Distanca u kreativnom procesu je bezbedna udaljenost od realnih ličnih iskustava učesnika koju obezbeđuje fikcioni plan. Prenosjenjem radnje na plan fikcije učesnike udaljavamo od direktnih značenja iz života, koja mogu da izazovu osećanje ugroženosti i da stvore otpor za učešće u dramskoj igri.

živimo nepoznate situacije i isprobamo različita rešenja i da iz njih ponesemo iskustvo, bez posledica koje bismo možda istrpeli u realnom životu. ■

Modul 5: Radionica 1

Draga Bako...

Da bi odgovorili na ovaj i naredne zadatke, učesnici moraju da se obavešte o istorijskim okolnostima, ekonomskim prilikama i kulturnim vrednostima i normama društva u različitim vremenima. Vežbe ističu kulturno bogatstvo našeg društva - ukazuju na dinamičnost kulturnih tokova na ovim prostorima kroz susrete i interakciju različitih kultura, objašnjavaju kulturno nasleđe u domenu navika i shvatanja, i – što je posebno važno – navode na preispitivanje i redefinisane stereotipa žene.

Ovo je izuzetno zabavan i efikasan način za upoznavanje nacionalne istorije!

Za ovu vežbu dobro je da Voditelj imenuje asistenta.

VELIČINA GRUPE: Parovi iz prethodne vežbe

Trajanje:

Šta Vam je potrebno:

Špil Baka: Cedulje sa različitim opisima Baka – njihovim fizičkim, psihološkim, istorijskim i socijalnim odlikama; svaka Baka treba da bude na posebnom papiru ili cedulji. Obrasci za pismo Baki, u kojima ima 7 redova za 7 rečenica - ni više ni manje od toga!. Flomasteri, krep traka za lepljenje pisama na zid (kasnije će se pisma skidati sa zida i koristiti u daljem radu, zato je bitno da traka kojom se lepi ne oštećuje papir, a ni zid). Papiri za radnu verziju pisama.

Špil Baka koji ovde objavljujemo je primenjen u treninzima **IDEAL**a. Nastavnici mogu da razviju drugačije likove za različite uzraste i namene.

BAKE:

1. Odmetnula se s mužem u hajduke; on poginuo, ona nastavila, posle je amnestirali
2. Bila primalja u 4 sela, porodila 225 žena ukupno 1048 puta, od toga 35 puta bili blizanci a 2 puta trojke

Modul 5: Kulturne različitosti

3. Priča se da je bila veštica, niko ne zna, ali su je žene poštovale i obilazile, a vala su i muški
4. Jedino dete iz bogate kuće, studirala u Beču, srpska Roza Luksemburg – borila se sa Svetozarom Markovićem, a možda je tu bilo još nešto, ne zna se
5. Cincarka, opasno se cenjkala, držala dve radnje u centru Jagodine
6. Rodila 21 dete, 15 ih ostalo živih, istina je, zabeleženo u crkvenim knjigama
7. Udala se u Beograd iz Preka
8. Bila je prva žena kočijaš u Srbiji, terala je poštanska kola punih 30 godina za državu
9. Ne zna se zasigurno, ali kažu da je gazdovala hotelom za muškarce u Zemunu, pred policijom izbegla preko Dunava
10. Pročula se kao dodola, govorili su da kiša s njom nema da omane
11. Tri puta bežala za dedu, treći put su je u manastir zatvorili, ne vred! Njen otac je bio obećao u drugo selo, al' i on na kraju dig'o ruke
12. Učiteljica, nije imala svoje dece, podigla dvoje siročadi iz škole (tako da nam ona i nije prava baka, ali nam je rođenija od najrođenije)
13. Bila lepa k'o slika, ostala upamćena kao Kosovka devojka
14. Kuvarica bila na dvoru Miloša Obrenovića, posle prešla kod Anastasa Jovanovića za domaćicu
15. Udovica s 4 sitne dece, pobešla u Srbiju od krvne osvete; otad smo mi Jelići
16. Bila baba zelenašica, drala mušterije uzduž i popreko, najviše je mrzela kockare
17. Popadija, dobra žena bila, Bog da joj dušu prosti
18. Bila raspuštenica u ono vreme, ej, i crkveni razvod je uspela da dobije, i decu odvela, i još se lepo preudala, dobila još dvoje s drugim mužem, živeli u slozi fala Bogu svi živi i zdravi
19. Baba k'o baba
20. Kod nje je brale sve drhtalo, oprano, uštirkano, nedeljom za crkvu sva čeljad umivena, deci uši oprane, košulje k'o sneg, svi pod konac!

21. I tako se nikad nije udala, mrzela je vojsku celog života

22. Učestvovala je na studentskim demonstracijama 1968. godine i bila „dete cveća”

Nakon zagrevanja, dobro je da Voditelj pripremi rad kratkim uvodom. Evo šta mi predlažemo:

Kada sa nekim ne možemo fizički da se sretnemo, postoje nam drugi načini da ostvarimo susret. Pismo je jedno od njih. Pismo zapravo podrazumeva 3 susreta: susret onog koji piše sa samim sobom, susret sa drugom osobom, i susret onoga koji pismo prima sa samim sobom. Posebno su važni susreti koje u ovom životu nije moguće ostvariti – sa onima koje volimo ili poštujemo, a koji pripadaju nekom drugom vremenu. Kroz ovu igru susrećemo se sa našom čukunbakom, prabakom, bakom...

OPIS: Opise držite kao karte u špi-lu. Parovi izvlače „svoju“ baku. Voditelj obavezno treba za sebe da zapiše koja grupa je izvukla koju Baku. Zadatak za parove koji su u ovoj igri (čukun, pra-) bakini potomci, jeste da napišu pismo baki i opišu svoj susret: da objasne šta je saobraćajna gužva, sportska utakmica itd.

Naglasite učesnicima da obrate pažnju kome pišu: *ko* je bila (čukun-, pra- itd) baka, *kada* je tačno živela, *kako* je izgledao njen svet (da li je to bila Srbija, Austrougarska ili Tursko carstvo, veliki grad ili selo...), *kakve* su njene vrednosti i navike (npr. šta je značilo biti samohrana majka, na kakvom su glasu bile glumice, koje je socijalne dužnosti preuzimala svestenikova žena itd), *koji* je to rečnik koji će ona razumeti – kako ćete joj objasniti tehnološka dostignuća iz našeg vremena - internet, kamera, SMS...

Podelite obrazac za pismo i prazne papire za koncept, sami ili uz pomoć asistenta.

Pravilo je da se piše po jedna rečenica na svaku liniju. Tako će sva pisma imati po 7 rečenica. Dobro je da učesnici prvo sastave koncept na posebnom papiru, pa da ga prepisu u obrazac pisma.

Kada svi završe, Voditelj sakupi sva pisma kako bi ih pročitao i odabrao ona koja će razrađivati u narednom koraku. Da bi stigao da selektuje pisma, Voditelj nastavak rada treba da planira za sledeći čas. ■

Modul 5: Radionica 2

Dragi Bakini

Vežba se nadovezuje na prethodnu i uvodi distancu sa koje možemo kritičnije da posmatramo sopstvenu kulturu. Kao i sve vežbe gde ulazimo u lik „Drugog” – u ovom slučaju vremenski odvojenog „Drugog”, kroz vežbu razvijamo empatiju.

Trajanje:

90 min.

Šta Vam je potrebno:

Mesta za udobno sedenje po grupama. Pisma *Draga Bako*, koja su grupe učesnika napisale. Obrasci za pisma - Bakin odgovor, takođe sa 7 linija. Papiri za koncept, hemijske ili flomasteri.

OPIS: Pažljivo odaberite 4 pisma iz vežbe *Draga Bako* koja ćete dalje razrađivati. Ako imate vremena, razradite veći broj pisama. Za razradu su dobra ona pisma koja imaju jasnu strukturu od 7 rečenica, sadrže najbolje razumevanje o kakvoj baki je reč i najviše informacija o savremenom društvu, najduhovitija su i najinspirativnija za odgovor koji će se pisati u sledećem koraku.

Za ovu vežbu potrebno je da podelite učesnike u manje grupe. Za to možete iskoristiti neko uvodno zagrevanje, ili razbrojati učesnike dok stoje u krugu (1, 2, 3, 4; 1, 2, 3, 4... – pa se sve jedinice skupe u jednu grupu, sve dvojke u drugu grupu...), ili spojiti parove čija se pisma Baki dopunjavaju.

Pošto ste podelili učesnike u 4 grupe (ili na onoliko pisama koliko ste odabrali), svakoj grupi dajte po jedno pismo. Obavezno objasnite učenicima zašto su odabrana samo neka od pisama (ne zato što su bolja od drugih, već zato što imaju veći potencijal za razradu kakvu želimo da sprovedemo).

VAŽNO: Pismo treba da bude nepoznato svima u grupi. Ako se autori pisma zadese u grupi, prebacite ih u drugu grupu.

Dok Voditelj objašnjava, asistent svakoj grupi podeli po jedan spisak baka. Zadatak je da pogode kojoj baki je pismo bilo namenjeno. Grupe treba kroz razgovor da analiziraju baka: iako su opisi baka kratki, oni sadrže indikacije iz kojih možemo izvući važne zaključke: kako je Baka izgledala, da li je bila obrazovana ili nepismena, tradicionalna ili emancipovana, blaga ili otresita, racionalna, čak beskrupulozna...

Modul 5: Kulturne različitosti

Kada oseti da su grupe postigle dogovor kojoj Baki je pismo upućeno, Voditelj (uz pomoć asistenta) podeli obrasce pisma za odgovor i prazan papir za sastavljanje koncepta.

Zadatak je da grupe napišu Bakin odgovor unucima, opet u 7 rečenica. Svaka rečenica je direktan odgovor na rečenicu iz Bakinog pisma: prva rečenica odgovara na Bakinu prvu rečenicu; druga rečenica na Bakinu drugu rečenicu; itd. Ovaj princip važan je zbog daljeg rada, i treba da se poštuje.

Naglasite učesnicima da oni sada zastupaju Baku, njeno mišljenje, vrednosti, doba, da moraju prilagoditi pojmovnik i jezik, da treba da imaju aktivan emotivan odnos prema potomstvu – da budu ponosni na naslednike ili brižni, da kritički gledaju na njihov život, da očekuju više, da savetuju... Podsetite učesnike takođe da ne pišu poeziju, nego prozno pismo.

Kao i u prethodnom koraku, grupe treba da koriste prazne papire za koncept, a dovršen tekst da prepisu u obrazac pisma.

VAŽNO: Ako radite na času, dobro je da odmor planirate kada grupe završe pisanje.

Nakon odmora ili pauze, sva 4 para pisama se iščitaju, i to ovako:

1. Grupa izađe i pročita **pismo Baki** koje su dobili (koje je neki par uputio „svojoj” baki). Grupa ne treba da otkrije svoju pretpostavku koja je to baka bila, a ni par koji je pismo pisao ne treba da govori.

Svi ostali učesnici pogađaju kojoj baki je pismo upućeno. Na koncu, grupa treba da kaže koju baku su oni prepoznali kao adresata. Ako je grupa pogodila, navedemo koje indikacije su pravilno pročitane i kako su razvijene u pismu, i pohvalimo autore.

Ako se, pak, ne pogodi kojoj Baki je pismo bilo upućeno, analiziramo koje su indikacije prenebregnute, a mogle su biti razvijene, koje je njihovo značenje, i postepeno – pitanjima – dovodimo grupu do ispravnog odgovora.

VAŽNO: Očekivano je da grupa ne poznaje neke izraze ili ličnosti (npr. značenje izraza ‘prima-lja’ ili ‘iz Preka’, ko je bila Roza Luksemburg, itd). Voditelj treba da pita učesnike da li su upoznati sa svim terminima i istorijskim ličnostima, i da objasni ono što je nepoznato. Nepoznate

izraze i ličnosti nipošto ne treba brisati kao indikacije, jer suština vežbe jeste da se bolje upozna i istraži kulturno nasleđe u koje spadaju jezik i kulturne, istorijske i duhovne tekovine.

U razgovoru o liku Bake, Voditelj treba da insistira na građenju biografije i kontra-karakteristika lika.

Biografija lika je veoma važna, jer upoznavanjem nepoznate osobe i njenih kulturnih vrednosti, razbijamo predrasude. U ovoj vežbi zadatak je, između ostalog, da na osnovu šturih podataka o nekoj osobi (ili liku) rekonstruišemo njenu biografiju. Voditelj treba da naglasi važnost istraživanja i sintetičkog mišljenja za razumevanje nepoznatih pojmova, i da pitanjima navede učesnike da nadgrade pretpostavke, povežu druga znanja i tako upotpune sliku, a za ono što ne znaju i ne mogu da zaključe, da ih uputi kako da istraže i saznaju važne podatke.

Kontra-karakteristike su bitne jer se uvođenjem protivrečnih osobina lika borimo protiv stereotipa. Uvek tražimo osobine lika suprotne njegovoj primarnoj funkciji: ako je naš lik junak, tražimo tačke slabosti; ako je negativac, tražimo vrline,

itd. Kontra-karakteristike lik čine živim i trodimenzionalnim. Niko nije neprestano zao ili plemenit, razstrojen, ljubomoran...

2. Zatim se pročita **Bakin odgovor**.

Nakon čitanja ponovo analiziramo šta je bilo dobro, a šta može bolje, da utvrdimo važne postupke koje smo maločas objasnili.

3. Najzad iz svake grupe izađu po dvoje koji paralelno čitaju rečenice iz oba pisma:

Prva rečenica iz Draga Bako, pa prva rečenica iz Dragi Bakini...

Druga rečenica iz Draga Bako, pa druga rečenica iz Dragi Bakini...

Tako dobijamo mogući dijalog bake i unuka, koji se nadalje može čistiti, dopunjavati, razrađivati... i može postati osnova za raspisivanje dramskog teksta ili razradu scene.

Kada sve grupe predstave rad, Vodiitelj treba da ukaže na značaj koji kulturne premise imaju za razumevanje među sagovornicima, i da sa učesnicima razgovara o tome.

Na kraju vežbe, postavite izložbu svih pisama na zidu, kako bi svačiji rad bio istaknut. ■

Modul 5: Radionica 3

Odigravanje susreta

Beli Dijalozi

Vežba je nastavak prethodne, ali se može raditi i nezavisno, na osnovu bilo kog teksta. Ima za cilj da učesnici shvate kako kultura uslovljava komunikaciju. Kroz „bele dijaloge“ demonstriramo postupak učitavanja značenja u reči i postupke. Učitavanje značenja je jedan od osnovnih mehanizama u komunikaciji, koji dovodi do kulturnog razumevanja ili nerazumevanja. Značenja učitavamo iz sopstvenog kulturnog obrasca, i tom prilikom se često otkrivaju predrasude i stereotipi koje imamo o drugima¹².

Trajanje:

45 min.

Šta Vam je potrebno:

Odabrana pisma. Prostor za rad u više grupa (učionica, hodnik ili neka sporedna prostorija koja je na raspolaganju). Dozvoljena je upotreba svih svakodnevnih predmeta za rekvizitu, kostim i scenografiju.

¹² Postupak učitavanja značenja dodatno je razrađen u vežbama iz Modula 7: Expo kultura.

OPIS: Iz pisama odabiramo elemente dijaloga na osnovu kojih će učesnici razraditi scenu susreta opisanog u pismima (randevu, roditeljski sastanak, intervju...). Treba da izaberemo interesantne **reči ili male sintagme** iz pisama, onoliki broj koliko ima članova grupe (npr. 6 iz svakog pisma). Biraju se otvorene poruke, koje nemaju dovršeno značenje, već se značenje može različito tumačiti ili učitavati.

TEHNIKA: Npr. iz rečenice *Sećaš li se Smilje koja je živela u kući do naše?* uzećemo samo *Sećaš li se?*. Ovakvu repliku kojoj se – zavisno od datih okolnosti – može dati više značenja, nazivamo „belom“ – otvorenom.

Voditelj pokaže princip na primeru jedne grupe, tako što izvede predstavnike grupe da još jednom pročitaju oba pisma glasno, i iz njih izdvoji bele dijaloge. Ostale grupe same odabiraju reči/sintagme.

Tražimo da svaka grupa osmisli i odigra susret opisan u pismima koja su razrađivali. Scena ne treba da traje duže od 3 minuta.

Postoje 3 pravila:

1. Svaki učesnik će odabrati **jednu od uloga** koje je igrao u prethodnim vežbama – putnik, učenik, sestra, či-

Proces 2: Susreti

Modul 5: Kulturne različitosti

talac... Mapu sa ulogama stoga treba sve vreme držati na zidu;

2. Od teksta, koristiće se **samo oda-brani verbalni komadići iz pi-sama**, a sve ostalo će biti izraženo kroz neverbalnu radnju;
3. Učesnici treba jasno da odrede **date okolnosti susreta** (ko, gde, kada i kako se sreo).

Pošto su iz pisama izdvojili onoliki broj „belih“ replika koliko ima članova grupe, učesnici ih raspodeljuju prema ulogama koje su odabrali, i interpretiraju ih shodno svojoj ulozi, odnosima s drugim likovima, i posebno datim okolnostima u kojima se situacija-scena odigrava. Npr. uzvik: *Kiša!* biće radostan, ako igramo seljane koji strepe od suše; biće razočaran, ako je naša scena teniski meč; biće uspaničen, ako igramo scenu pripreme za matursku proslavu u školskom dvorištu, itd.

Pošto se scene odigravaju, sledi razgovor sa grupom. Cilj je da učesnici razumeju postupak učitavanja značenja u otvorene verbalne iskaze. Nakon što sve grupe odigravaju scene, Voditelj treba da razgovara sa grupom o učitanim tumačenjima. Kao i sav procesni materijal, pisma treba sačuvati kao građu za razvoj dramskih sadržaja na kraju procesa. ■

Modul 6: Diskriminacija i kritička kulturna svesnost

Modul 6 je kontrapunktiran prethodnom: na nov i neočekivan način razgrađuje predrasude i stereotipe koji omogućavaju diskriminaciju.

Dok je prethodni modul koristio verbalna sredstva i grupni rad da otvori put uvidima u društvene uslovnosti i odnose, novi modul koristi zvuk da kod učesnika razvija lične kapacitete kojima se možemo suprotstaviti ustaljenim i zatvorenim odnosima u društvu. Naš cilj su ovde mašta i humor. Mašta omogućava nov, izmenjen pogled na stvari, a humor nas štiti od otpora prema promenama i daje nam sposobnost da prihvatimo tuđe i sopstvene nesavršenosti.

Kao kraj procesa, ovaj modul učesnicima pruža priliku da budu veoma kreativni i da u tome uživaju.

Modul 6: Radionica 1

Ritam-zvuk

Ovo je vežba zagrevanja koja može imati mnogostruku namenu – da pojača koncentraciju, razvije osećaj za ritam, postigne utimljavanje, itd. U sklopu ove radionice, vežba služi da ukaže na značaj slušanja, i za prikupljanje kreativnog materijala.

Trajanje:

45 min.

Šta Vam je potrebno:

Prostor za stajanje u velikom krugu.

OPIS: Na osnovu prethodnih scena susreta, treba da izmislimo 5 zanimljivih zvukova.

VAŽNO: Ako je broj učesnika u grupi deljiv sa 5, Voditelj treba da se uključi i učestvuje.

Svi učesnici stoje u velikom krugu i svako predloži jedan zanimljiv zvuk na koji ga asocira njegova uloga u sceni susreta: coktanje, lupkanje, trupkanje, zviždukanje, pljeskanje itd. Pošto jedan učesnik izvede zvuk, svi ostali ga zajedno ponove.

Kad se završi prvi krug, ponovimo sve zvukove malo brže, da bismo ih zapamtili.

Zatim izglasamo 5 najneobičnijih i međusobno različitih zvukova. Zvuke dovedemo u redosled tako da bude zgodno da se izvedu. Tako dobijenu „partituru“ svi skupa ponovimo i zapamtimo.

Vežbamo izvođenje „partiture” u velikom krugu, u nekoliko koraka:

- a. Po redosledu, učesnici naizmenično izvode odabrane zvuke, po sistemu: jedan čovek – jedan zvuk;
- b. Uvedemo tišinu kao 6. zvuk (učesnik koji je šesti po redu treba da „preskoči” svoj red), zadržavajući ritmičku matricu;
- c. Uvedemo tišinu umesto zvuka broj 1, pa zvuka br. 2, pa zvuka br. 3... – tišina se pomera po brojevima, tako da u svakom novom krugu, učesnicima „zapadne” tišina na različitom mestu;

Zatim učesnike podelimo u manje grupe (najmanje četvoro a najviše šestoro), sa zadatkom da ponove iste vežbe. Sve grupe rade sa istom partiturom. Kada uvežbaju sva 3 koraka, Voditelj izvede grupu po grupu da pred drugima izvedu vežbu, a zatim od njih zatraži da isto ponove, ali okrenuti leđima jedni drugima. Ovaj korak je vežba slušanja, veoma važna za dalji rad.

Kada sve grupe završe vežbu, Voditelj treba da pita učesnike o njihovom iskustvu. Ova vežba ume da bude iznenađujuće teška za učesnike, i treba razgovarati zašto je tako. Posebno važna tema je međusobno slušanje. ■

Modul 6: Radionica 2

Zvučne slike

Vežba je nastavak prethodne i ima za cilj da pojača spremnost za slušanje.

Trajanje:

45 min.

Šta Vam je potrebno:

Posebni prostori za rad u malim grupama, i zajednički za izvođenje. Zvukovi iz prethodne vežbe kao materijal za rad.

VELIČINA GRUPE: Manje grupe od 4 do 6 učesnika iz prethodne vežbe

OPIS: Koristeći zadate zvukove, grupe treba da naprave zvučne pejzaže. Zvukove mogu da ponavljaju, seku, variraju i uklapaju kako god žele, tako da bude jasno koji su prostor zamislili. Uz zadate, svaka grupa može da uvede maksimalno 3 nova zvuka. Zadatak je da se dočara ambijent, a priča nije obavezna.

Tokom prezentacije, ostali učesnici treba da zatvore oči i prate prezentaciju kao malu radio-dramu.

Nakon izvedenih zvučnih pejzaža, komentarišemo kako su iskorišćeni i kako tumačeni zvukovi. Obavezno

pohvalimo učesnike (jer je ova vežba obično teška za njih) i uz učešće čitave grupe imenujemo situacije. ■

Modul 6: Radionica 3

Vrli novi svet

Vežba je nastavak prethodne, i ima za cilj razotkrivanje mehanizama diskriminacije. Zato uvodimo humor koji ima moć da raskrinka stereotipe koji čine preduslov diskriminacije i njen sastavni deo, npr. stariji su pametniji od dece; svi starci su dosadni, njihovo vreme je prošlo; ljudi su dominantna vrsta; itd. U interkulturalnom učenju borimo se protiv stereotipa zato što on blokira empatiju koja je prirodan način za harmonizaciju ljudskih odnosa. Prirodi i moći empatije biće posvećeno više pažnje u narednim modulima.

Trajanje:

45 min.

Šta Vam je potrebno:

Zvučne slike iz prethodne vežbe. Prostor koji može biti iskorišćen kao scenski. Bilo šta što učesnici imaju pri ruci, a što može poslužiti kao scenografija ili rekvizita.

Modul 6: Diskriminacija i kritička kulturna svesnost

VELIČINA GRUPE: Manje grupe iz prethodne vežbe.

OPIS: Na osnovu zvučnih pejzaža, dajemo nov zadatak: učesnici treba da osmisle i odigraju događaj u prostoru koji su oslikali zvukom, ali s dva obavezna zahteva: situacija mora da sadrži odnos **diskriminacije** i **humor**.

To znači da – ako su učesnici radili zvučni ambijent šume, igraju diskriminaciju u šumi; ako su zvukom oslikali ambijent železničke stanice, treba da scenski osmisle slučaj diskriminacije na železničkoj stanici...

Da bismo postigli humor koji razobličava mehanizam diskriminacije, uvodimo **obrt**. Mogućnosti su brojne:

- **zamena perspektive:** npr. iz zvučne slike *Konjske trke*, izvodimo situaciju *Ljudske trke*, gde konji treniraju ljude; ili iz zvučne slike *Škola* izvodimo situaciju da je dete profesor odraslima u školi, ili roditelji moraju da slušaju dete, itd. (manjinska kultura postaje dominantna)
- **personifikacija:** npr. u zvučnoj slici *Saobraćaj*, umesto da igraju vozače, učesnici igraju vozila, tako da kamioni i automobili diskriminišu bicikle i skutere

- obična situacija sa **neobičnim zadatim krajem**: npr. u zvučnoj slici *U autobusu*, starica koju svi čuškaju, na kraju vozi autobus i spašava putnike
- **naučna fantastika**: npr. priča zvučne slike *Hitna pomoć* može da se odvija u svetu bakterija, svetu mašina, na drugoj planeti... gde vladaju nova pravila i novi oblici diskriminacije
- **istorija je imala drugačiji tok**: da je Aleksandar Makedonski preživeo, da su Asteci se odbranili od Španaca, da je Atila osvojio Evropu... ko bi u takvom svetu bio diskriminisan?

Ova je vežba zahtevna kako za učesnike, tako i za Voditelja koji zadatke smišlja na licu mesta! Ako ima loš dan i ne oseća se inventivno, Voditelj treba da odloži ovu vežbu za neki drugi put. ■

Vuk Palibork

Proces 3: Slike moje i tvoje

Usvajanje pojmova interkulturalnog učenja (stariji uzrast)

MODUL 7: Identitet i kultura

Ja značim (pokret ličnog imena). Ja radim (pokret i radnja). Ja i drugi (interakcija). Šta vidim (poetizacija materijala). Poziv na izložbu fotografije Expo kultura (selekcija materijala). Prijava na izložbu kulture (organizovanje materijala). Obeleženi. Kulturna razglednica (kreativna razrada).

MODUL 8: Stereotipi i predrasude

Tabloid tres – magazin interkulture (identifikovanje stereotipa). Novinske priče (razbijanje stereotipa). Kako postati scenarista (analiza diskriminacije). U stolici drugoga (reprezentacija likova). Happy end (prezentacija likova).

MODUL 9: Diskriminacija i empatija

Novinari i producenti (šta je to diskriminacija?). Istraživačko novinarstvo (činioci diskriminacije). U cipelama drugoga (građenje i upoznavanje lika).

MODUL 10: Konflikti i rešenje konflikta

Dodirni i uradi (postupak i radnja). Neobična priča (razvijanje scenarija). Nemoj da smaraš i nemoj da varaš! (uvođenje obrta i preokreta). Verovali ili ne (oslobađanje od konvencija). Još malo iznenađenja (mehanizmi učenja). Poslovice u pokretu (uvod u primenu tehnika u nastavi).

Proces 3: Slike moje i tvoje

Treći proces namenjen je radu sa adolescentima

Kroz čitav proces, vežbe se na-dovezuju jedna na drugu. Kao i u prethodnim procesima, polazni pojmovi su identitet i kultura, ali je put do razumevanja na koji način kultura uslovljava identitet, direktniji i sa više poverenja u sposobnost refleksije naših učesnika.

Da bi učenje bilo iskustveno, i u ovom modulu kulturni identitet prepoznajemo kroz pokret. Neverbalno-telesno izražavanje je posebno važno razvijati u adolescentskom periodu, kada mlad čovek doživljava velike biološke promene i potrebne su vežbe da bi prihvatio svoj novi identitet.

Pošto je ovaj proces složeniji od prethodnih, pun preokreta i sa-žimanja, Voditelj ima mnogo aktivniju ulogu. Od samog početka, Voditelj ima tekst kojim uvodi vežbe: taj je tekst ovde označen jačim slogom. Naravno, Voditelj će tekst menjati i prilagođavati grupi s kojom radi, ciljevima, vremenu koje ima na raspolaganju itd. Tokom procesa, on postaje Voditelj u ulozi, što je veoma korisna pozicija koja pojačava plan fikcije i snažnije uvlači učesnike u igru. ■

Modul 7: Identitet i kultura

Modul 7: Radionica 1

Ja značim (pokret ličnog imena)

Vežba zagrevanja sa ličnim imenima je jako dobar početak procesa: ona opušta učesnike, podstiče njihovu motivaciju i stvara lične materijale potrebne za razvijanje kreativnog rada. Oslonjena na jezik kao jak kulturni znak, igra imenima otvara temu kulturnog identiteta na afirmativan i zanimljiv način.

Trajanje:

15 min.

Šta Vam je potrebno:

Radni prostor u kome svi mogu da stanu u krug.

OPIS: Voditelj traži od učesnika da jedan po jedan izvedu pokret kojim prenose značenje svog imena. Pokreti treba da budu jednostavni i jasni, tako da mogu da se ponove i zapamte.

VODITELJ: Ime je, kažu Latini, sudbina. U srpskom jeziku, imena iskazuju Ljubav, Dobrotu, Miloštu, Radost, Svetlost, Nadu, Mir. Postoje cvetna imena (Ruža, Smiljana),

biljna imena (Rastko, Dubravka, Jagoda), pa imena snažnih životinja (Vukica, Sokol), astronomska i meteorološka imena (Zvezdan, Danko, Sunčica), marljiva imena (Radiša, Radmila), borbena imena (Borivoje, Ratomir, Bojčin), miroljubiva imena (Gojko, Miroslav), dična imena (Slavomir, Vladislav)...

Svako ime ima značenje. Mnoga imena su preuzeta iz drugih jezika, zbog svoje lepote, značenja ili upotrebe. Ponekad ne znamo pouzdano značenje takvih imena, i u tom slučaju se možemo poslužiti analogijom sa sličnim rečima u poznatim jezicima ili asocijacijom koju budi melodija imena.

Pokažite nam značenje Vašeg imena. Važno je da svoje ime predstavite onako kako ga Vi doživljavate. Dva Zorana mogu na sasvim različite načine objasniti svoje ime. Budite maštoviti!

Učesnici po redu objašnjavaju svoje ime pokretom, a čitava grupa ponovi pokrete. Ponekad učesnici imaju potrebu da ime prvo izgovore, a potom da ga pokažu pokretom; ovo je dobro, ali nije obavezno. Ako su pokreti maštoviti, vežba će doneti puno smeha i dobrog raspoloženja. ■

Ja radim (pokret i radnja)

Vežba povezuje lični doživljaj učesnika i njihovo svakodnevno iskustvo i na taj način mapira kulturne pokazatelje. Na taj način uvodi pojam radnje koju dramski pedagog može da upotrebi na sceni. Vežba se izvodi bez reči.

Trajanje:

20
min.

Šta Vam je potrebno:

Radni prostor u kome svi mogu da stanu u krug.

OPIS: Voditelj traži od učesnika da se prisete i prepoznaju kada (u kojoj situaciji) u svakodnevnom životu koriste pokret istovetan ili sličan pokretu ličnog imena.

VODITELJ: Svi naši pokreti, pa i ovi pokreti kojima ste objasnili svoje ime, dolaze iz svakodnevnog života. Taj isti pokret sigurno nekad koristite u kući, u prevozu, u školi... Samo treba da ga prepoznate. Ponovite svoj pokret ličnog imena nekoliko puta, opuštano.

(Dok učesnici rade) Da li Vam je poznat ovaj pokret? Kada u stvarnosti koristite taj pokret? Podsta-

knite Vaše telo da se seti te situacije. Prilagodite pokret situaciji, ukoliko je to potrebno.

VAŽNO je da učesnici ne razmišljaju previše, već da do rešenja dođu kroz isprobavanje. Ukoliko neko od učesnika ima problem sa zadatkom, Voditelj treba individualno da radi sa njom/njime – da pročisti pokret: da više faza pokreta spoji u jedan ili da odabere najjaču fazu, kako bi dobio upečatljiv i prepoznatljiv pokret.

Voditelj pita svakog učesnika da li zna odgovor na pitanje: *Gde sam i šta radim?* Nije potrebno da se odgovori glasno, već svako za sebe. Nakon što su svi učesnici pronašli svakodnevni pokret koji odgovara pokretu ličnog imena, i za sebe prepoznali situaciju u kojoj ga koriste, jedan po jedan pokazu prilagođen pokret.

VAŽNO je da cela grupa pažljivo gleda ove pokrete, zbog sklapanja parova u nastavku vežbe. ■

Ja i drugi (interakcija)

Vežba fokusira odnos sa Drugim u svakodnevnom životu, i kroz zastavljen pokret omogućava da se taj odnos analizira. Takođe priprema scenski rad, jer uspostavlja vezu između lične radnje (akcija) i dramske radnje (interakcija). Vežba se izvodi bez reči. Rezultat vežbe su žive slike koje govore o našem načinu života i interakciji sa svetom.

Trajanje:

10
min.

Šta Vam je potrebno:

Radni prostor u kome svi mogu da stanu u krug.

OPIS: U ovom koraku, učesnici treba u parovima da uklope svoje pokrete i uspostave jasan međusoban odnos. Voditelj ih postepeno vodi kroz proces.

VODITELJ: Pokret koji nema cilj, ma koliko bio lep, nije funkcionalan u ljudskoj komunikaciji. Samo pokret koji ima cilj postaje radnja. Vaš pokret je sada dobio cilj i postao radnja, i jedino što još nedostaje jeste jasna usmerenost na Drugoga. Ne uključuje baš svaka naša radnja automatski Drugu osobu (npr. uče-

Proces 3: Slike moje i tvoje

Modul 7: Identitet i kultura

nje, umivanje, kuvanje...), ali svaka može da uključi aktivno prisustvo Drugoga. Zamislite Drugu osobu pored sebe u toj situaciji: gde se nalazi u odnosu na Vas, šta radi?

Voditelj podstiče učesnike da se uklupe u parove i bez reči naprave žive slike. Učesnici mogu međusobno da uklupe pokrete – tako što će prići drugom učesniku i stati u određen odnos, ili da uvedu drugu osobu u svoju zamišljenu situaciju i da je nameste u željeni položaj, korišćenjem tehnika vajanja iz prethodnih modula. Voditelj pomaže onima koji nemaju ideju, i pazi da se učesnici uzdrže od verbalnog dogovaranja, kako bi se otvorila mogućnost za različita tumačenja dobijenih slika.

Modul 7: Radionica 2

Šta vidim (poetizacija materijala)

U ovoj vežbi se tema odnosa sa Drugim proširuje na oblast komunikacije, pokazujući kako kulturno predznanje – zajedničko ili različito – uslovljava komunikaciju i vrednovanje. Direktan fokus vežbe je na prepoznavanju i artikulisanju odlika sopstvene kulture. U vođenju dramskog procesa, vežba služi određivanju teme.

Trajanje:

30 min.

Šta Vam je potrebno:

Radni prostor, flip-chart ili veći papir zalepljen na zidu, flomasteri.

OPIS: Parovi koji čine žive slike rasporede se ravnomerno u prostoru. Čitava grupa obilazi i gleda sliku po sliku kao na izložbi, i tumači ih tako što prepoznaje situaciju koju slika sugeriše i imenuje je. Voditelj treba da naglasi da cilj nije da se pogodi namera autora, već se slike tumače slobodno, s ciljem da se prepozna situacija tipična za jednu sredinu – za njen mentalitet, navike, običaje... Voditelj treba učesnicima da ukazuje na detalje u slici: direkcije likova, pravac pogleda, emocije na licu, gde je težište slike (ponekad je ono izvan slike!), itd, i da podstiče diskusiju. Predloge treba da kanališe tako što favorizuje tumačenja i naslove koji jasno iskazuju kulturno relevantnu temu. Autori treba se uzdrže od komentara ili sugestija u vezi ispravnosti tumačenja.

Imenovanje situacije je veoma važno, jer se nastavak procesa oslanja na nazive date u ovom koraku. Duhovi-

ti, sočni i žargonski nazivi su uvek bolji od 'politički korektnih', npr. *Grobari i Cigani* je zahvalniji naslov za dalju obradu nego *Sukob navijača*; *Porodični tiranin* je bolji naslov nego *Razmaženo dete*, itd.

Čitava grupa treba da se složi sa značenjem i nazivom slike, konsenzusom ili glasanjem; ako grupa ne može da se složi, Voditelj treba da odabere onaj naziv koji nosi najveći kulturološki potencijal. Tumače se sve slike redom, a Voditelj ili asistent zapisuju nazive na flip čart ili na papir na zidu. Tek pošto grupa imenuje sliku i time odredi njeno novo značenje, autori mogu da kažu svoju nameru.

VAŽNO: Čim se pojavi **razlika** između namere autora i tumačenja grupe, Voditelj treba da fokusira pažnju grupe na razloge za to odstupanje. Naime, gledajući neku situaciju, mi učtavamo sopstvena iskustva i pretpostavke, i time situaciju tumačimo iz svog kulturnog ključa. Voditelj treba učesnike pitanjima da dovede do ovog zaključka i da podstakne kratku **diskusiju koja će učesnicima ukazati na važnost kulturnih razlika i njihovu ulogu u komunikaciji.** ■

Poziv na izložbu fotografije expo kultura (selekcija materijala)

Ovo je vežba percepcije i rangiranja važnosti u oblasti kulturnih karakteristika. Za dramski rad je veoma značajna, jer se u ovom koraku proces prenosi na plan fikcije i uspostavlja se distanca.

Trajanje:

Šta Vam je potrebno:

Flomasteri za upisivanje glasova tokom glasanja ili lepljive tačkice koje označavaju glasove.

OPIS: Kada su sve slike imenovane, i dok su učesnici još u parovima, Voditelj daje dalje instrukcije:

VODITELJ: Kao što vidimo, da bi se razumela neka situacija, potrebno je pažljivo gledati. Ali, dok učestvujemo u situaciji, često ne možemo da sagledamo sebe. Za razumevanje sopstvene situacije neophodna je distanca.

Zato posmatrajte ove slike kao *fotografije* na kojima je uhvaćen

jedan trenutak naše kulture. Razmislite - koje najtačnije govore o Vašem okruženju?

Hajde da odaberemo 4* fotografije i da ih pošaljemo na veliku izložbu fotografija pod nazivom EXPO KULTURA. Budite selektivni!

* Voditelj određuje broj fotografija za selekciju, zavisno od veličine i sastava grupe.

VAŽNO: Uvođenjem uslovnosti zamišljene situacije, Voditelj radionicu prevodi na plan fikcije i igre. Ovaj plan treba pažljivo negovati nadalje tokom procesa, kako bi nam omogućio bezbednu distancu sa koje možemo analitički i kritički posmatrati sopstvenu kulturu i sebe u njoj.

Voditelj ili asistent ponovo pročitava nazive fotografija, a može i da pozove fotografije da se još jednom pokažu. Svakom učesniku dāpo jednu lepljivu tačkicu ili flomaster, za glasanje lepljenjem ili markiranjem uz naziv fotografije na flip čartu (ili na zidu). Kad učesnici završe glasanje, Voditelj sumira glasove i izdvaja 4 najviše plasirane fotografije, a zatim pita učesnike ko je glasao za prvu (drug,

treću...) i zašto. Veoma je važno da učesnici obrazlože svoj izbor, jer će na taj način artikulirati svoja razmišljanja o kulturi.

Voditelj zamoli autore odabranih fotografija da se ponovo postave u prostoru i pozove ostale učesnike da se opredele u kojoj će grupi dalje raditi. Grupe nose nazive tematski – po fotografijama koje su izabrane. U svakoj grupi obavezno ostaju autori te fotografije, i priključuju im se drugi učesnici. Ako nema dovoljan broj zainteresovanih za rad na nekoj temi, treba pitati autore da li žele da ipak razrade svoju temu u paru, ili će se priključiti nekoj drugoj grupi. ■

Modul 7: Radionica 3

Prijava na izložbu kulture (organizovanje materijala)

Ova vežba razvija analitički odnos prema sopstvenoj kulturi. Zadatak je postavljen tako da onemogućujući pojednostavljen postupak vrednovanja (dobro-loše), već se od učesnika očekuje da situaciju dublje sagledaju. U smislu dramskog rada, analizira se tema i njeni potencijali za žanrovsko opredeljenje (drama, komedija, triler...)

Proces 3: Slike moje i tvoje

Modul 7: Identitet i kultura

VAŽNO: Pravilo u radu sa mladima jeste da se obrađuju svi lični materijali, nijedan se ne odbacuje, jer je svaki učesnik podjednako vredan i zaslužuje pažnju. Kada moramo da izvršimo selekciju, važno je da kriterijumi budu transparentni i svima razumljivi.

Trajanje:

30 min.

Šta Vam je potrebno:

Pak-papir zalepljen na zidu, sa iscrtalom tabelom podeljenom na 4 kolone: lepo, smešno, čudno (iznenađujuće), tužno. Olovke i stikeri (mali lepljivi papiri) u 4 boje.

OPIS: Voditelj ili asistent daje grupama stikere različitih boja (svaka grupa dobije svoju boju). U uglu stikera treba upisati inicijal rubrike (S za smešno, L za lepo, itd).

VODITELJ: Da bi organizatori izložbe EXPO KULTURA mogli da svrstaju fotografiju u jednu od kategorija, potrebno je da fotografiju opišemo. Ovde su 4 pitanja na koja treba da odgovorite za svaku fotografiju. Razmislite dobro i na stikerima napišite

ključne reči koje objašnjavaju: Šta je na ovoj slici lepo? Šta je na njoj smešno? Šta je čudno (šta Vas iznenađuje)? Šta je tužno (šta izaziva nelagodu)?

Kada pronađete reči objašnjenja, zalepite ih na tabelu na zidu.

Grupe razgovaraju, a Voditelj ih obilazi i pomaže. Kada svi završe, delegati grupa treba da predstave rezultate, a Voditelj sumira zaključke svih grupa.

Nakon ove vežbe, dobro je napraviti pauzu, tako da svi učesnici izađu iz radnog prostora. ■

Modul 7: Radionica 4

🌀 Obeleženi (zagrevanje za nastavak procesa)

Ovo je standardna vežba u interkulturalnim treninzima koja služi da učesnici kroz sopstveno iskustvo proniknu u mehanizme socijalnog grupisanja, odnosno isključivanja različitih. Nakon ove vežbe obavezan je razgovor sa učesnicima o njihovom doživljaju igre.

Vežba je ovde iskorišćena da izoštiri fokus procesa na temu isključivanja. Vežbu takođe koristimo da učesnike podelimo u 4 grupe.

Trajanje:

30 min.

Šta Vam je potrebno:

Nalepnice za čelo u obliku tačke, u dve boje – npr. crvene i zelene, od kojih pravimo 4 kombinacije u jednakom broju, npr: čisto crvene, čisto zelene, pola crvene a pola zelene, mali zeleni krug u većem crvenom krugu (ili neka druga kombinacija).

Ako imamo jednoboje nalepnice, za ovu priliku možemo čitko flomasterom ispisati znake interpunkcije +, -, !, ?, a za kombinacije znakova iskoristiti ?! ili +-.

Svakako jedna nalepnica mora da bude sasvim različita od ostalih – crna (zacrtnjena flomasterom), neke sasvim druge boje, tj. bez znaka ili sa znakom X.

VAŽNO: U radnom prostoru treba prekriti sve reflektujuće površine, tako da učesnici ne mogu da se ogledaju i tako saznaju koji znak im je na čelu.

Za ovu igru Voditelj treba da ima asistenta.

OPIS: Za početak vežbe svi učesnici treba da budu izvan radnog prostora; unutra su samo Voditelj i asistent. Asistent poziva jednog po jednog učesnika da uđe. Na ulazu, Voditelj im lepi nalepnicu na čelo, tako da učesnik ne vidi koju boju (ili kombinaciju) je dobio.

VAŽNO: Od kad uđu u radni prostor, učesnici **uopšte nemaju pravo da govore.**

Kada svi učesnici uđu i dobiju znak na čelu, Voditelj daje kratku instrukciju: ***Podelite se u grupe.*** Ništa drugo ne treba da se kaže ili precizira. Pošto se učesnici podele i grupe se stabilizuju, Voditelj ponovi instrukciju, bez objašnjavanja. Postupak treba ponavljati sve dok su učesnici spremni da prave nove grupe.

Tokom igre, Voditelj treba da zapazi ko su lideri i da prati njihovo ponašanje. Takođe posmatra da li članovi grupa menjaju mesto ili se tome opiru. Posebnu pažnju Voditelj treba da obrati na to šta se dešava sa „mešancima” i sa „crnom ovcom”.

Kada proglasi kraj igre, Voditelj pita učesnike kako su se osećali tokom igre. Dobro je da se prvo direktno obrati onima čije učešće je pratio

– liderima i „preletačima”, a zatim „mešancima” i „crnoj ovci”. Zatim treba da pita učesnike kako su se delili. Kada odgovore, Voditelj ih pita zašto su znake uveli kao kriterijum (i naglasi da to nije rečeno) i podstakne diskusiju o razlozima i načinima podele. Razgovor treba da završi zaključcima o isključivanju različitih, razlozima, kriterijumima, validnosti kriterijuma, mehanizmima itd.

Igra je uvod u vežbu Kulturna razglednica. ■

Kulturna razglednica (kreativna razrada)

Vežba je zaključak ovog modula i stoga je koncipirana kao kreativna sinteza svih koraka u kojima su kultura i kulturni identitet bili predmet analize. Kreativni dramski sadržaji treba da budu povod za razgovor u kom će se sumirati učenje iz svih prethodnih vežbi.

VAŽNO: Da bi stvaralački rad imao svrhu učenja, neophodno je da iskustvo igre obradimo kroz razgovor: da ga opišemo, razumemo i usvojimo. Voditelj treba da vodi mlade kroz taj proces, i da ih navede da sami uočavaju i

imenuju važne zaključke. Sopstvene odgovore može ponuditi isključivo kao podstrek, kada vidi da učesnicima nedostaje orijentir u razmišljanju.

Trajanje:

60 min.

Šta Vam je potrebno:

Olovke i papiri A4 za kratak koncept rada u grupi.

OPIS: Na osnovu oznaka na čelima, učesnici se podele u 4 nove grupe, od kojih svaka treba da se fokusira na jedan poseban aspekt sagledavanja sopstvene kulture. Kako bi podstakao maštovitost i igrovnost, Voditelj će nastaviti da vodi proces na planu fikcije.

VODITELJ: Proći će dosta vremena do trenutka kada budemo znali da li su naše fotografije izabrane za izložbu EXPO KULTURA. To vreme možemo da upotrebimo za marketing.

TV emisija KULTURNA RAZGLEDNICA želi da predstavi naše fotografije, i to kroz TV priče šireg značenja. Teme koje su nam ponudili su:

Proces 3: Slike moje i tvoje

Modul 7: Identitet i kultura

- **KVALITETI** naše kulture,
- **APSURDI** naše kulture,
- **PARADOKSI** naše kulture i
- **PROBLEMI** naše kulture.

Biće nam zabavno i lako da uradimo TV priloge, jer smo već dosta materijala prikupili opisujući šta je na fotografijama Lepo, Smešno, Čudno i Tužno. Sva zapažanja unutar jedne rubrike objedinite u Vašem TV prilogu.

Da zainteresujete televizijske gledaoce, iskoristite neki zanimljiv TV format: reklamu, vesti, intervju, reportažu, telešop...

Grupe treba da se opredele koju temu će obrađivati. U slučaju da grupe ne mogu da se dogovore oko teme, Voditelj će dodeliti zadatke.

Ako smo u prethodnoj igri na nalepnicama ispisali znake interpunkcije, lako ćemo podeliti zadatke: učesnicima sa znakom + daćemo da obrade Kvalitete kulture na osnovu ključnih reči iz rubrike Lepo; učesnicima sa znakom ! poverićemo Apsurde kulture na osnovu rubrike Smešno; učesnici sa znakom ? preuzeće Paradokse kulture i rubriku Čudno,

a učesnici sa znakom – obradiće rubriku Problemi kulture, koristeći materijal iz rubrike Tužno.

Zadatak je da se osmisle i izvedu kratki dramski sadržaji (do 3 minuta) koji će na duhovit način istaći odlike kulture. Za rad, učesnici mogu da uzmu stikere sa tabele; Voditelj treba da pazi da ih posle vrate. Dogovaranje traje najviše 15 minuta.

U školi, dogovor može da obuhvati pauzu ili odmor.

Nakon odmora, Voditelj poziva učesnike da se pripreme za izvođenje, i objasni **da smo sada u TV studiju i da će se izvođenja emitovati kao direktan prenos**. To praktično znači da se sve 4 prezentacije izvode sukcesivno, bez pauze, a u međuvremenu – dok se grupe brzo smenjuju na sceni – peva se neki zajednički džingl. Džingl će na svakoj radionici biti drugačiji: Voditelj treba tokom procesa da osluškuje i pamti muzički materijal (neko će pesmom napraviti komentar, učesnici će pevušiti nešto na pauzi, nekome će zazvoniti mobilni popularnom temom...) koji ovde može da se iskoristi.

Nakon izvođenja sva 4 kratka priloga, Voditelj će povesti diskusiju sa učesnicima o sadržaju prezentaci-

ja – šta je prepoznato kao kvaliteti, apsurdi, paradoksi i problemi naše kulture, da li se ostali učesnici slažu s tim, šta bi možda dodali ili izmenili i zašto, itd.

VAŽNO: Voditelj mora da vodi računa o tajmingu radionice, kako bi obavezno na kraju ostalo vremena za refleksiju. Učenje koje je cilj ovog rada, naime, odvija se jednim delom kroz kreativno učešće u dramskom sadržaju, a drugim, podjednako značajnim delom kroz diskusiju grupe, kada se artikulisu stavovi i mišljenja i iznose u krugu učesnika u radionici. ■

Modul 8: Stereotipi i predrasude

Kao materijal za dalji rad, iz prethodnog modula se preuzimaju fotografije i sva saznanja do kojih je grupa došla kreativnim ispitivanjem kulturnih odlika. U nastavku procesa, Voditelj treba kad god može da uspostavlja reference sa prethodnim fazama, kako bi kod učesnika utvrdio razumevanje kulturnog identiteta, i da podstiče učesnike da stečena saznanja koriste kao materijal za dalji razvoj procesa učenja i kreacije.

Proces u ovom modulu ponovo se razvija kroz rad u manjim grupama. Međutim, dok su se u prethodnom modulu grupe češće menjale, kako bi se uspostavila funkcionalna dinamika na nivou čitave grupe, u ovom modulu grupe su stabilnije i prolaze kroz više koraka prerade sadržaja, s ciljem da se razvije poverenje, timski duh i rad.

Takođe, u prethodnom modulu Voditelj je imao ulogu sličnu Džokeru u Forum teatru, vodeći učesnike kroz proces delimično na realnom, a delimično na planu fikcije. Od ovog Modula, on postaje Voditelj u ulozi, sa zadatkom da održava fiktivni plan kroz igru u kojoj svaki učesnik ima određenu ulogu. Iako deluje ambiciozno da sve učesnike uključimo u igru, to

zapravo uopšte nije teško. Kao što smo pokazali u vežbi *Običan dan*, svako od nas svakodnevno igra više uloga, i igranje uloga blisko je ljudima svih uzrasta. Uzdržanost pojedinih učesnika Voditelj će prevazići dobrim zagrevanjem, a grupa će obaviti ostalo.

Kad radimo sa stabilnom grupom, učesnici mogu sami da predlože igru i da odaberu uloge (detekтиви, ZOO vrt, snimanje filma ili dr). Ovom prilikom mi smo odabrali da se igramo 'novinara' ☺. ■

Modul 8: Radionica 1

TABLOID TRES – magazin interkulture (identifikovanje stereotipa)

Tema ovog modula su stereotipi i predrasude, a cilj je, naravno, da što više naučimo o tome. Posebnost ovog pristupa jeste da temu ne posmatramo odmah analitički i kritički, već je upoznajemo iskustveno i stvaralački – ugrađujući stereotipe u priče i s humorom uživajući u njima. Tek u sledećem koraku, stereotipe ćemo razgrađivati i raščlanjavati. Za sada je važno da priče budu sočne!

Trajanje:

80
min.

Šta Vam je potrebno:

Flip-chart i deblji flomasteri. Veliki papiri podeljeni na 10 redova. Obični flomasteri ili olovke. Krep-traka ili selotejp za lepljenje papira po zidovima. Improvizovane ID kartice i štipaljke iz prethodne igre.

OPIS: Nakon zagrevanja koje treba da odabere tako da podstakne vedar duh u grupi (predložimo Vam igru sa štipaljkama) Voditelj se obraća učesnicima:

VODITELJ: Čestitam!

Upravo je stigla vest da su na izložbi EXPO KULTURA naše fotografije doživele veliki uspeh i dobile nagrade. Za njih se zainteresovala i štampa, posebno tabloid TRES koji hoće da ih objavi.

Taj tabloid je nedavno dobio novog vlasnika koji želi da pojača društveni angažman ovog lista. (Ako imate 'pri ruci' osobu pogodnu da uzme ulogu *Gazde/Gazdarice – kolegicu ili kolegu, direktora... predstavite je grupi*).

Proces 3: Slike moje i tvoje

Modul 8: Stereotipi i predrasude

Gazda je čak osnovao i redakcije za društvena pitanja (npr. Socio-ekonomsku, Rasno-etničku, Rodno-polnu, Subkulturnu i Urbano-ruralnu redakciju¹³).

Gazda tabloida TRES je promućuran momak, ne preterano obrazovan ali snalažljiv, i zna da se ne menja ekipa koja dobija. Sve Vas je angažovao kao novinare. Na Vama je da se opredelite u kojoj redakciji želite da radite.

VAŽNO: Voditelj treba da odredi 4 oblasti diskriminacije koje želi da razrađuje tokom procesa, pošto se proces odvija na osnovu fotografija kojih ima 4, pa slede 4 grupe odlika, itd. Ako hoće da pokrije više oblasti, Voditelj može da dopusti razradu dve oblasti na osnovu iste fotografije.

Voditelj odredi redakcijski prostor (npr. 4 ugla učionice) i pomaže učesnicima

.....

¹³ Nazivi redakcija preuzeti su iz istraživanja koje smo sprovedi tokom projekta **IDEAL**, mapirajući oblasti netolerancije među mladima u Beogradu, Nišu, Smederevu i Zrenjaninu. Takvih polja ovde ima 5, navedenih kao primer. Da odredi nazive redakcija, Voditelj će primeniti rezultate analize sa svojom grupom (Moduli 1-3), ili će odrediti oblasti u kojima zna da se ispoljava društvena netrpeljivost mladih.

da se opredele za redakcije. Važno je da broj učesnika u redakcijama bude paran, zbog daljeg rada. Zatim Voditelj zatraži da učesnici među sobom odaberu Šefove redakcija. Ukoliko je sprovedio čitav proces ocrtan u ovom *Priručniku*, Voditelj može Šefovima redakcija da uruči improvizovane ID kartice sa nadimcima Različitih iz Modula 2 i štikalje da ih zakače.

TEHNIKA: U kreativnom procesu svu rekvizitu improvizujemo!

VODITELJ: U ovim kriznim vremenima, redakcije moraju da se bore za teme, jer gazda deli budžet prema objavljenim pričama. Ako redakcija nema priču, biće ugašena! ☹

Potrebno je da u fotografijama prepoznate temu za Vašu redakciju, i da se izborite za priču. Konsultujte se unutar redakcija koju od 4 fotografije želite za svoju priču, a zatim ćemo fotografije raspodeliti na javnom nadmetanju.

Ako je od prethodne radionice prošlo više vremena, Voditelj treba da zamoli autore da fotografije ponovo pokažu u prostoru i da podseti na nazive i teme. Pošto učesnici kroz dogovor odaberu željenu fotografiju, Šefovi redakcija treba da obrazlože zašto je baš ta fotografija potrebna njihovoj

redakciji. Kada svi iznesu svoju argumentaciju, fotografije se raspodele po redakcijama. Ukoliko se više redakcija prijavi za istu fotografiju – što se najčešće i dogodi, a učesnici nisu spremni na kompromis – Voditelj preuzima ulogu Gazdine desne ruke i određuje raspodelu fotografija po redakcijama tj. tema po grupama.

VAŽNO: Ako radite u okviru školskog programa, odmor treba planirati na ovom mestu.

Nakon kratkog zagrevanja nakon odmora, Voditelj i asistent pripreme po jedan veliki papir sa 10 ucrtanih linija za svaku grupu, i daju instrukcije:

VODITELJ: Gazda za sledeći broj očekuje priču koja će ići uz fotografiju. Pošto hoće društveno svestan časopis, on insistira da se jasno predstavi SITUACIJA DISKRIMINACIJE.

Vaš zadatak je da situacije ponuđene na fotografijama razvijete do oblika novinske priče. Znae šta prodaje tabloid, zar ne? Napišite ubitačnu priču!

I PAZITE: prostor za štampu je ograničen na 10 redova! Font koji

koristite treba da bude krupan i čitak. Ne zaboravite da negde u okviru članka odredite i mesto za fotografiju, tako da bude jasno da je ona povod za tekst.

Voditelj ili asistent podele učesnicima papire za koncept i flomastere. Redakcije imaju 40 minuta da sačine koncept, prepisu tekst čisto na veliki papir (i nacrtaju fotografiju!), i zakače papir na zid. Ako je potrebno, rad na razvoju teksta može da se preklopi sa vremenom predviđenim za pauzu.

Takođe je moguće da se redakcije zaduže da na sledeću radionicu donesu gotov tekst. U tom slučaju, učesnici mogu da konsultuju štampu, internet i literaturu kako bi sačinili što zanimljiviji tekst. ■

Modul 8: Radionica 2

Novinske priče (razbijanje stereotipa)

Pošto smo u prethodnoj vežbi uposlili maštu da smisli što više stereotipa, u ovoj ih prepoznamo i analiziramo. Šta je to što čini stereotip? Koja je njegova funkcija? Šta se njime postiže? Itd...

Trajanje:

40
min.

Šta Vam je potrebno:

Novinske priče na zidu. Nalepnice-tačkice ili flomasteri za obeležavanje.

OPIS: Pošto su sve redakcije zalepile priče na zid, Šefovi redakcija pročitaju priče, jednu za drugom. Voditelj nastavlja vođenje iz uloge Gazdine desne ruke.

VODITELJ: Da vidimo koliko smo bili uspešni u pisanju priče za tabloid.

Jedna od stvari koje prodaju tabloid su STEREOTIPI. Hajde da prebrojimo stereotipe u našim pričama. Gazda je spremio ocene kojima ćete uzajamno ocenjivati Vaše priče. Ovim samolepljivim tačkicama treba da obeležite mesta gde primetite stereotip. Slobodno obeležavajte i tekst i fotografije!

VAŽNO: Voditelj treba da iskoristi ovo mesto da objasni ili podseti učesnike šta je to stereotip. Objašnjenje treba da bude kratko i jezgrovito, kako ne bi skrenulo tok radionice u predavanje. Predlažemo Vam ovakav sažetak:

VODITELJ: Stereotip je pojednostavljena predstava o nekoj grupi ljudi, bilo onoj koja nije naša, ili o sopstvenoj grupi (nacionalnoj, rodnoj, generacijskoj, profesionalnoj...).

Postoje pozitivni i negativni stereotipi. *Npr: naše devojke su najlepše; današnje devojke su koristoljubive. Posebno su zanimljivi silogizmi koje stereotipi proizvode, npr: lepe devojke su koristoljubive.*

Stereotip čini da mislimo da znamo ono što ustvari ne poznajemo. Ako smo 'zavedeni' stereotipom, nećemo biti prijemčivi za činjenice, a one su najčešće u suprotnosti sa stereotipom.

Stereotipi su potrebni i društvu i pojedincima, jer olakšavaju orijentisanje u složenom i zahtevnom svetu; ipak, neobaziranje na činjenice nas udaljava od stvarnosti, i vodi u stvaranje predrasuda.

Predrasude su jako opasne jer otvaraju put diskriminaciji. Diskriminacija je potcenjivanje vrednosti drugih osoba, grupa ili čitavih naroda, i ispoljava se kroz ograničavanje ili ukidanje njihovih prava, a često vodi i u nasilje.

Učesnici se individualno kreću po radnom prostoru i ponovo čitaju priče, lepeći nalepnice na mestima gde

Proces 3: Slike moje i tvoje

Modul 8: Stereotipi i predrasude

su primetili stereotip. Nakon što učesnici završe obeležavanje stereotipa, Voditelj rezimira: u svakom tekstu, redom kako su čitani, Voditelj analizira mesta sa najviše oznaka, pitajući učesnike da obrazlože stereotip koji su prepoznali. Na nekim mestima otkriće se da je stereotip pobrkan sa fraziranjem, i Voditelj će ukloniti oznaku. Ponekad će se pojaviti stereotip koji su učesnici prevideli...

Nakon što proveriti sve tekstove i potvrdi stereotipe, Voditelj ili asistent prebroji oznake i upiše ih uz naslov svake priče.

VAŽNO: Voditelj mora da bude veoma fokusiran, da ne dopusti preterano zadržavanje na pojedinim slučajevima, jer pretila opasnost da se diskusija proširi i radionicu od dramske pretvori u debatu, gde će motivacija većine učesnika opasti. ■

Modul 9: Diskriminacija i empatija

Ovaj modul koristi dramske tehnike – sagledavanje i analizu situacije iz pozicije likova, da postigne razumevanje situacije diskriminacije. Upoznajemo stavove i motive aktera – diskriminisanog, diskriminatora, ali i pripadnika različitih društvenih grupa koje imaju udela u diskriminaciji. Cilj je da se kod učesnika proizvede *doživljaj* diskriminacije, i tako prevaziđe distanca koja u realnosti postoji između društvenih grupa i one-mogućava da ovakvo iskustvo steknemo spontano.

U metodološkom smislu, ovaj modul je najsloženiji i najzahtevniji. Tehnike koje koristimo pokreću i intelektualne i emotivne sposobnosti učesnika i dovode ih u odnos samoposmatranja. Da bi ovaj modul bio uspešan, neophodno je da grupa bude već stabilna i iskusna u radioničarskom radu, da u njoj vlada poverenje, da ima dovoljno vremena za svaki korak i da se o saznanjima i iskustvima otvoreno razgovara.

U modulu 9 učesnici rade u manjim i većim grupama, i individualno. Voditelj mora s taktom ali i s autoritetom voditi proces i biti spreman da neprestano pruža podršku učesnicima. ■

Modul 9: Radionica 1

Novinari i producenti (šta je to diskriminacija?)

Cilj vežbe je da se na racionalan način steknu ili obnove osnovni pojmovi vezani za diskriminaciju. Fikcionim planom pojačavamo motivaciju učesnika, održavamo distancu i pripremamo teren za naredne vežbe.

Trajanje:

15 min.

Šta Vam je potrebno:

Priče iz prethodne vežbe na zidovima. Odštampani listovi sa definicijom diskriminacije u duplo manjem broju nego što ima učesnika.

OPIS: Učesnici mogu sedeti u velikom krugu ili grupisani po redakcijama. Voditelj nastavlja vođenje iz uloge.

VODITELJ: Vaše priče su objavljene, i izazvale su tako veliku reakciju, da se zainteresovala i filmska industrija. Gazda je oduševljen mogućnošću da se na osnovu priča snimi film. Poslao je priče producentima, da odluče koju hoće da otkupe za scenario.

Ali nije danas lako biti Gazda...

(Ako ste nekoga promovisali u Gazdu, dobro je da ta osoba iz uloge preuzme deo uvodnog teksta).

VODITELJ: Kada je Producent (mea culpa) video koliko stereotipa ima u pričama, izjavio je da one nisu prihvatljive za film. Rekao je da „gospoda novinari očigledno ne poznaju najbolje situacije o kojima su pisali“, a da filmska priča mora da bude istinita, originalna i zasnovana na konkretnim datostima.

Gazda nikako nije voljan da ispusti priliku da proda priču, jer bi film mnogo podigao čitanost TRE-SA. Besan kao ris, dao Vam je vrlo kratak rok da svoju priču očistite od stereotipa i izbegnete otkaz.

Naredio je da konsultujete literaturu i saznate tačno šta je to DISKRIMINACIJA.

Naravno, Vi ste revoltirani i obehraćeni. U očajanju, uzvikujete: **Ovo nije fer!**

Voditelj znatno upućuje učesnike da svi zajedno ponove uzvik.

VODITELJ: I gle čuda! Došla je Feri, Vaša dobra vila, i donela rešenje.

Asistent (može da se kostimira kao Dobra vila Feri!) unosi 4 primerka teksta.

Feri je na sajtu Kancelarije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije pronašla objašnjenje šta je to diskriminacija. Evo kako ono glasi:

Asistent ili Voditelj, ili učesnik kog Voditelj izvede, pročita sledeći tekst:

Diskriminacija je nejednako postupanje prema osobi ili nekoj grupi na osnovu nekog njihovog ličnog svojstva. To za posledicu ima nejednakost u šansama da ostvare ustavom i zakonom zagarantovana prava.

Diskriminacija je nejednako tretiranje, isključivanje, odnosno dovođenje u podređen položaj pojedinaca ili grupa ljudi koji se nalaze u istoj, sličnoj ili uporedivoj situaciji.

Diskriminacija se vrši i kada se osobe koje se nalaze u neravnopravnom položaju, tretiraju na isti – ravnopravan način. Tako, na primer, osobe sa invaliditetom nalaze se u nejednakom položaju prilikom zapošljavanja, pružanja zdravstvenih usluga i sl.

Drugim rečima, diskriminacija je nejednako postupanje prema

jednakima i jednako postupanje prema nejednakima.¹⁴

Dok Voditelj objašnjava, asistent deli po jedan primerak teksta grupama. Voditelj od grupa traži da kratko porazgovaraju o pojmovima u tekstu. ■

Istraživačko novinarstvo (činioči diskriminacije)

Ovo je prilika za učesnike da racionalno znanje o diskriminaciji nadgrade iskustvom učešća u situaciji. Predmet učenja su činioči diskriminacije. Vežba mora da se vodi postupno i lagano jer uvodi samoposmatranje (introspekciju) koje je složen postupak premeštanja i deljanja perspektive na subjektivno i objektivno gledište. Vežba je uvod u tehnike empatskog razumevanja pozicije Drugoga.

.....
¹⁴ Republika Srbija, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/staJeDiskriminacija.php>

Modul 9: Diskriminacija i empatija

Trajanje:

30 min.

Šta Vam je potrebno:

Priče iz prethodnog modula na zidovima. Lista različitosti iz Modula 2 ispisana na flip čartu ili velikom papiru na zidu. Papiri i olovke za beleške. Prostran radni prostor.

OPIS: Nakon što su učesnici prodiskutovali osnovne pojmove vezane za diskriminaciju, Voditelj nastavlja vođenje iz uloge.

VODITELJ: Sada znamo šta je diskriminacija, ali kako da to primenimo na našu priču? Hajde da pokušamo da saznamo kako se osećaju osobe u takvoj situaciji.

Unutar redakcija, učesnici se podele u parove (zato je potrebno da redakcije sadrže paran broj članova; ako ima 'prekobrojnih', asistent će uskočiti kao par). Voditelj traži od parova da zauzmu položaj likova u fotografiji od koje su krenuli u građenju priče, rečima: „**Stanite u sliku**“. Učesnici sami biraju koji će lik uzeti, i povremeno treba da zamene uloge. Dok učesnici stoje u položaju kao na fotografiji, Voditelj govori:

VODITELJ: Kada hoćemo da prepoznamo diskriminaciju, treba da imamo na umu da osnov za nju čine RAZLIČITOSTI. Međutim, ne prouzrokuje svaka različitost diskriminaciju. Proverite koja različitost – i da li samo jedna – u Vašoj fotografiji predstavlja povod za diskriminatorno ponašanje. Budite pažljivi, jer diskriminacija često ume da sakrije svoj pravi razlog.

Stanite u sliku.

Učesnici diskutuju i beleže zaključke. Dobro je i da imaju papire i olovke za beleške. Kao pomoć, Voditelj može na zidu da istakne listu različitosti (iz Modula 2) ispisanu krupnim slovima.

VAŽNO: Voditelj treba da insistira da učesnici svaki put zauzmu položaj likova u fotografiji, jer se svakim tim postupkom empatijsko razumevanje učesnika povećava.

VODITELJ: Takođe, treba pamtit i da diskriminaciju vrši dominantne, često većinske DRUŠTVENE GRUPE, nad slabijim ili manjinskim grupama. Brojnost nije uslov za diskriminaciju, kao što pokazuju primeri aparthejda, seksualne ili radne eksploatacije žena i dece i dr,

već je to takozvana realna društvena moć: ekonomska, politička, zakonska, tehnološka, pa i oružana... Odredite koji lik je dominantan, koji je podređen, i objasnite zašto.

Zamislite detaljnije društvenu grupu kojoj pripada Vaš diskriminator, i grupu kojoj pripada diskriminirani. Razmislite kakva su to grupe, ko ih sačinjava, kako žive, kakav im je sistem vrednosti i zašto.

Stanite u sliku.

Ponovo isprobavši položaj kao u fotografiji, učesnici razgovaraju. Dobro je da pritom zamene uloge, kako bi proverili mišljenja. Voditelj podstiče učesnike da zabeleže zaključke

VODITELJ: Diskriminacije nema ako je okolina ili društveno ustrojstvo ne omogućavaju. Stoga dobro razmislite KO NEDOSTAJE u Vašoj slici: ko su osobe iz jedne ili druge društvene grupe, ili važni likovi koji ne pripadaju nijednoj od njih, koje omogućavaju da se diskriminacija sprovodi – tako što je aktivno podržavaju, ili na nju prećutno pristaju, ili je prepoznaju a ne preduzimaju nikakvu akciju protiv nje, ili je čak i ne prepoznaju. Da li su to majka, otac, komšija, drug, kolega, policajac...

Stanite u sliku.

Učesnici zauzmu položaj u fotografiji, a zatim imenuju i opisuju dominantnu grupu, grupu kojoj pripada različita osoba, okruženje i nedostajuće likove u slici. I dalje beleže svoje zaključke.

VODITELJ: Najzad, nije beznačajno KADA i GDE se ova situacija odvija. Razmislite koje je mesto i vreme kada se diskriminacija događa. Ne morate biti preterano precizni u opisu, dovoljno je dati opštije odrednice (npr. grad, predgrađe, škola, jutro, proleće i sl).

Stanite u sliku.

Učesnici razgovaraju o hronotopu situacije i beleže rezultate. ■

Modul 9: Radionica 2

Kako postati scenarista (analiza diskriminacije)

Vežba kombinuje racionalne, emotivne i kreativne kapacitete učesnika da postigne razumevanje složenih odnosa unutar situacije diskriminacije. Zbog postizanja distance, aktere u diskriminaciji zamenjujemo reprezentima – u ovom slučaju to su

stolice koje simbolizuju pozicije likova. Kroz kreativno učešće i razmenu mišljenja u grupi, učesnici grade likove i definišu njihove odnose. Što grupe življe diskutuju, vežba će biti uspešnija.

Trajanje:

Šta Vam je potrebno:

Stabilne stolice. Radni prostor dovoljne veličine za simultan rad 4 grupe. Odštampane liste pitanja u 4 primerka (za svaku grupu po jedan) i zidna mapa s krupno ispisanim pitanjima. Beleške učesnika.

OPIS: Nakon analize u parovima, Voditelj zamoli učesnike da se ponovo spoje u redakcije i da razmene zaključke do kojih su došli. Beleške su veoma bitne za ovaj korak. Grupe treba da usaglase stavove i da se slože oko odgovora na pitanja iz prethodne vežbe. Kao pomoć, Voditelj ili asistent podele grupama pitanja u formi štampanog sažetka, i/ili ih istaknu na zidu ispisana krupnim slovima:

■ **Ko je u slici diskriminacije predstavnik sredine, a ko je različit?**

■ **U čemu je različitost? Koja je oblast diskriminacije?**

■ **Koje su važne odlike dominantne, a koje diskriminirane grupe? Kako ih možemo nazvati?**

■ **Ko nedostaje u slici? Ko čini akcione grupe?**

■ **Kada i gde se događa situacija diskriminacije?**

Zatim Voditelj najavi da će redakcije imati prezentaciju pred Gazdom.

Prezentacija će se odvijati tako što svaki učesnik odabira jedan lik čiju poziciju će zastupati. Učesnici se slobodno opredeljuju u izboru likova: starosna dob, pol i sl. nisu uslov za odabir lika. Dečaci mogu igrati starice, i sl. Važno je samo da svi likovi budu zastupljeni.

Voditelj uputi učesnike da upotrebe **stolice** da označe pozicije učesnika u situaciji diskriminacije, i naglasi da prilikom raspoređivanja stolica treba da vode računa o **međusobnim odnosima likova**: ko je u centru situacije, ko je kome suprotstavljen, ko je sa kim blizak, ko se izdvaja itd. Maštovitost u postavljanju stolica je dobrodošla do određene mere: stolice ne treba npr. kačiti o prozor, jer učesnici kasnije treba da sednu na njih.

Modul 9: Diskriminacija i empatija

VAŽNO: Učesnici ne treba da smišljaju priču niti da traže razrešenje situacije, već treba da pokušaju da što vernije prikažu samu situaciju diskriminacije.

Grupe treba da nameste onoliko stolica koliko situacija ima aktera (osim originalno dvoje, poziciju dobijaju svi likovi pronađeni kao nedostajući u slici), radeći u različitim delovima radnog prostora. Ovo je prilika u kojoj se dodatno diskutuje o likovima, odnosima i situaciji, tako da treba ostaviti dovoljno vremena za ovaj korak, ali ne previše! Voditelj mora neprestano da obilazi grupe i pomaže.

Kada su i prostor i učesnici spremni za prezentaciju, Voditelj najavi još jedan pripremni korak.

VAŽNO: Tokom ove vežbe, Voditelj mora da kreira atmosferu poverenja i posvećenosti, kako bi uspeo da sprovede narednu vežbu. ■

Modul 9: Radionica 3

U cipelama drugoga (građenje i upoznavanje lika)

Ova vežba ima ključni značaj za proces interkulturalnog učenja kroz dramu. Tehnika koja se originalno zove *Vodena fantazija* ovde je primenjena za postizanje empatije, odnosno za učenje-usvajanje načina za postizanje empatskog doživljaja. Mnogim učesnicima ova vežba biće prvi susret s empatskim pristupom; stoga Voditelj učesnike mora da pripremi kroz zagrevanje, i da ih postepeno izvede iz fantazije. Ukoliko ovu vežbu radi na posebnom času, dobro je da Voditelj izabere duže zagrevanje kojim će kod učesnika razviti usredsređenost na unutrašnji doživljaj i poverenje u sebe i grupu.

Trajanje:

30 min.

Šta Vam je potrebno:

Pre svega uslovi za rad - radna prostorija u kojoj vlada savršena tišina. Stolicе nameštene u pozicije likova. Obavezno asistent koji stoji ispred prostorije da spreči ulazanje i ometanje.

OPIS: Voditelj zamoli učesnike da sednu na stolice svojih likova i opuste se. Zatim objasni kako će se vežba odvijati.

VODITELJ: Moramo dobro poznavati naše likove, njihov život – biografiju, njihovo društvo i vreme, da bismo mogli da pripovedamo o njima. Jedan od načina da upoznamo naše likove jeste da 'obujemo njihove cipele' i proživimo jedan njihov običan dan.

Molim Vas da zatvorite oči i zamislite da ste lik koji zastupate.

Zamislite izgled Vašeg lika, njegovo opšte fizičko i psihičko stanje (da li je spor ili umoran, ili pun energije, da li ga nešto boli, da li je spokojan ili uznemiren...

Vaš lik proživće sada jedan pun dan, od svitanja do sledećeg svitanja. Ja ću Vas voditi kroz različita doba dana, a na Vama je da zamislite šta Vaš lik radi u tom trenutku, kako se oseća, šta mu je potrebno...

Opustite se i dišite duboko.

Noć je. Ulice su puste¹⁵. Vlada potpuna tišina.

.....
¹⁵ Voditelj će prilagoditi naznake uslovnostima priča, odnosno izmeniti opise ako npr. grad nije mesto radnje.

Prva vozila javnog saobraćaja polako počinju vožnju. Ona se jedina čuju na praznim bulevarima.

Otvoraju se prve pekare i ranoranioci izlaze na ulice.

Prva svetlost sunca pojavljuje se na horizontu. Grad oživljava, dostavna vozila kreću se ulicama. Ljudi polaze na posao. Neki vode malu decu u obdanište. Čuju se i prvi automobili, a javni prevoz postaje življi.

Sunce se popelo nad grad. Ulice su sada pune ljudi koji žure na svoja radna mesta. Prodavnice se otvaraju. Pojavljuju se i đaci na putu ka školi. Počinje radno vreme, ali vreva se ne smanjuje.

Kafići otvaraju bašte koje se polako pune. I ulični prodavci nude svoju robu. Studenti idu na fakultet. Toplo je i grad diše.

Sada već đaci izlaze na užinu i prave gužvu u prodavnicama i pekarama. Domaćice i penzioneri obavljaju nabavke na pijacama. Gužve na šalterima se zahuktavaju. Saobraćaj je teško prohodan.

Vreme je ručka. Gužva u gradu je velika. Đaci izlaze sa nastave i službenici koriste pauze. Postalo je toplije i sve gradske bašte su pune. ... Itd, itd...

U ovom predlogu vođenja nisu korišćene oznake za vreme, već se opisno sugerise doba dana. Voditelj naravno može da se opredeli da doda, ili da isključivo koristi časove u danu. U svakom slučaju, Voditelj treba da dovede učesnike do kraja dana, odnosno do onog sata od kog je počeo vođenje. Važno je da Voditelj pravi pauze između pojedinih vremenskih indikacija, kako bi ostavio prostor učesnicima da razviju zamišljene situacije.

Po završetku vođenja, Voditelj treba da ostavi neko vreme da učesnici dovrše svoj zamišljen dan, i zatim da ih uputi da lagano otvore oči kada osećaju da su za to spremni.

VAŽNO: Ova vežba izaziva visok stepen koncentracije učesnika na unutrašnji doživljaj. Treba da budemo spremni da će nakon nje rad jedno vreme teći laganijim tempom. To svakako treba poštovati, jer smo učesnike naveli da izgrade čitav jedan svet koji još izvesno vreme živo nose u sebi.

Ukoliko je ovde vreme za pauzu, Voditelj se učesnicima zahvali, izrazi nadu da sada još bolje razumeju lik koji su odabrali da zastupaju, a zatim ih uputi da u pauzi pripreme argumentaciju

kojom će objasniti koje mesto njihov lik zauzima u situaciji diskriminacije (prema tome kako je pozicionirana stolica) i obrazložiti zašto se lik postavlja na takav način. ■

Modul 9: Radionica 4

U stolici drugoga (reprezentacija likova)

Vežba sublimira sva iskustva i saznanja stečena kroz proces i stvar bogatu sliku situacije u kojoj likovi stoje u logičnim i čvrsto povezanim odnosima. Ako je proces valjano sproveden, učesnici su stekli razumevanje kako situacije diskriminacije, tako i svakog lika ponaosob. Idealno je ako učesnici uspeju da svaki – i najnegativniji lik – „odbrane”: da predoče njegove motive za poziciju koju zauzima, šta čini prema drugim likovima i šire okolnosti diskriminatorne situacije.

Trajanje:

OPIS: Voditelj zamoli učesnike da se pripreme za jezgrovitu prezentaciju, ograničivši vreme prezentacije na maksimalno 10 minuta po grupi. Učesnici treba da sednu u

Proces 3: Slike moje i tvoje

Modul 9: Diskriminacija i empatija

stolice i da u ime lika koji predstavljaju, iznesu svoje viđenje situacije. Iskazi treba da budu sažeti i karakteristični za lik koji govori – jezički, frazeološki, iskustveno, emotivno... Voditelj može da podseti učesnike na vežbu *Draga Bako* iz modula 5, gde je posebna pažnja bila posvećena građenju teksta iz lika.

Nakon pripreme od desetak minuta, i odmora, ako ste u školi, redakcija po redakcija se predstavlja. Predstavljanje redakcija treba planirati kao celinu, bez odmora. Način na koji će se iskazi likova povezivati stvar je slobodne odluke svake grupe, a jedino pravilo je da svaki lik treba da dobije reč.

Kada jedna redakcija završi predstavljanje, Voditelj sa čitavom grupom analizira situaciju: imenuje diskriminatora (predstavnik sredine), diskriminisanog (različit), oblast diskriminacije itd.

VAŽNO: Voditelj uvek koristi **pitanja** da navede učesnike da razmišljaju i samostalno dođu do zaključka.

Cilj razgovora nije da se oceni prezentacija, već da se kroz analizu situacije pronikne u mehanizam dis-

kriminacije, da se jasno predoči koje okolnosti je omogućavaju i da se ukaže gde leže mogućnosti za pozitivno razrešenje. U razgovorima treba da učestvuje čitava grupa. Razgovori o pojedinim slikama takođe ne treba da traju duže od 10 minuta; naime, nije korisno da se o situaciji baš sve kaže, već treba jasno da se ocrtava pravac u kom će učesnici nastaviti da razmišljaju.

Nakon što sve redakcije prikažu svoje situacije i završe se analize, Voditelj zamoli učesnike da stolice ostave u položaju u kojem su, pošto će na njima biti još posla. Iz uloge Gazdine desne ruke, Voditelj saopšti učesnicima da se od redakcija očekuje da dovrše priču. Producent, naravno, želi HAPPY END.

VAŽNO: Voditelj obavezno treba da pohvali sve učesnike, bez obzira kakve su rezultate pokazali u prezentacijama, jer je empatisko povezivanje do kog dovodi vođena fantazija veliki izazov i iskorak za svakoga, a posebno za mladog čoveka, i potrebno je ohrabrenje da se ono nadalje vežba i neguje. ■

Modul 9: Radionica 5

Happy end (prezentacija likova)

U ovoj vežbi tražimo izlaz iz diskriminatorne situacije. Cilj nije da se izlaz po svaku cenu nađe, već da se razgovara o mogućnostima i preprekama. Jako je korisno i kada se pojave utopijska rešenja, jer to omogućava da se u razgovoru navedu realne okolnosti koje upravljaju situacijom. Potrebno je da se Voditelj pripremi i upozna zakonske regulative i instance kojima diskriminisanе osobe mogu da poboljšaju svoju situaciju.

Trajanje:

OPIS: Podsetivši učesnike da im predstoji razrada Happy End-a filmske priče, Voditelj zamoli redakcije da razmisle kako je moguće promeniti situaciju da bi se prevazišla diskriminacija.

Učesnici treba likove-stolice (sada neće sedati na njih!) da postave u nov, drugačiji odnos koji otvara mogućnost da se u perspektivi postigne ravnopravnost. Vreme za rad je 15 minuta. Unutar redakcija će se razviti živa diskusija koju Voditelj u povremenim obilascima treba da podstiče.

Modul 10: Konflikti i rešenje konflikta

Modul 10 je finale trećeg procesa. Kao i u prethodim procesima, osmišljen je kao kreativna završnica: ne samo zato što učenje i analizu valja završiti sintezom – primenom znanja, već i stoga što kreativnost, maštovitost i duhovitost otvaraju nove mogućnosti za razrešenje problema koje smo upoznali kroz proces. U ovom modulu, stoga, treba da preovlađuje radost igre.

Tema ovog modula su konflikti i rešenje konflikta. U radu sa mladima, ovaj program ima poseban značaj, kao prilika da mlad čovek stekne osnovne veštine prevazilaženja konflikta, kojima ga, inače, nijedan segment društva ne uči. Radi postizanja bezbedne distance, čitav modul se vodi na fikcionom planu i konflikti u životu se sagledavaju kroz konflikt kao dramsku kategoriju.

Konflikt ili sukob je jedan od osnovnih pojmova u dramskoj umetnosti, koji omogućava razvoj dramske priče¹⁶. Ovde ga koristimo kao mehanizam za kreativnu transformaciju. Naime, potrebno je uvesti konflikt

.....

¹⁶ Za objašnjenje dramskog sukoba videti Vodič kroz kreativni dramski proces, str. 40, <http://bazaart.org.rs/>

Kada redakcije završe rad, Voditelj zamoli Šefove redakcija da obrazlože rešenje. Po istom principu kao u prethodnoj vežbi, bez konačnog zaključivanja o ispravnosti rešenja, Voditelj moderira razgovor sa čitavom grupom kako bi podstakao razumevanje i razmišljanje o problemu. Ovi razgovori treba da traju oko 5 minuta, izuzetno do 10 minuta, ako se pojave snažna i argumentovana oprečna mišljenja. Voditelj treba razgovore da kanališe u smislu međusobnog uvažavanja učesnika, ali nikako da ih seče; razgovori su jedan od ciljeva ove vežbe, kao okvir za učenje ali i za razvoj kulture dijaloga.

VAŽNO: Voditelj može očekivati dve vrste neupotrebljivih predloga: konzervativne i idealističke.

Konzervativni su oni predlozi koji teže da se zadrži stanje neravnopravnosti. Oni se pozivaju na zakonske mogućnosti i okvir (npr. Svi imaju pravo na školovanje), iako je jasno se oni u praksi masovno krše. Takve predloge bi u javnom dijalogu dali demagozi koji na neki način profitiraju od diskriminacije i ne žele da se situacija promeni, a među našim učesnicima oni koji od nekoga pričaju takav uticaj. Voditelj ne treba

da seče ovakve predloge, već da stvori atmosferu uvažavanja i podstakne razgovor u kom će se čuti drugačija argumentacija.

Idealistički predlozi mogu imati sličnu formu (Mladi Rom treba da završi fakultet i da se zaposli) ali oni nisu demagoški; njih daju učesnici koji su u svojoj sredini preterano zaštićeni i nikada nisu došli u neposredan dodir sa situacijom diskriminacije. U tom slučaju, Voditelj treba taktično da istakne činjenice i omogućiti da se u razgovoru razmene mišljenja.

Da bi okončao radionicu, Voditelj (u ulozi) može da kaže da su Gazda i Producent pratili prezentacije putem video linka, da su sve priče toliko upečatljive da Producent ne može odmah da se odluči, već mora dobro da razmisli koju će priču odabrati kao osnovu za scenario.

VAŽNO: Voditelj treba sve učesnike da pohvali za živo učešće u radionici, kako bi afirmisao aktivno uključivanje u diskusiju, iznošenje sopstvenog i uvažavanje tuđeg mišljenja. ■

ā

Modul 10: Konflikti i rešenje konflikta

da bi se od situacije diskriminacije izgradila dramska priča. Situacija diskriminacije ne sadrži sukob, jer je diskriminacija moguća samo dok se neko ne pobuni. Dakle, od diskriminacije do drame postoji jedan važan korak: voljna radnja nekog lika da promeni situaciju diskriminacije.

Najzad, drama je postupak uspostavljanja narušene ravnoteže¹⁷ koji za rezultat ima promenu; primenjena na temu (ne)ravnopravnosti, kreativna drama podstiče na promenu.

Naravno, temi konflikata ne prilazi-mo eksplicitno i direktno. Naprotiv. Tehnike primenjene u vežbama podstiču učesnike da razviju više mogućih scenarija razrešenja situacije, a sopstvenu poziciju da sagledaju iz pozicije Drugoga i kroz humor.

Rad je individualan, u manjim i većim grupama. Voditelj u ovom modulu treba maksimalno da angažuje sopstvenu maštu i smisao za humor. ■

.....
¹⁷ U smislu dramske priče, diskriminaciju posmatramo kao poremećaj društvene ravnoteže. Moć je i razvoj u obrnutom smeru: da neko radi na uvođenju diskriminacije u uravnoteženu, nenasilnu situaciju. Do sukoba će doći i kada se susretnu dve kulture koje nisu spremne na toleranciju.

Modul 10: Radionica 1

Dodirni i uradi (postupak i radnja)

Tehnika služi podsticanju mašte i igrovnosti. Izlazeći iz rutinskog posmatranja namene predmeta, učesnici šire horizont mogućnosti svog odnosa prema stvarnosti kroz igru i invenciju. Takođe se prikuplja materijal za dalji rad.

Trajanje:

40 min.

Šta Vam je potrebno:

Jedan predmet koji pripada priči odabranoj za razradu.

OPIS: Za razradu Voditelj treba da odabere priču koja je u prethodnoj fazi imala najviše stereotipa. Stereotipi nam daju materijal za rad, a takva priča po pravilu sadrži aktuelan primer diskriminacije, bliska je učesnicima i uključuje veći broj likova koji mogu da se razvijaju.

Iz te priče Voditelj treba da odabere jedan predmet koji se tokom radnje pojavljuje, i da ga donese na radionicu. To može biti bilo šta: igračka, komad alata, odevni predmet, cvet, muzički instrument... ili veštačka vilica 😊.

VAŽNO: Kao i uvek, predmet je bolje improvizovati ili sugerisati, nego nastojati da se donese veran primerak; vrlo je verovatno da će se rukovanjem tokom vežbe predmet oštetiti.

VODITELJ: U cik zore, zvoni Vam mobilni. Na vezi je sekretar redakcije, koji Vam kaže da je Producent odabrao priču! Film će se snimati po priči (NAVEDITE NAZIV PRIČE). Gazda traži da se svi hitno vratite u redakciju i razradite događaje.

Voditelj spusti predmet na sred radnog prostora. Svi učesnici i Voditelj stanu u krug oko predmeta.

U redakciji, kolege Vam saopštavaju da je Producent tražio da (NAVEDITE PREDMET) koji proizvodi sponzor filma, bude neprestano u kadru. Na nama je da ga uklopimo u događaje. Predlažem da svako od nas pokuša da učini nešto sa ovim predmetom.

Učesnici prilaze predmetu u sredi-ni kruga, uzimaju ga i svako uradi neku jednostavnu radnju s predmetom. Kad završi radnju, svaki učesnik treba da vrati predmet u sredi-nu kruga.

VAŽNO: Obavezno se koristi princip **transpozicije**¹⁸: predmet tretiramo slobodno, tako da je jasno da on više nije ono što je u realnosti, već radnjom pokažemo da predstavlja nešto drugo. Npr. šejir upotrebimo kao da je tanjir, volan, mačka... Kako bi učesnicima sugerisao da koriste transpoziciju i time neograničeno prošire mogućnosti upotrebe predmeta, Voditelj treba među prvima da uradi vežbu.

Kada svi učesnici završe prvi krug, Voditelj rezimira koji likovi postoje u priči koja se razrađuje (npr. Majka, Komšija, Policajac, Sudija, Učiteljica itd) i uputi učesnike da razmisle kom liku odgovara radnja koju su razvili u prvom krugu. Autori priče ne moraju uzeti isti lik kojim su se ranije bavili.

U sledećem krugu učesnici treba da koriste predmet „iz lika”, tj. da igraju odabran lik. Tom prilikom će učesnici prirodno razraditi korišćenje predmeta, a mogu i da uvedu tekst. Ove malene ‘partiture’ trajaće nešto

.....

¹⁸ Za objašnjenje postupka transpozicije videti Vodič kroz kreativni dramski proces, str. 73, <http://bazaart.org.rs/>

duže od onih izvedenih u prvom krugu, doneće mnogo smeha, pozitivne energije i uvažavanja kreativnosti kolega, i daće obilje materijala za nastavak rada.

VAŽNO: Ovu vežbu ne treba raditi pre razrade likova kroz mapu diskriminacije sa stolicama i vođenu fantaziju, jer postoji opasnost da produbi stereotipe. Pošto se izvodi individualno, učesnici, koji najčešće nemaju kreativno iskustvo i integritet koji se njime razvija, mogu posegnuti za stereotipima kao lakim načinom da se dopadnu grupi. ■

Modul 10: Radionica 2

Neobična priča (razvijanje scenarija)

Vežbom dalje podstičemo maštu i razvijamo neobična scenarija za razrešenja situacije diskriminacije. Čim osmišljavaju priču, učesnici moraju da uvedu princip sukoba, da se opredele za protagonistu, antagonistu, predmet sukoba itd. Vežba služi Voditelju da dobije okosnicu dramske priče koju će dalje razrađivati kroz proces.

Trajanje:

20-30
min.

Šta Vam je potrebno:

Stolice za sedenje, a može da se sedi i na podu.

OPIS: Kada svi završe prethodnu vežbu, Voditelj pozove učesnike da sednu u krug i pita ih ko je spreman da ispričava priču uklapajući postupke koje je video. Zadatak je da se na logičan način povežu 3 najinteresantnije radnje po mišljenju pripovedača (mogu se uzeti radnje bilo koga iz kruga), i da se predloži originalno i nekonvencionalno rešenje situacije (kao opozit stereotipima).

Ko god ima predlog priče, treba da dobije priliku da je ispriča. Učesnici mogu da pripovedaju iz kruga, ili se može formirati neobavezni auditorijum.

Ako je zadovoljan postignutim, Voditelj ovde može završiti postupak građenja sadržaja, fiksirati materijal (zamoliti učesnike da priče zapišu) i pristupiti dramatizaciji¹⁹. Ako pak smatra da se razmišljanje učesnika i dalje kre-

.....

¹⁹ Za šire objašnjenje dramatizacije videti Vodič kroz kreativni dramski proces, str. 44, <http://bazaart.org.rs/>

Proces 3: Slike moje i tvoje

Modul 10: Konflikti i rešenje konflikta

će u konvencionalnim okvirima, kako bi podstakao svežinu uvođenjem obrta i preokreta, može da primeni vežbe *Smaraš-Varaš* i *Verovali ili ne*. ■

Nemoj da smaraš, i nemoj da varaš! (uvodjenje obrta i preokreta)

Vežba je odličan način da se otmete stereotipu! Od grupe se traži da zapazi opšta mesta i stereotipe, a od pripovedača inventivnost i koncentracija. Cilj vežbe je da priču obogati obrtima i preokretima, i time navede učesnike da sagledaju nove mogućnosti u razvoju događaja.

Trajanje:

OPIS: Voditelj pozove nekog od učesnika koji su pripovedali u prethodnom koraku, i traži da ponovi svoju priču, s tim što ostalim učesnicima objasni da mogu da koriste reči *Smaraš* i *Varaš*. *Smaraš* je signal za pripovedača da priču odvede u zanimljivom, neočekivanom, čak neverovatnom pravcu. *Varaš* je signal da je u tome preterao, i da priča treba da se vraća ka verovatnijem toku događaja. Zavisno od grupe, Voditelj može

dopustiti učesnicima neograničen broj intervencija, ili ograničiti pravo svakog učesnika na samo 1 signal. Takođe, umesto reči *Smaraš* učesnici mogu da koriste naglašeno zevanje, a umesto *Varaš* neki uzvik, npr. *Eeeeeee!*

VAŽNO: Učesnici treba da sačekaju da priča uzme zalet pre nego što počnu da intervenišu.

Pošto ova vežba nije nimalo laka, broj dobrovoljaca će se veoma brzo smanjiti. Pre nego što se obeshrabre, Voditelj treba da dovede one pripovedače na čijim rešenjima želi da interveniše. Ukoliko se učesnici baš ne snalaze, dobro je da Voditelj svojim pripovedanjem da primer i okuraži učesnike da i oni pokušaju. Uspešne priče treba pohvaliti i svakako zapisati. ■

Modul 10: Radionica 3

Verovali ili ne (oslobađanje od konvencija)

I ova i prethodna vežba prvenstveno ciljaju na buđenje mašte i kreativnosti, dok se na analitičkom razmišljanju ovde ne insistira. Kreativnost je ključna u nalaženju solucija,

i stoga ove vežbe imaju svoje važno mesto u radu na razvoju društvene ravnopravnosti.

Trajanje:

Šta Vam je potrebno:

Radni prostor.

VELIČINA GRUPE: do 6 učesnika u grupi.

OPIS: Učesnici stanu u krug, a Voditelj ih zamoli da jedan po jedan kažu koji lik su igrali u vežbi s predmetima. Zatim Voditelj podeli učesnike u manje grupe po redu, tako kako su stali, bez obzira koji likovi se nađu u grupi: npr. mogu biti 3 ministra u istoj grupi, ili 1 ministar sa 3 ministarke itd.

Zadatak je da se svi likovi uključe u logičnu priču koja i dalje ima za temu osnovnu situaciju diskriminacije iz novinske priče, da se osmisli originalno (i pozitivno!) rešenje, i da se napravi scenska prezentacija. Voditelj treba da usmeri razgovor o scenским prezentacijama prema originalnosti ponuđenih rešenja, odnosno da ukaže na upotrebu stereotipa, ako se negde pojave. ■

Modul 10: Radionica 4

Još malo iznenađenja (mehanizmi učenja)

Nakon što smo izbegavali da konflikt direktno adresiramo, učesnike neočekivano stavljamo u situaciju koja se može razviti u sukob, a može se i prevazići. Vežba je veoma važan deo interkulturalnog učenja jer u laboratorijskim uslovima ostvaruje izlazak iz zone komfora²⁰. Vežba se ne preporučuje sa grupom u kojoj nije izgrađeno stabilno poverenje učesnika i Voditelja u međusobnu dobronamernost i konstruktivnost. Čak i u stabilnoj grupi, Voditelj mora biti izuzetno pažljiv i osetljiv do koje granice treba da ide. Ako se uradi valjano, vežba pokazuje kako odmerena i kontrolisana provokacija može uključiti dodatne potencijale pažnje, koncentracije i angažmana u svim procesima učenja.

Trajanje:

20
min.

Šta Vam je potrebno:

Radni prostor.

²⁰ O zonama ponašanja pročitajte u uvodnom članku Interkulturalno učenje na str. 13.

VAŽNO: Ovu vežbu možete izvesti samo jednom, jer vam nikada više grupa neće verovati da ste ozbiljni 😊.

OPIS: Bilo koja situacija prezentacije može da se iskoristi kao povod za vežbu. Vežbu vodi Voditelj ili zaduži drugu osobu u svojstvu Smetala-Zanovetala. Vežba se sastoji u isprva blagoj, pa sve oštrijoj kritici učesnika, njihove zamisli i izvođenja, načina prezentacije ili argumentacije... Kritika treba da isprovocira reakcije učesnika, da ih navede da brane svoje stavove, da se zauzmu jedni za druge, da se ili ujedine ili podele, da kažu ili učine stvari koje normalno ne bi rekli ili učinili. Takođe krišom, da grupa ne zna, možemo da zadužimo Medijatora koji treba da navede grupu da mirno sredi situaciju. Ako ga nema, posmatramo kako grupa reaguje.

Čim primeti da je neko spreman da napusti situaciju ili prostoriju, Voditelj treba da prekine vežbu, objavi da je bila u pitanju „skrivena kamera“, i zahvali se učesnicima što su omogućili da se vežba realizuje, jer je ona veoma bitna i korisna. Voditelj sačekava samo malo da učesnici odahnu (ismeju se, izviču, umire...) i odmah pređe na objašnjenje svrhe vežbe.

Objasni pojam zona ponašanja – zone komfora, zone rizika i zone panike i naglasi da se učenje uvek odvija u zoni rizika, dok stalni boravak u zoni komfora sprečava osobe da se razvijaju. Voditelj objasni učesnicima da ih je svesno, prekršivši očekivane norme ponašanja, izveo iz zone komfora kako bi im demonstrirao šok do kog dolazi u interkulturalnom susretu gde učesnici ne znaju kako da tumače ponašanje Drugoga, njegove/njene motive i manire.

Ovu radionicu treba završiti novom, zanimljivom i vedrom vežbom (nikako nije dobro da se odmah nakon ove vežbe grupa rastane!) koja će ujediniti grupu i harmonizovati odnose. Predlažemo vežbu *Poslovice u pokretu*, koja istovremeno čini most prema poslednjem procesnom modulu namenjenom primeni na času književnosti. ■

Modul 10: Radionica 5

Poslovice u pokretu (uvod u primenu tehnika u nastavi)

Pošto baratamo sadržajima koji su uglavnom prepoznatljivi svima, vežba nije preteška, a zbog sasvim blage note kompetitivnosti dobro

Proces 3: Slike moje i tvoje

Modul 10: Konflikti i rešenje konflikta

drži pažnju učesnika i može se po potrebi razrađivati. Može poslužiti i kao dobro zagrevanje za komplikovaniji zadatak koji sledi u vežbi Ana i Filip.

Trajanje:

30 min.

Šta Vam je potrebno:

Radni prostor po kome se izvođači mogu slobodno kretati.

VELIČINA GRUPE: Učesnike podelite u više grupa tako da sve grupe budu brojčano različite.

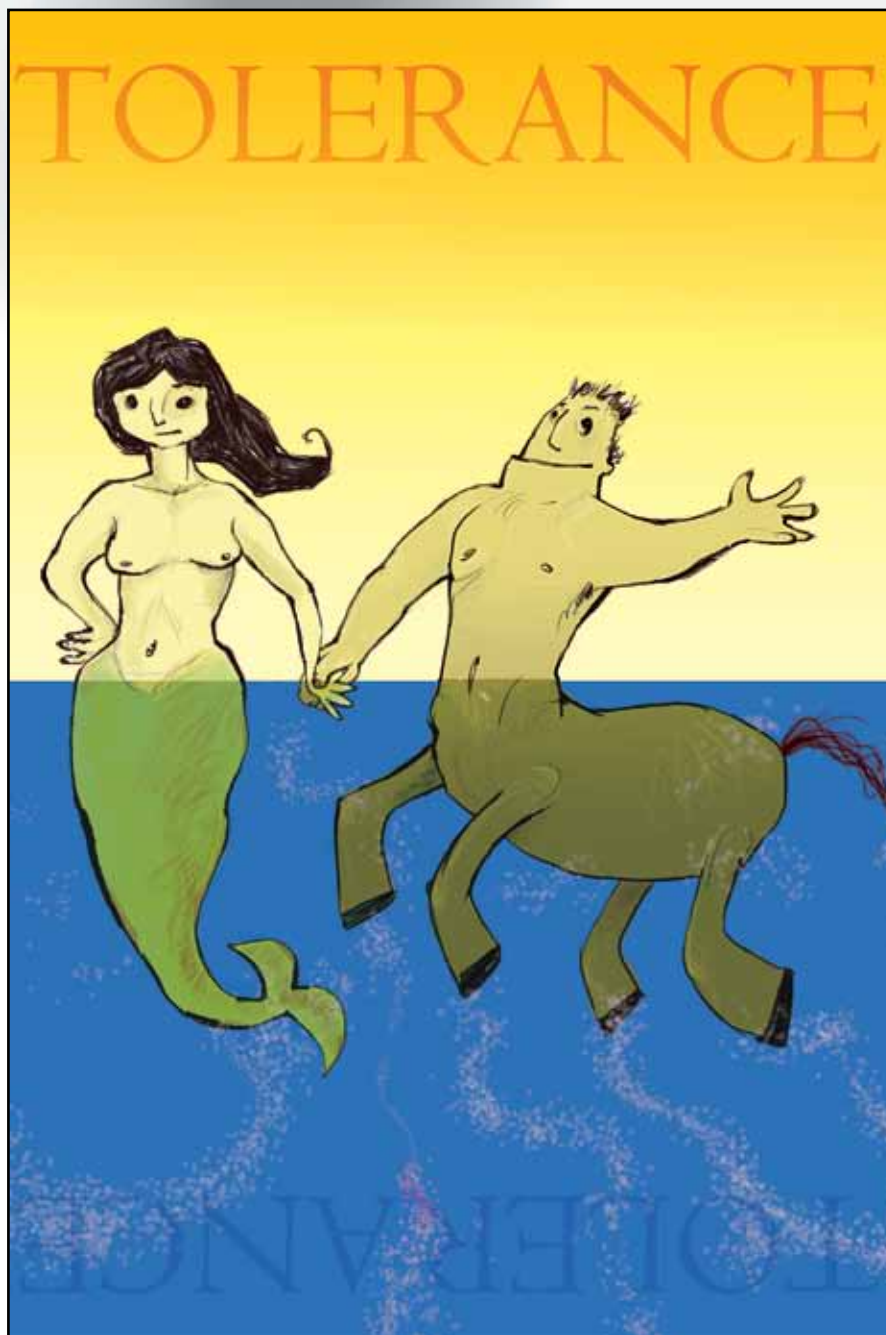
OPIS: Vežba ima 3 koraka: **dogovor**, **izvođenje** i **pogađanje**.

DOGOVOR: Svaka grupa treba da smisli poslovicu ili izreku koja ima onoliko reči koliko ima učesnika. Važno je da poslovica/izreka bude poznata svima (citati iz manje poznatih dela ne dolaze u obzir). Različit broj učesnika u grupama je neophodan, da bi se izbeglo izvođenje iste rečenice u više grupa.

Svaki učesnik treba da odabere po jednu reč iz poslovice/izreke i da nađe odgovarajući pokret za svoju reč.

IZVOĐENJE: Svi učesnici jedne grupe se istovremeno kreću po prostoru i izvođe pokret svoje reči. Ostali posmatraju pokrete i pokušavaju da pogode koji pokret znači koju reč i o kojoj se posloviци radi.

POGAĐANJE: Kada neko od posmatrača misli da je odgonetnuo poslovicu, kaže STOP, i izvođači se zaustavljaju na poziciji na kojoj su se zatekli. Pogađač bez reči treba da dovede izvođače na sredinu prostora, gde će ih pravolinijski poređati u rečenicu, s leva na desno (po redosledu po kom bi reči bile napisane). Ukoliko redosled nije precizan, neki drugi pogađač ga može korigovati. Ukoliko pogađač uopšte nije pogodio poslovicu i reči u njoj, izvođači nastavljaju svoje pokrete u prostoru, dok se ne dođe do novog pokušaja tj. do tačnog rešenja. ■

Marica Kičušić

Proces 4: Ana i Filip

Ova vežba je primer kako je moguće primeniti kreativni dramski pristup za obradu gradiva na času književnosti²¹ i ostvariti istovremeno ishode u sva tri polja kompetencija učenika: znanje zacrtano školskim programom, veštine njebove verbalne i neverbalne artikulacije, kao i artikulaciju i razvoj vrednosnih sudova.

.....

²¹ Isti model može se primeniti i u procesu građanskog vaspitanja ili u nastavi drugih predmeta.

Proces 4: Ana i Filip

METOD: Vežba povezuje školski program i realan život i kroz paralele iz života učenicima približava književno delo. U tom smislu, Nastavnik može da primeni vežbu pre nego što učenici pročitaju delo. Vežba tematizuje, a potom problematizuje ključne kulturne vrednosti kao što su porodica, brak, prijateljstvo, ljubav, lojalnost, materijalno bogatstvo, društveni status itd. Odigravajući likove koji zastupaju različita vrednosna gledišta, učenici stižu dublje razumevanje kulture i postižu interkulturalno učenje.

CILJEVI: Vežba će učenicima pružiti stanovište sa kog mogu da razumeju, dožive i poštuju poetsku misao, omogućiti im da preispitaju, potvrde ili usvoje važne vrednosti, pomoći im da se kroz književnu priču bezbedno suoče sa sopstvenim predrasudama ili predrasudama okoline i da prožive iskustvo njihovog prevazilaženja.

ISHODI: Kroz vežbu se razvija kritičko mišljenje, neophodno da bi se prevazišli kako kulturni, tako i literarni stereotipi; podstiče se zanimanje učesnika za konkretno delo i za književnost u celini; mladi uče kako da artikuliraju svoja iskustva i doživljaj, i uviđaju da i ona imaju značaj dostojan književnog dela. Grupni rad, svakako, razvija dijalog i razmenu među učesnicima i neguje saradnički duh.

S obzirom da je vežba namenjena prvenstveno primeni na času, u

opisu koristimo termin Nastavnik umesto Voditelj i učenici umesto učesnici. Naravno, vežba se može koristiti i u radu van formalnog školskog konteksta, a uloga Voditelja procesa i Nastavnika je ista.

Šta Vam je potrebno:

Fabula književnog dela prepričana veoma otvoreno (sa što manje ulaženja u motive likova), ispisana krupnim slovima na papiru A4 isečenom u trake, tako da na svakoj traci piše po jedna rečenica iz teksta; rečenice nisu numerisane, niti je redosled na bilo kakav način označen. Kao primer, u prilogu donosimo 4 predloga priča i način njihovog odvajanja.

Flip čart ili veliki papir zalepljen na zid, i debeli flomasteri. Za ovu vežbu Nastavnik treba da pozove ili odredi pomoćnika - asistenta.

VELIČINA GRUPE: Minimum 2 ili više učesnika po rečenici teksta.

TRAJANJE AKTIVNOSTI: Prema potrebama i mogućnostima nastavnika.

OPIS: Nakon zagrevanja koje možemo iskoristiti da učenike podelimo

u parove ili male grupe, Nastavnik objasni vežbu, a asistent podeli grupicama po jednu rečenicu iz teksta. Zadatak za učenike je da na nivou čitave grupe, bez verbalne komunikacije (to je veoma važno!), slože priču od rečenica. Nastavnik treba strpljivo da sačeka da učenici sami pronađu način kako će se dogovarati bez reči.

Kada grupa dovede rečenice u redosled koji se svim članovima čini logičnim, Nastavnik izvede jednog učenika da glasno pročita složenu priču. Ukoliko se rešenje grupe mnogo razlikuje od originala, Nastavnik ili asistent pročitaju priču kakva je u predlošku; ali ukoliko su odstupanja ili varijante zanemarljive i ne menjaju suštinu teksta, Nastavnik može navesti koje su, ali ne treba da ih ispravlja.

Nakon što se priča pročita, Nastavnik može da ostvari **razradu** kroz jedan od dva ponuđena pristupa, ili njihovom kombinacijom.

Prvi pristup preuzet je iz međunarodno usvojene i rasprostranjene vežbe *Abigej*²² i zasniva se na vrednovanju postupaka likova u priči. Koristi radioničarske metode u koje Nastavnik može i ne mora da uključi dramske tehnike, a odvija se u 3 standardna koraka:

.....
²² Videti http://www.pilgrimage-project.eu/www/docs/abigal_discussing_values.pdf

1. Individualni rad: Učenici pojedinačno razmišljaju o postupcima likova u priči i prave ličnu rang-listu likova ocenjujući njihovo ponašanje: broj 1 pripada liku koji se najgore ponaša, i tako dalje. Nije dozvoljeno staviti dva lika na isto mesto; mora da postoji razlika, koliko god bila mala.

2. Rad u malim grupama: Posle 10-ak minuta, Nastavnik učenike podeli u manje grupe (do 6 članova). Učenici treba da uporede lične rang-liste i da se kroz razgovor – koji treba da bude što življi – usaglase unutar grupe oko zajedničke rang-liste. Primena matematičkog metoda (sabiranjem pojedinačnih ocena) ometa da se ostvari ishod vežbe i Nastavnik može da je zabrani. Da bi podstakao diskusiju, Nastavnik treba promišljeno da komponuje grupe po sličnosti ili po različitosti - da spoji učenike istog ili različitog pola, starosti, socijalnog porekla, itd; kompozicija grupa direktno će zavisi od cilja koji Nastavnik želi da postigne.²³

.....

²³ Uobičajeno je da male grupe formiramo raznovrsno, kako bismo podstakli što življu diskusiju unutar njih. Međutim, na jednoj od radionica sa nastavnicima, gde je komunikacija na nivou čitave grupe bila suspregnuta, grupisali smo učesnike prema generacijskoj sličnosti (kao uvod u vežbu iskoristili smo živu skalu, gde su se učesnici poredali po godini rođenja). Grupe su brzo i lako izgledale svoje rang liste, ali se razgovor koji se potom poveo u plenumu, razvio u veoma dinamičnu platformu za upoređivanje generacijskih stavova, i bio je izuzetno koristan i nama i učesnicima.

3. Rad u plenumu: Nakon 30-ak minuta diskusije treba završiti, kako bi grupe izložile svoje zaključke pred odeljenjem, a asistent upisao ocene likova u tabelu na flip čartu ili na zidu. Svaka grupa treba da obrazloži zašto je dala takve ocene. Pošto sve grupe navedu svoje rang-liste, Nastavnik treba da povede diskusiju, prvo sumirajući rezultate i ukazujući na sličnosti i razlike u ocenjivanju, a zatim postupno i taktično podstičući diskusiju među grupama o razlozima i osnovama za ocene.

VAŽNO: Ako želi da upotrebi radioničarske metode, u postupku analize Nastavnik može izaći u prostor i uključiti tehniku izgradnje živih slika ili se poslužiti tehnikama nameštanja stolica (stolice zastupaju poziciju likova) iz prethodnih modula.

RAZLOG ZA KORIŠĆENJE OVOG PRISTUPA: Razmišljanje o postupcima likova sa vrednosnog stanovišta razvija kritičko mišljenje kod učesnika i omogućava **dubinsku analizu teksta**. Naime, priče su namerno nedorečene, kako bi se izazvalo učitavanje značenja, ali i podstakla analiza i promišljanje motiva i postupaka likova.

Da bi ih naveo da proniknu u motive likova, Nastavnik pitanjima treba da ukaže učenicima na nedoslednosti u

ponašanju likova. Na primer: Ako Filip stvarno voli Anu, zašto je ranije nije zaprosio? Zašto Ana odbija Filipa? Da li bi se udala za Stefana da nije iz bogate porodice? Zašto Filipov otac daje sinu novac ako je protiv njegovog načina života? Zašto je Filipova majka pasivna? itd. Kroz razgovor koji problematizuje postupke likova, učenici uče da zapazuju implicitne indikacije i iščitavaju značenja neizrečena u tekstu.

Dekonstrukcija teksta korak je ka opažanju stereotipa. Priče su, naime, prepričane tako da analizom Nastavnik može da razotkrije mehanizam učitavanja stereotipa. U tekst su svesno ugrađeni okidači za predrasude i stereotipe koji uslovljavaju razumevanje priče. Nastavnik treba da ih učini vidljivim i problematizuje kroz razgovor.

NA PRIMER: Kako doživljavamo pojam braka? Da li bračni status određuje ponašanje likova i na koji način? Ako Anin ljubavnik nije iste veroispovesti, da li to menja njene motive i kako? Ako je Ana Romkinja, šta to znači? Zašto se smatra da je loše biti radnik a dobro biti doktor? Da li su devojke uvek čedne, a lojalnost uvek pozitivna? itd.

Ako vešto vodi analizu, Nastavnik će dovesti učenike do tumačenja teksta koje se značajno razlikuje u odnosu na početak procesa, a to može proveriti ponovnim rangiranjem likova.

Proces 4: Ana i Filip

Drugi pristup izveden je iz programa i zasniva se na postupku tematizacije kroz lična iskustva učesnika. Koristi kreativnu dramsku metodologiju i odvija se u 5 koraka:

1. Pronalaženje tema: Nakon što se priča pročita, Nastavnik povede razgovor sa učenicima o temama koje tekst sugerše. Svaka rečenica nosi jednu temu. Teme treba postaviti kao važne kulturne vrednosti bliske mladom čoveku (npr. ljubav, preljuba/prevara, oproštaj). Ovaj korak ima ključni značaj u vežbi, i stoga za njega treba obezbediti dovoljno vremena.

Cilj je da se kulturne vrednosti ili uslovnosti sadržane u temama što više i plastičnije približe učenicima i njihovom iskustvu. Stoga Nastavnik postavlja pitanja tako da sugerše direktnu vezu između teme izvedene iz dela i realnog konteksta poznatog učenicima, navodeći učenike da iskažu i brane svoje mišljenje. Primeri pitanja navedeni su uz tekstove u prilogu (strane 94-97).

VAŽNO: Nastavnik će svakako pre početka časa pripremiti spisak pitanja i tema, ali ne treba da ih nameće učenicima. Ukoliko se kroz razgovor tematski fokus pomeri, treba razvijati temu koja je učenicima važna. Nastavnik treba da nastoji da sve učenike uključi u diskusiju.

Kada grupa prodiskutuje sva zanimljiva pitanja, Nastavnik treba da sumira teme – da ih u formi što konciznijih formulacija pročita po redosledu kojim se pojavljuju u tekstu. Asistent treba da zapiše teme na flip čartu, ili na velikom papiru na zidu.

2. Razrada tema u malim grupama:

Nastavnik pita učenike da se opredele za temu koju žele da obrade (nisu obavezni da rade rečenicu koju su na početku dobili). Dobro je da se javi po jedan učenik kao vođa grupe za svaku temu, a da se zatim ostali učesnici opredeljuju prilaskom vođi grupe. Moguće je takođe da se rečenice rasporede po prostoru, pa da se učenici grupišu oko njih. Minimum za grupu je dvoje; ako za neku temu nema zainteresovanih, Nastavnik treba da uveri učenike iz većih grupa da se prihvate zanemarene teme. Tematske grupe mogu biti različite brojnosti.

Kada se podele u onoliki broj grupica koliko ima rečenica, učenici treba da diskutuju o odabranoj temi.

Cilj razgovora u malim grupama jeste da učenici razmene iskustva vezana za odabranu temu.

VAŽNO: Nastavnik mora jasno da uputi učenike da razgovor vode o sopstvenim iskustvima vezanim za temu (npr. mešanje roditelja u vezu ili brak): Da li

se to dogodilo njima ili nekome koga dobro poznaju? Šta se dogodilo? Kakve su bile posledice? itd.

3. Osmišljavanje priča: Nastavnik zatraži od malih grupa da razrade savremenu priču koja se može prikazati na sceni. Priča ne treba da bude dramatizacija niti ilustracija događaja opisanog u rečenici, već treba da iskaže **stavove** učenika o temi koju su odabrali da razrade. Nastavnik treba da podstiče učenike da razviju originalne priče koje koriste njihova lična iskustva ili njima poznata saznanja. Poželjno je da učenici situaciju ili događaj opisane u tekstu (npr. kafana ili splav) tretiraju samo kao okvir priče.

Postoje dva pravila koja treba da se poštuju:

U svim pričama moraju biti zastupljena **imena** iz priče. Svi likovi koji se pojavljuju treba da budu vezani za likove iz priče (npr. Filipova majka).

Za prezentaciju, učenici mogu da izaberu **bilo koji žanr** ili izvođačka sredstva (neverbalni teatar, muziku, pozorište senki...), posebno ukoliko je grupa starija i iskusnija.

4. Dramska predstavljanja: Kada sve grupe završe dogovor i probu, Nastavnik objasni kako će se scene odigravati. Postoji više mogućih

načina prezentacije. Moguće je odigrati i komentarisati scenu po sceni, kao što uobičajeno činimo, i u tom slučaju imaćemo više vremena za razgovor o svakoj temi ponaosob. Ali pošto sve scene imaju iste likove (odnosno likovi nose ista imena), moguće je i odigrati ih sukcesivno, bez pauza između scena, po redosledu rečenica iz originalnog teksta. Ako se odluči za ovakvu prezentaciju, Nastavnik može da uvede džingl koji učenici pevaju dok se grupe brzo smenjuju na sceni. Na ovaj način dobija se sled scena koje čine veoma zanimljivu celinu, kao okosnica koju je kasnije moguće razgrađivati, prevezivati i na druge načine uobličavati u predstavu.

5. **Refleksija:** Posle predstavljanja, Nastavnik treba da povede razgovor sa čitavom grupom o stavovima iskazanim u dramskom izvođenju. Razgovor je obavezan deo vežbe jer artikuliše iskustva do kojih dovodi dramska razrada. Razgovor Nastavnik vodi pitanjima, nastojeći da uključi čitavu grupu.

Tek na samom kraju procesa, Nastavnik treba da kaže učenicima koje delo su obrađivali. Ako učenici nisu pročitali delo, Nastavnik ih pozove da ga pročitaju. Ako jesu, Nastavnik može povesti razgovor kojim će savremena gledišta uporediti sa postavkom u književnom delu. Na taj način, Nastavnik će

pojasniti pojam kulture i ukazati kako se kultura menja. Nastavnik može postepeno da se vrati na građu književnog dela, i da saznanja i uvide ostvarena kroz razradu ugradi u tumačenje dela ili dramatizaciju literarnog predloška.

RAZLOG ZA KORIŠĆENJE OVOG PRISTUPA:

U osnovi ovog pristupa leže dve premise kreativnog dramskog rada sa mladima: da proces učenja treba povezati sa realnim životom i aktuelnim pitanjima, i da kreativni rad treba da se bazira na ličnim iskustvima učesnika. U prvom koraku (pronalaženje tema), koristeći majeutiku kao metod, Nastavnik sve dublje prodire u složenost priče, dekonstruiše tekst, razotkriva stereotipe i predrasude i postiže dubinsko razumevanje literarnog dela.

U narednim koracima, međutim, razumevanje koje ostvaruje dramski pristup može prevazići ravan racionalnog poimanja: odigravanje situacija omogućava da učenici **osete značenje pitanja** kojima se delo bavi i ostvare neposredan, personalizovan **doživljaj** važnih kulturnih vrednosti koje delo ispituje.

Zadatak Nastavnika tokom ove vežbe jeste da stvori uslove za neposredan susret učenika sa pitanjima koje je pisac u literarnom delu otvorio. Da ne bi osujetio taj susret, Nastavnik sebe mora da emancipuje

od nespornog značaja dela. Tumačenju dela Nastavnik treba da se vrati tek pošto se kroz dramsku razradu uspostavi čvrsta lična veza između učesnika i značenja dela. Učenici ništa ne gube kroz ovakvu kreativnu distancu: učenje koje se ostvaruje je dugoročno – ono će omogućiti mladima da svako sledeće delo čitaju mnogo iskrenije i zainteresovanije.

FABULA

Predlažemo 4 priče razvijene na osnovu školske lektire iz srpske književnosti. Priče su birane prema interkulturalnoj tematici, kao polazište za razgovor o određenim vrstama raslojenosti i diskriminacije u našem društvu. Ukoliko Nastavnik ili Voditelj želi da neki drugi tekst pripremi za razradu kroz ove tehnike, treba da ima u vidu sledeće:

Fabulu treba prepričati tako da se ne pogodi o kom delu je reč. Školska lektira je model kulturne stereotipizacije – kao deo školskog programa, tumačena bezbroj puta iz usko disciplinarnog (književnog) ključa, lektira je doživela ozbiljno otuđenje od procesa učenja. Da bi zaokret u pristupu uopšte imao 'prolaz', dobro je da prećutimo našu stvarnu nameru i tako predupredimo učeničke predrasude.

Ako se na kraju vežbe Nastavnik vraća na delo, gola fabula će imati veliki komparativan značaj, kao polazište da se objasni postupak poetizacije

Proces 4: Ana i Filip

kojim pisac poznatim događajima pridaje književnu vrednost.

U priči treba da se primeni otvorenu naraciju. Otvorena naracija podrazumeva da nije sve dorečeno, tako da se tumačenje prepušta čitaocu. Prilikom tumačenja koje se spontano odigrava u svesti čitaoca, učitavaju se kompleksi značenja koji s jedne strane sadrže naša savremena iskustva, a s druge stereotipe. Iskustvo onoga što nam je poznato i stereotipi o onome što ne poznajemo, čine materijal na kom radimo kroz vežbu.

Fabula treba da sadrži očevide kontradiktornosti. Preporučavaju se događaji, a o motivima likova treba dati samo osnovne informacije, da bi se podstaklo postavljanje pitanja *Zašto*. Nedoslednosti ili nelogičnosti u postupcima likova su osnov za postupak dekonstrukcije teksta. One ukazuju takođe na razlike između kulturnih uslovnosti doba kojim se književno delo bavi i našeg vremena.

Imena likova su univerzalna. Doživljaj kulture i kulturnog identiteta umnogome se vezuje za lična imena²⁴. Među šturim informacijama,

.....

²⁴ Setimo se kako su u doba otvaranja Jugoslavije prema svetu postala popularna internacionalna imena; u novijoj istoriji oživela su imena iz srpske tradicije; danas su jako moderna jednosložna ženska imena lišena nacionalnog predznaka; itd.

lična imena su jaki indikatori za tumačenje teksta.

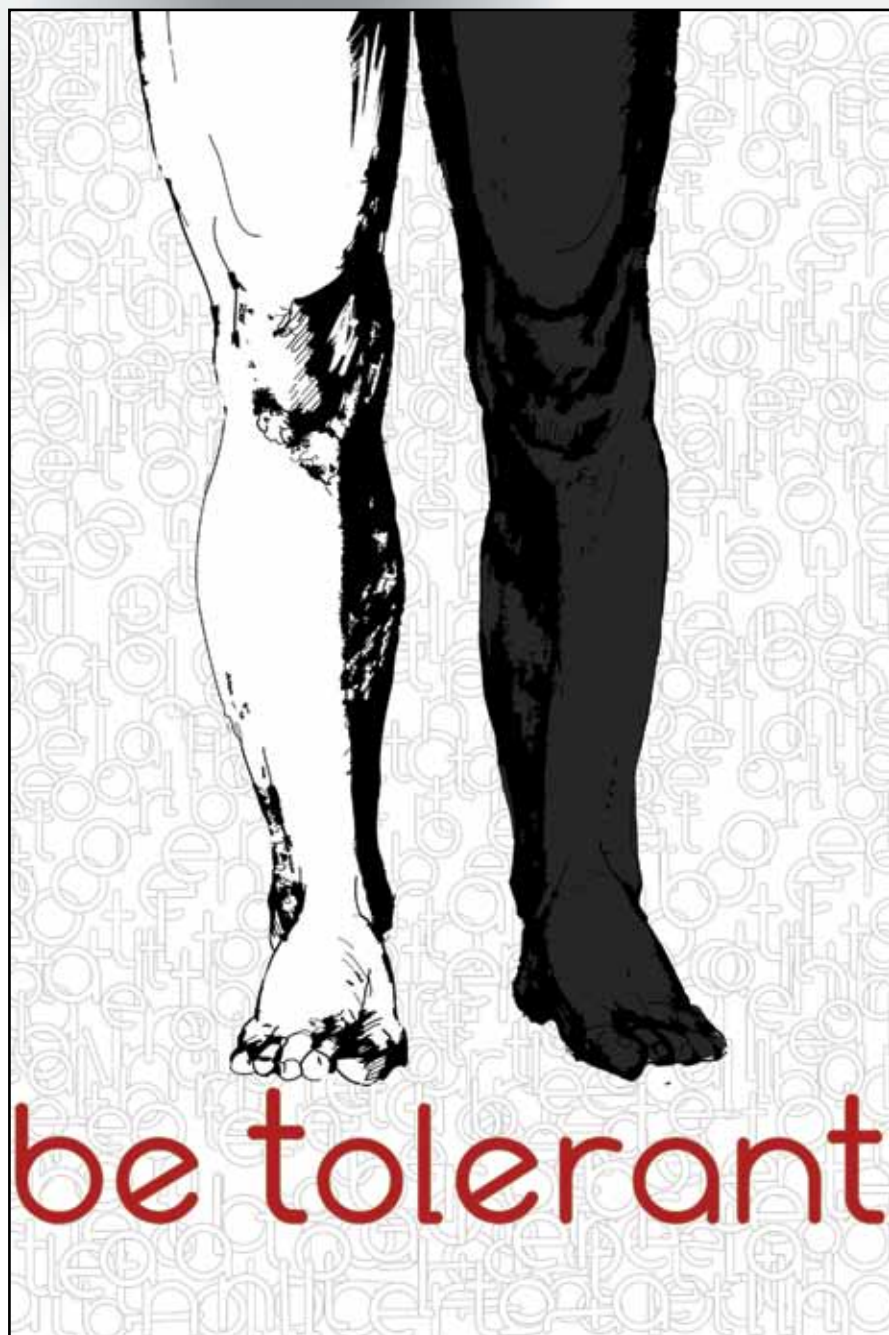
Imena likova u našim pričama odabrana su jer su nadnacionalna i prisutna među svim slojevima mlade populacije danas, tako da podržavaju poistovećenje učenika sa likom. U jednom slučaju upotrebljeno je ime koje sugerise različitu nacionalnu ili versku pripadnost lika, ali je opet birano tako da u našoj sredini budi afirmativne asocijacije. Ovakve podstice Nastavnik treba da iskoristi da otvori razgovor o predrasudama.

Hronotop treba da bude neutralan. Naznake konkretnog mesta radnje kao i epohe treba izbrisati, kako bi se izbegla distanca, a još više učitavanje klišeja o udaljenim ili ne dobro poznatim kulturama; ovo je posebno važno ako se pristup koristi za obradu dokumentarne građe ili istorijskog gradiva.

Jezik treba da bude savremen. Kako bi se predupredilo prepoznavanje literarnog predloška, i kako bi se olakšalo povezivanje priče sa savremenim iskustvima učenika, treba koristiti rečnik blizak mladima. Ne treba bežati od izraza 'biznismen', 'sponzor' itd, niti se ustezati da radnju smestimo u kafić ili na splav. ■

Primeri

Socio-ekonomska raslojenost: Pokondirena tikva

Nakon očeve smrti, Ana postaje bogata naslednica. Ona voli Filipa koji je radnik. Anina majka ne prihvata njen izbor, već po svaku cenu želi da se Ana uda za Doktora. Ana to odbija i traži zaštitu od familije; familija je razume, ali ne odobrava njen izbor siromašnog momka. Pošto ga je Ana odbila, Doktor prosi Aninu majku koja ga daleko više uvažava. Saznavši za to, Ana zavodi Doktora i on raskida sa njenom majkom. Izbija skandal koji kompromituje Doktora i majku. Familija se umeša i Ana dolazi do bogatstva i muža.

RAZRADA TEMA:

Nakon očeve smrti, Ana postaje bogata naslednica.

TEMA: BOGATSTVO

PITANJA: Šta novac menja ili može da promeni u našem životu? Da li imamo isti odnos prema zaradnom i dobijenom novcu?

Ona voli Filipa koji je radnik.

TEMA: SOCIJALNE RAZLIKE U LJUBAVI

PITANJA: Da li su za uspešnu vezu važne socijalne razlike? A obrazovne, kulturne...? Da li je ta problematika ista u vezi i u braku? Šta se menja?

Šta mislite o predbračnom ugovoru?

Anina majka ne prihvata Anin izbor, već po svaku cenu želi da se Ana uda za Doktora.

TEMA: STICANJE DRUŠTVENOG POLOŽAJA

PITANJA: Zašto su važni društveni status i priznanje? Šta donosi titula? Šta mislite, da li roditelji ponekad ostvaruju svoje ambicije preko dece?

Ana to odbija i traži zaštitu od familije; familija je razume, ali ne odobrava njen izbor siromašnog momka.

TEMA: BRAK – LJUBAV ILI RAČUNICA?

PITANJA: Koje mesto zauzima brak u životu čoveka? Šta on treba da omogućiti? Da li su isto porodica i familija? Koji je odnos porodice i familije?

Pošto ga je Ana odbila, Doktor prosi Aninu majku koja ga daleko više uvažava.

TEMA: BRAK – STRAST ILI POŠTOVANJE?

PITANJA: Da li je ljubav u zrelim godinama moguća? Da li se razlikuje od ljubavi u mladosti? Da li je moguća ljubav kada postoji ozbiljna razlika u godinama? A kada je žena starija od muškarca?

Saznavši za to, Ana zavodi Doktora i on raskida sa njenom majkom.

TEMA: CILJ OPRAVDAVA SREDSVA

PITANJA: Da li su u ljubavi i ratu zaista sva sredstva dozvoljena? Da li se u ljubavi rukovodimo samo srcem, ili su uključeni i mozak i hormoni? Da li neki pol tu prednjači i kako?

Izbija skandal koji kompromituje Doktora i majku.

TEMA: DRUŠTVENA OSUDA

PITANJA: Šta znači biti kompromitovan? Koju težinu ima društvena osuda? Šta znači gubitak društvenog priznanja? Zašto je ono bitno?

Familija se umeša i Ana dolazi do bogatstva i muža.

TEMA: MORAL

PITANJA: Šta je za vas moral? A lični moral? Da li novac menja ljude? Na koji način? Da li bi novac promenio Vas? Da li se Ana promenila? ... Da li ova priča ima srećan kraj? ■

Socijalna i rodno-polna raslojenost: Na Drini ćuprija (Fata Avdagina)

Filipov i Anin otac su uspešni ljudi koji poslovno sarađuju. Filipu se, kao i svim njegovim drugovima, dopada Ana. Na jednoj zabavi odvažio se da joj priđe, ali ona s visine odbija njegovu udvaranja, kao što je odbila i sva do tada. On odlučuje da bude uporan i da pronađe način da je osvoji.

U jednoj poslovnoj krizi Filipov otac pomaže Aninom; Filip koristi tu priliku da ostvari svoje želje. Anin otac podrži Filipa i Ana prihvata Filipova udvaranja. Svi su zadovoljni ishodom osim Ane; osramoćena, ona bira smrt.

Filipov i Anin otac su uspešni ljudi koji poslovno sarađuju.

TEMA: DRUŠTVENA ELITA

PITANJA: Šta znači „elita”? Šta donosi uspeh u društvu? Da li visok položaj u društvu donosi sreću? Da li obavezuje?

Filipu se, kao i svim njegovim drugovima, dopada Ana.

TEMA: POPULARNA DEVOJKA U ŠKOLI

PITANJA: Da li nam je ideal lepote nametnut ili sami biramo šta i

ko nam se sviđa? Da li će nam se svideti neka osoba ukoliko većina smatra da je neprivlačna? Koje su to karakteristike (fizičke, psihičke, materijalne) koje čine da neko bude popularan u društvu?

Na jednoj zabavi odvažio se da joj priđe, ali ona s visine odbija njegovu udvaranja, kao što je odbila i sva do tada.

TEMA: GORDOST

PITANJA: Da li odbijanje „diže cenu” devojci? A muškarcu? Gde je granica ili razlika između gordosti i samouverenosti? Zašto?

On odlučuje da bude uporan i da pronađe način da je osvoji.

TEMA: SUJETA

PITANJA: Da li se upornost isplati i u ljubavi? Zašto prihvatamo uporne udvarače? Da li čin osvajanja potiče iz ljubavi ili sujete? Šta uopšte znači „osvojiti” nekoga? Kako se osvajalo nekad, a kako danas?

U jednoj poslovnoj krizi Filipov otac pomaže Aninom; Filip koristi tu priliku da ostvari svoje želje.

TEMA: USLUGA ZA USLUGU – DOBROČINSTVO, BIZNIS ILI UCENA?

PITANJA: Ukoliko učinimo uslugu nekome, da li to znači da je on obave-

zan da nam jednog dana uzvрати? Ako nam neko zatraži nešto zauzvrat jer je prethodno učinio dobro delo i pomogao nam, da li je to i dalje dobro delo?

Anin otac podrži Filipa i Ana prihvata Filipova udvaranja.

TEMA: DUG ČASTI I UGLED PORODICE

PITANJA: Šta za vas znači porodica? Da li za nju treba da se žrtvuemo? Šta znači „ugled porodice”? Da li je ugled porodice bitan danas kao u prošlosti? Da li vi gledate na porodično poreklo svojih drugova? Zašto? Šta je uslov slobode?

Svi su zadovoljni ishodom osim Ane; osramoćena, ona bira smrt.

TEMA: SAMOUBISTVO – PITANJE LIČNE ČASTI

PITANJA: Da li u našoj savremenoj kulturi pitanje časti ima isti značaj kao nekad? Šta je za vas čast? Zbog čega se danas neko može smatrati osramoćenim? Da li zbog istih stvari mogu biti osramoćeni žena i muškarac? Šta je to što neko ne može da preživi? Zbog čega? ■

Rodno-polna i rasno-etnička raslojenost: *Banović Strahinja*

Ana i Filip su bračni par. Filip odlazi na dugačko putovanje i tamo saznaje da ga je Ana napustila i otišla sa drugim. Anini roditelji, pogotovo otac i braća, čuvši od Filipa šta se desilo, staju na njegovu stranu i ne žele više ni da je vide ni da čuju za nju.

On ipak reši da je nađe. Pronalazi je u zagrljaju ljubavnika, ali je uprkos tome poziva da mu se vrati. Ona se dvoumi, no na kraju odlučuje da ostane sa ljubavnikom. Filip tada napada Aninog ljubavnika Dina, krvavo se sa njim obračunava, a zatim nju na silu odvodi sa sobom. Vrativši se kući shvata da ne nailazi ni na čije razumevanje, svi ga osuđuju, pa čak i Anini roditelji.

Ana i Filip su bračni par.

TEMA: BRAK

PITANJA: Da li je isto biti u vezi i u braku? Zašto? Da li je brak prevažidena kategorija?

Filip odlazi na dugačko putovanje i tamo saznaje da ga je Ana napustila i otišla sa drugim.

TEMA: PRELJUBA (PREVARA)

PITANJA: Zašto ljudi vrše preljubu? Da li je svaka preljuba jednaka? Je li moguća ljubav na daljinu?

Anini roditelji, pogotovo otac i braća, čuvši od Filipa šta se desilo, staju na njegovu stranu i ne žele više ni da je vide ni da čuju za nju.

TEMA: OSUDA SREDINE

PITANJA: Zašto se osuđuje preljuba? Da li sredina gleda isto na „izlete” muškog i ženskog supružnika? Zašto? Da li neki pol reaguje burnije i isključivije na preljubu? Zašto?

On ipak reši da je nađe.

TEMA: LJUBAV POBEĐUJE

PITANJA: Kada je ljubav jača od sujete? Da li treba žrtvovati svoje principe zbog ljubavi?

Pronalazi je u zagrljaju ljubavnika, ali je uprkos tome poziva da mu se vrati.

TEMA: OPROŠTAJ

PITANJA: Da li treba praštati prevaru? Kada treba oprostiti? Šta oprostaj znači? Da li je moguć nastavak veze ili braka nakon prevare/preljube? Šta je osnov dobre veze ili braka?

Ona se dvoumi, no na kraju odlučuje da ostane sa ljubavnikom.

TEMA: RASKID

PITANJA: Zašto prekidamo neku vezu? Kako reagujemo kad nas neko ostavi? Šta nam to govori?

Filip tada napada Aninog ljubavnika Dina, krvavo se sa njim obračunava, zatim nju na silu odvodi sa sobom.

TEMA: OSVETA

PITANJA: Da li je osveta rešenje? Da li je ljubavnik/-ica odgovoran/-a za neuspeh veze ili braka?

Vrativši se kući shvata da ne nailazi ni na čije razumevanje, svi ga osuđuju, pa čak i Anini roditelji.

TEMA: LIČNI INTEGRITET

PITANJA: Da li je danas mišljenje zajednice (okruženja) važno za pojedinca? Da li pojedinac može da razvija stavove koj protivreče zajednici? Kako se na ovaj problem gleda u manjim a kako u većim sredinama? Šta za vas znači integritet?

Urbano-ruralna, subkulturalna, rasno-etnička, rodno-polna, generacijska i socio-ekonomska raslojenost: *Koštana*

Ana stiže u grad i počinje da radi kao pevačica i zabavljačica. Veoma je tražena i poznata i zbog svog stasa i zbog svog glasa. Na splavu gde nastupa skupljaju se bogati poslovni ljudi. Filip, sin poznatog biznismena, zaljubljuje se u nju. Obasipa je skupocenim poklonima, kao i mnogi drugi. Njegovi roditelji su očajni zbog njegovog izbora. Ali na jednoj proslavi i Filipov otac otkriva Anine čari koje ga potpuno zanesu. Njena popularnost i karijera dostižu vrhunac. Ubrzo se pročuje da se verila za Stefana, čiji je otac bogat zemljoposjednik i farmer. Filip je tada prosi, ali ona odbija i udaje se za Stefana.

Ana stiže u grad i počinje da radi kao pevačica i zabavljačica.

TEMA: PERSPEKTIVE U GRADU

PITANJA: Kakve perspektive mladi-ma nudi grad? Da li postoje poslovi koje je „sramota raditi“? Kako mladi gledaju na posao?

Veoma je tražena i poznata i zbog svog stasa i zbog svog glasa.

TEMA: TALENAT I IZGLED – MOŽE LI JEDNO BEZ DRUGOG?

PITANJA: Šta se danas više ceni

- znanje i umeće, ili izgled i pojava? Da li su plastične operacije opravdane za postizanje uspeha?

Na splavu gde nastupa okupljaju se bogati poslovni ljudi.

TEMA: BOGATSTVO I ZABAVALA

PITANJA: Kako se zabavljaju bogati? Da li je sadržaj te zabave – kultura? Šta je za vas kultura? Da li kultura nedostaje siromašnima ili bogatima?

Filip, sin poznatog biznismena, zaljubljuje se u nju.

TEMA: LJUBAV I SOCIJALNE RAZLIKE

PITANJA: Da li su socijalne razlike važne za ljubav?

Obasipa je skupocenim poklonima, kao i mnogi drugi.

TEMA: KUPOVINA LJUBAVI

PITANJA: Da li novac može da kupi ljubav?

Njegovi roditelji su očajni zbog njegovog izbora.

TEMA: PROTIVLJENJE RODITELJA ZBOG IZBORA PARTNERA

PITANJA: Da li bi se Vaši roditelji protivili vezi sa osobom druge

nacionalnosti? Zašto?

Ali na jednoj proslavi i Filipov otac otkriva Anine čari koje ga potpuno zanesu.

TEMA: STARIJI MUŠKARCI I MLADE DEVOJKE (SPONZORUŠE)

PITANJA: Šta znači biti sponzoruša? Šta devojke dobijaju iz takve veze? A muškarci? Kako Vi gledate na to?

Njena popularnost i karijera dostižu vrhunac.

TEMA: KARIJERA I USPEH

PITANJA: Da li za uspešnu karijeru moraju postojati „leđa“? Na koji način se dolazi do uspeha?

Ubrzo se pročuje da se verila za Stefana, čiji je otac bogat zemljoposjednik i farmer.

TEMA: BOGATA UDAJA

PITANJA: Da li je udaja za bogataša „kruna“ karijere jedne devojke?

Filip je tada prosi, ali ga ona odbija i udaje se za Stefana.

TEMA: POVRATAK NA SELO

PITANJA: Da li je odlazak iz grada u selo nesrećni kompromis ili mudra odluka? Zašto mladi ljudi često ne ostaju na selu? ■

Impresum

Izdavač

BAZAART

Krunska 33, Beograd

www.bazaart.org.rs

Finansijska podrška

Evropska unija Asocijacija

Nezavisna kulturna scena Srbije i

Fond za otvoreno društvo

Glavna i odgovorna urednica izdanja

Sunčica Milosavljević

Urednica izdanja

Marina Milivojević-Madžarev

Dizajner i ilustrator

Igor Sandić,

igor.sandic@issstudiodesign.com

Tehnička obrada

ISS Studio Design

Štampa

Marado, Beograd

Tiraž

600 primeraka

Beograd 2012.

CIP - Каталогизација у
публикацији Народна
библиотека Србије, Београд

37.014.53:316.722(497.11)(035)
37.035:316.647.5(035)
371.383:792.091(035)

PRIRUČNIK za interkulturalno učenje kroz
dramu / autori Anđelija Jočić ... [et al.]. -
Beograd : Bazaart, 2012 (Beograd : Marado). -
98 str. : ilustr. ; 24 cm

"Priručnik za interkulturalno učenje kroz
dramu" rezultat je projekta IDEAL - Dramska
edukacija za interkulturalno učenje /
Intercultural Drama Education And Learning,
sprovedenog tokom 2011. i 2012. godine u 4
grada u Srbiji - Beogradu i Novom Beogradu,
Nišu, Smederevu i Zrenjaninu." --> Uvod. -
Tiraž 600. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-89125-02-3

a) Образовање - Интердисциплинарни
приступ
- Приручници b) Мултикултурално
васпитање
- Приручници c) Интеркултуралност -
Приручници d) Толеранција - Едукативне
радионице - Приручници

COBISS.SR-ID 194401036

5A3Art²

тврђава
театар

COMOTI

UDRUŽENJE
ČAČVO
TEATAR
VEŠKUSA

Reel

VLADISLAV BEHTEAR
KUNSTNA ŠKOLA

REPUBLIKA SRBIJA
MINISTARSTVO KULTURE
REPUBLIKE SRBIJE

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO - SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

asocijacija NKS

Пројекат „Водич кроз креативни драмски процес”,
спроводи Базарт,
Финансира Министарство омладине и спорта,
Република Србија

